

ÓBUDAI EGYETEM

**Keleti Károly Gazdasági Kar
Gazdaság- és Társadalomtudományi Intézet**

SZAKDOLGOZAT

**OE-KGK
2012.**

Hallgató neve:
Hallgató törzskönyvi száma:

**Sándor Mária
T 000787/FI38878/G**

A felsőoktatási expanzió befolyása a regionális munkaerőpiacra Magyarországon

Tartalomjegyzék

Bevezetés	1
SZEKUNDER KUTATÁS	
1. A felsőoktatás tömegesedése.....	4
1.1. Az expanzió okai és következményei.....	4
1.2. Felsőoktatási helyzetkép és -trendek	10
1.2.1. Intézmények, karok, oktatók.....	10
1.2.2. Jelentkezők és felvettek.....	13
1.2.3. Az expanzió és a friss diplomások.....	18
1.2.4. Nők, külföldi hallgatók.....	21
1.3. A magyar felsőoktatás SWOT analízise munkaerő-piaci aspektusból.....	24
2. A felsőoktatási expanzió regionális jellemzői.....	27
2.1. Az expanzió regionális megjelenése.....	27
2.2. Az expanzió hatása a népesség iskolai végzettség szerinti összetételére	35
3. A regionális munkaerő-piaci különbségek időbeli alakulása.....	43
3.1. A régiók munkaerő-piaci helyzete.....	43
3.2. A foglalkoztatási ráta regionális alakulása.....	49
3.3. A munkanélküliségi ráta regionális alakulása.....	59
PRIMER KUTATÁS	
4. A primer kutatás célja, módszere, eredményei	73
4.1. A primer kutatás célkitűzései, módszerei	73
4.2. A mélyinterjúk.....	74
4.3. A primer kutatás eredményeinek kiértékelése	91
Összegzés.....	94
Irodalomjegyzék.....	100
Köszönetnyilvánítás	108
Mellékletek	109

M.1. A nyilvántartott pályakezdő állás keresők száma iskolai végzettség szerint 2012 március	110
M.2. A nyilvántartott állás keresők száma iskolai végzettség szerint 2012 március.....	110
M.3. A 15-64 éves foglalkoztatottak megoszlása iskolai végzettség szerint, 2010	111
M.4. A 15-74 éves népesség munkanélküliségi rátája iskolai végzettség szerint, 2010	112
M.5. Interjú 1.: Dr. Lakatos Judit szakmai önéletrajza.....	113
M.6. Interjú 2.: Dr. Lakatos Miklós szakmai önéletrajza	115
M.7. Interjú 3.: Janák Katalin szakmai önéletrajza	118
M.8. A Központi Statisztikai Hivatal által közzétett oktatásstatisztikai adatok forrásainak és metaadatainak bemutatása	120
Tartalmi kivonat.....	125
Abstract.....	126

„Tagadni nem lehet, hogy csak azt művelhetjük tökéletes ügyességgel, a' mit mesterség 's nem időtöltésképen üzünk. Ismerje meg tehát kiki, mi az ő mestersége 's tisztje, ha valamiben felsőbbiséget vágy elérni, fejtse ki azt tehetsége szerint, foglalatoskodjon azzal minden nap, 's tegye azt 's csak azt minden vizsgálati 's tanulási fő tárgyává.”

Gróf Széchenyi István: Hitel

Bevezetés

Magyarországon a rendszerváltás óta eltelt több mint két évtized során bekövetkezett egyik legmeghatározóbb változás a rendszerváltással hirtelen manifesztálódó munkanélküliség mellett, hogy a múlt rendszerbeli zárt számokkal operáló oktatáspolitikai korlátozásait felváltó általános liberalizálás eredményeképpen egyre többen tanultak tovább, s ezzel együtt egyre többen szereztek diplomát. Míg a rendszerváltást megelőzően az érettségivel való rendelkezés is komoly kvalitásnak számított a munkaerőpiacon, ma a felsőfokú végzettség olyannyira nem számít már kivételesnek, hogy mindez nem csupán a felsőoktatás tömegesedését mutatja, de szükségképpen hatással van a munkaerő-piaci struktúrára is.

Hazánk az Európai Unióba történő belépésével egy olyan egységesülő oktatáspolitikai rendszer részesévé vált, mely nemcsak a bolognai oktatási struktúrát öleli magába, de az élethosszig tartó tanulás értékének preferálását ugyancsak. Utóbbi kulcsfogalom a globalizálódó világ immáron globális munkaerő-piaci helyzetének megváltozott körülményeihez igazodva, - melynek nem elhanyagolható jellemzője többek között a munkanélküliség magasabb átlagszintje -, a tanulást olyan prioritásnak tekinti, mely megoldást nyújthat a munkanélküliségre, a változó körülményekhez, lehetőségekhez történő adaptációs készséget kialakítva, a munkához jutást megkönnyebbítve. Az élethossziglani tanulás európai uniós kulcsfogalma nyilvánvalóan főként a felnőttképzésre helyezi a hangsúlyt, azonban mindemellett kifejezésre juttatja a tanulás azon jellegzetességét és hasznosságát, hogy javítja a munkaerőpiacon történő elhelyezkedés lehetőségét, azaz a munkához és munka általi jövedelemforráshoz jutás potenciáját. Az európai uniós oktatáspolitikai hangsúlyok indokoltsága a kelet-európai régió többi tagállamához hasonlóan Magyarországon is jól érzékelhető, hiszen a

posztiszocialista országok társadalmi sokként kényszerültek szembesülni a korábban a munkanélküliség jogi szankcionálása által elrejtett munkanélküliség jelenségének mégiscsak létezésével. E két jelenség együttesen és hangsúlyosan újdonságként jelentkezése a rendszerváltozást követő években, úgy mint az oktatáspolitikai liberalizálása, valamint a munkaerőpiac tovább nem leplezetten, valóságos piacként funkcionálása, felsőoktatási expanziót hívtak életre hazánkban. Mindemellett azonban a gazdasági változások nemcsak a munkanélküliséget tették láthatóvá, de a regionális különbségeket is hazánk különböző területei között. Az országban egyre jelentősebb regionális differenciák nemcsak általában gazdaságilag mutatkoznak meg, de annak alértékeiként a munkanélküliségben, illetőleg az iskolázottsági mutatókban szintén. Minthogy az Európai Unió éppen a növekvő munkanélküliség lehetséges ellenszereként értékeli a tanulást, kézenfekvően adódott a szakdolgozatban vizsgálendő tematika: a hazánkban bekövetkezett felsőoktatási expanzió volt-e hatással, s ha igen, milyen hatással volt a regionális munkaerőpiacra? Az ország méretéhez képest igen nagy regionális munkaerő-piaci különbségek és a felsőoktatási expanzió viszonyának vizsgálata azért fontos probléma, mert a szakdolgozatban elvégzett vizsgálat két lehetséges alternatíva valamelyikét igazolhatja: Amennyiben a felsőoktatási expanzió kimutathatóan mérsékelte a regionális munkaerő-piaci differenciákat, úgy az közvetlenül bizonyítja a tanulás direkt munkaerő-piaci különbségeket moderáló hatását, s hogy a hazai oktatási struktúra e funkcióját megfelelően tölti be, szerkezete funkcionalitásához igazodó. Amennyiben ilyen direkt hatás az elvégzett kutatások alapján nem mutatható ki, akkor viszont a hazai felsőoktatási struktúra nem igazodik megfelelően a munkaerő-piaci igényekhez, vagyis a statisztikai eredmények alapján indokolt volna az oktatáspolitikai változtatás az oktatási struktúra munkaerő-piaci igényekhez igazodó átalakításával. A szakdolgozat végső soron tehát a statisztika szakpolitikákban - jelen esetben hangsúlyozottan az oktatáspolitikában - játszott fontos szerepét igazolja, úgy kialakításukban, mint a mért eredmények általi visszacsatolás jelzéseit követő folytonos alakításában. Hogy az ideális szakpolitikák a statisztika által mért eredmények tükrében reagálnak a társadalmi-, gazdasági folyamatokra, a statisztikai adatokra épülően alakítják azokat.

A szakirodalmon alapuló, szekunder kutatás első nagy fejezetében a felsőoktatási expanzió jellemzői kerülnek vizsgálatra. A felsőoktatás tömegesedése, az

expanzió okai és következményei, valamint a felsőoktatási helyzetkép és -trendek. Ezt követően a felsőoktatás munkaerő-piaci szempontból történő SWOT analízisére kerül sor.

A szekunder kutatás második fő részében a magyarországi felsőoktatási expansió regionális jellemzői kerülnek számbavételre. Elsőként bemutatásra kerül az expansió regionális megjelenése. Ezt követi az expansió hatása a népesség iskolai végzettség szerinti összetételére.

A harmadik fejezetben a regionális munkaerő-piaci különbségek időbeli alakulását követi nyomon a szakdolgozat. A régiók munkaerő-piaci helyzetének vizsgálatát követően a foglalkoztatási ráta regionális alakulását, majd a munkanélküliségi ráta regionális alakulását vizsgálja a dolgozat.

A szakirodalmon és statisztikai adatokon alapuló szekunder kutatást követően, annak kiegészítéseként, a negyedik fejezetben szakemberek mélyinterjúján alapuló primer kutatás módszerének és eredményeinek bemutatására kerül sor, továbbá a primer kutatás kiértékelésére.

Végezetül az elvégzett szekunder és primer kutatás alapján összegzésre kerülnek a szakdolgozatban bemutatott vizsgálatokból levonható lehetséges következtetések.

SZEKUNDER KUTATÁS

1. A felsőoktatás tömegesedése

1.1. Az expanzió okai és következményei

A felsőoktatás tömegesedése - amely a fejlett országokban a 20. század közepére tehető - Magyarországon hasonlóan a poszt szocialista országok többségéhez a 90-es évek elején kezdődött. Az expanzió ezekben az országokban olyan gyors ütemben ment végbe, hogy az ezredfordulóra már utolérték, illetve megelőzték a fejlett országokat (Polónyi, 2010). A magyar felsőoktatás nagyobb ütemű bővülése viszont a nyugati országokkal ellentétben nem a gazdasági fellendülés időszakában zajlott, hanem a gazdasági visszaesés és a felsőoktatási támogatás reálértékének csökkenése mellett (Hrubos, 2006).

Lukács (2006) szerint a felsőoktatás tömegesedése politikusaink számára két dolgot jelentett. Egyrészt valamilyen fenyegető romlást, másrészt pedig csupán hallgatói létszámnövekedést. Azonban az expanzió alatt nem csak egyszerű létszámnövekedést értünk, hanem egyfajta társadalmi folyamatot, átalakulást, melynek során megváltozik a felsőoktatás társadalomban betöltött szerepe, funkciója és ezzel együtt a vele szemben támasztott társadalmi elvárás is.

Mivel az expanzió - Lukács (2006) meghatározása alapján - nem csak létszámnövekedés, hanem egy összetett folyamat, ezért azt gondolom, hogy okainak és következményeinek elemzése többoldalú megközelítést igényel.

A felsőoktatási expanzió bekövetkezésének egyik legfontosabb mozgatórugója a szocialista idősakra jellemző középiskolai és a felsőfokú oktatás növekedését korlátozó „numerus clausus” (zártszám) rendszer megszűnése utáni megnövekedett társadalmi igény volt. Az Oktatási Minisztérium a szocializmus idején a „numerus clausus” rendszerrel mérsékelte a középiskolába és a felsőoktatási intézményekbe felvehető maximális tanulói és hallgatólétszámot. A bevezetését a munkaerő-tervezés szempontjai

és a magasabb iskolai végzettségűek munkanélkülivé válásától való félelmek tették indokolttá. Ezt a szigorú oktatás-politikát a rendszerváltás után hatalomra kerülő új kormányzat azonnal modifikálta, ami a tanuló- és a hallgatói létszámnövekedésre való ösztönzésben nyilvánult meg a középiskolákban és a felsőoktatási intézményekben. Ennek eredményeképpen megnőtt a társadalmi kereslet a középiskolák és a felsőoktatási intézmények iránt. A középiskolák közül a szakmunkásképző iskolákba jelentkezők száma lényegesen csökkent, ami a tanult szakma iránti munkaerő-piaci kereslet csökkenésére vezethető vissza (Andorka, 1996). A szakmunkásképző iskolákban tanuló diákok elhelyezkedési nehézségei miatt egyre inkább fokozódott az érdeklődés az érettségit nyújtó középiskolák iránt. A belépők arányának növekedése spontán módon történt, s a kilencvenes évek végére az érettségit adó képzésben részesülők aránya az összes továbbtanulón belül elérte a 70%-ot. Ennek következtében lényegesen emelkedett az érettségizettek száma és a 18 éves korosztályra vetített aránya is, ami nagymértékben hozzájárult az érettségi tömegesedéséhez és így a felsőoktatási intézményekben továbbtanulók arányának növekedéséhez is (Lannert, 2004).

A rendszerváltás után a felsőoktatási intézmények mennyiségi bővülését a nagyon alacsony beiskolázási arányok mellett a 70-es évek közepén született nagyobb létszámú kohorszok felsőoktatási életkorba való belépése is szükségessé tette (Andorka, 1996). Tehát a felsőoktatásban bekövetkezett hallgatói létszámnövekedést demográfiai tényezők is meghatározták. A gyermekvállalási kedv ösztönzése céljából hozott intézkedések között a legfontosabb a gyermekgondozási segélyezés rendszerének bevezetése volt az 1960-as évek végén. A születési szám növekedéséhez az is hozzájárult, hogy az 1950-es években született nagylétszámú generációk szülőképes korba léptek. Az élveszületések száma 1974-ben érte el a maximumot (Katona, 1997). A demográfiai hullámot - mely a felsőoktatásban először a hatvanas évek végén vonult át, majd utána a 90-es évek elején - kisebb létszámú évfázatok követték (Hrubos, 2006). A kilencvenes évek eleji kedvezőtlen munkaerő-piaci helyzet is hozzájárult a fiatalok továbbtanulásához, hiszen számos munkahely megszűnt, és megjelent, majd tömegessé vált a korábban ismeretlen munkanélküliség. A pályakezdő fiatalok számára egyfajta kiutat kínált a felsőoktatási intézményekben való továbbtanulás, mivel a többségük nem talált volna megfelelő munkahelyet, és a munkanélküli járadékban is csak rövid ideig részesülhettek. Ezzel szemben a felsőoktatási képzőintézetek lehetőséget biztosítottak

számukra, hogy tartós támogatáshoz juthassanak. A felsőfokú továbbtanulásra jelentkezők számának növekedését az is előidézte, hogy megváltoztak a felsőoktatási intézményekbe való bejutási követelmények, ami abban nyilvánult meg, hogy számos intézménybe felvételi nélkül is bekerültek. A legfontosabb motiváló tényező azonban az volt, hogy a diplomások elhelyezkedési esélyei az érettségizettekhez képest a munkaerőpiacon jobbak voltak, ami kisebb diplomás munkanélküliséghez vezetett (Polónyi - Tímár, 2001).

Az expanzió kialakulásában később a normatív finanszírozás bevezetése is szerepet játszott, hiszen e finanszírozás tömegképzésre készítette a felsőoktatási intézményeket (Bakos et al., 2011). Az előtte működő bázis alapú finanszírozást - amely a felsőoktatási intézmények vezetőinek és a mindenkor oktatásért felelős minisztérium egyességére épült - 1996-ban váltotta fel a normatív finanszírozás (Györgyi, 2011. február 09.). Az új finanszírozási rendszer a felsőoktatás több jogcímű állami támogatását és a teljesítményarányos finanszírozást valósította meg, bár az utóbbit lassan és nehezen. Az állami támogatások a hallgatókra, képzésre, fenntartásra, kutatásra és a fejlesztésre terjedtek ki. Az intézményeknek nyújtott támogatás a hallgatólétszám alapján történt, amelynek egy részét szabadon használhatták fel. A normatív, illetve teljesítményarányos finanszírozás céljai közé tartozott egyrészt az ellátott hallgatói létszámmal arányos finanszírozás, amely pénzátcsoportosítást tett lehetővé, másrészt pedig a megnövekedett területek költségvetési arányainak mérséklése a normatívák és a reálszint módosításával (Polónyi, 2000 - Tavaszi). A 2005. évi CXXXIX. felsőoktatási törvényben a normatív támogatások megegyeznek az 1996. évre jellemzőkkel, de elosztásuk alapja változott. Egyes támogatások szintén csak meghatározott célra, más támogatások pedig szabadon használhatók fel. Az intézményeknek nyújtott képzési- és a fenntartói támogatás mértéke az államilag finanszírozott hallgatók számától, a tudományos- és a fenntartói támogatásé pedig az alkalmazottak és az oktatók számától függ (Györgyi, 2011. február 09.).

A több mint háromszoros hallgatói létszámemelkedés a hazai felsőoktatásban azonban több súlyos gondot okozott. Az egyik, hogy a tömegesedés változatlan infrastruktúra mellett ment végbe, ennek következtében terem-, kollégiumi férőhely- és számítógéphiány alakult ki, továbbá korlátozódtak az önmegvalósítási és kultúrálódási

lehetőségek is. Emellett a tantermek struktúrája sem volt megfelelő a tömeg befogadására, nem volt felkészülve a szombati és a késő esti oktatásokra, valamint számos olyan bérelt tanterem volt, amely nem felelt meg a megugró hallgatói létszámnövekedésnek (Barakonyi, 2004). Ezek a problémák a felsőoktatás kapacitásának, épületállományának bővítését igényelték (Ladányi, 1999).

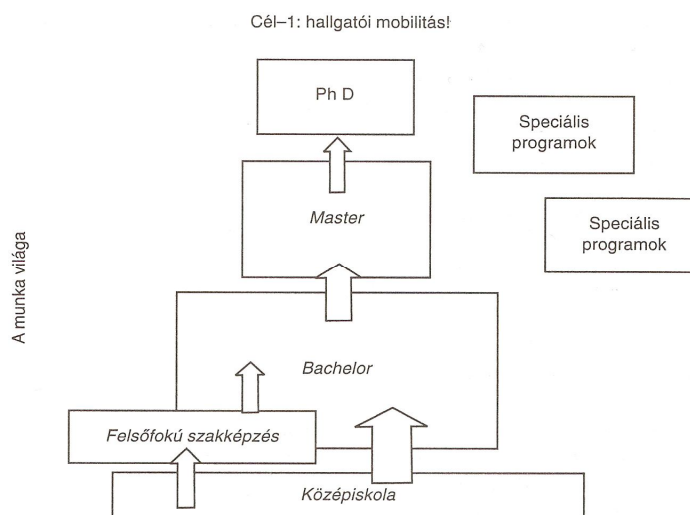
Intézményhálózat bővítésére már a 90-es évek elején induló jelentős mennyiségi növekedés előtt is sor került, azonban nagyszámú intézményalapítás a rendszerváltás után következett be, amikor az intézmények száma 77-ről hirtelen 91-re emelkedett, ami az új egyházi és alapítványi egyetemek és főiskolák létrejöttének volt köszönhető. Ez a többszektörűvé válás jelentős differenciálódást eredményezett. A differenciálódás mellett diverzifikálódás is megfigyelhető volt, hiszen a kisegyházak által létrehozott új intézmények többsége az előzőekhez képest kisebbek, egymáshoz viszonyítva viszont eltérő méretűek voltak (Hrubos, 2006). Az intézmények száma 1994-ig stagnált, majd 2000-ben bekövetkező integráció után számuk 62-re csökkent. Az intézményhálózat bővülése együtt járt a felsőoktatási intézményekben működő karok számának növekedésével is. 1992-ben az intézményekben 132 kar működött, és számuk az integráció alatt is folyamatosan nőtt (Polónyi, 2008).

A hallgatói létszámmal együtt az oktatók száma nem, vagy csak kismértékben indult növekedésnek, kiválasztásuknál hiányzott a tömeges oktatás igényeinek figyelembevétele, valamint az oktatási és tanulási technológiák is elavultak voltak. Az oktatók létszámában jelentős növekedés a 90-es évek közepére tehető.

A másik súlyos gondot a felsőoktatás inputproblémája jelentette. A középfokú oktatás nem volt felkészülve az egyre nagyobb számú érettségiző diák továbbtanulási igényére, ezért a felsőoktatási intézményekbe felvételt nyert hallgatók tudásának színvonala romlott és hiányosnak minősült. A középfokú oktatási intézmények a saját tömegesedési problémájukkal sem tudtak megbirkózni, és az oktatási rendszer megújulása is elmaradt, így a beáramló hallgatók jelentős hányada alkalmatlan volt a továbbtanuláshoz, ami lemorzsolódáshoz vezetett (Barakonyi, 2004). Ettől kezdve a legnagyobb probléma a diplomák minőségének megőrzése lett, mert a képzettségszintek és az intézmények közötti differenciálódás egyre nagyobb mértékben volt megfigyelhető (Polónyi, 2010). Azonban a felsőoktatásban bent maradt alacsonyabb tudásszintű hallgatók

felzárkóztatására irányuló törekvések hiányában a kibocsátott diplomások minősége romlott, amely egyértelműen a diplomák minőségére is hatott (Polónyi, 2010 - Ősz).

A felsőoktatásban bekövetkezett mennyiségi növekedés következménye továbbá a bolognai rendszer bevezetése, amelynek egyik legfontosabb jellemzője a képzési struktúra változása. A 90-es évek elején induló tömegesedés idején a képzési rendszer még duális volt, amely elméletre épülő egyetemi és gyakorlatra specializálódott főiskolai szintű képzést foglalt magában. A túlzottan merev, nem egymásra épülő, a középiskolásokat korai pályaválasztásra kényszerítő rendszer alkalmatlan volt a tömegképzésre, mert nem biztosított szintek közötti átmenetet, továbbá nem biztosított kimenetet sem a rendszerből pályamódosítás, a tanult pálya iránti keresletcsökkenés esetén. Ezáltal a hallgatók nem tudtak alkalmazkodni a társadalmi igényváltozáshoz, így ez sokak számára elvesztegetett időt, a társadalom számára pedig a felsőoktatásba fektetett ráfordítások elvesztését jelentette. A tömeges felsőoktatásra alkalmatlan duális rendszert Magyarországon 2006-ban a lineáris (lépcsős) képzési rendszer váltotta fel. Az új rendszer 2 éves post secondary (felsőfokú szakképzés), 3-4 éves bachelor (felsőoktatási alapfokozat), a bachelor fokozattal együtt 5 éves master (egyetemi mesterdiploma) és 3 éves PhD (doktori) képzést foglal magában (Barakonyi, 2004).

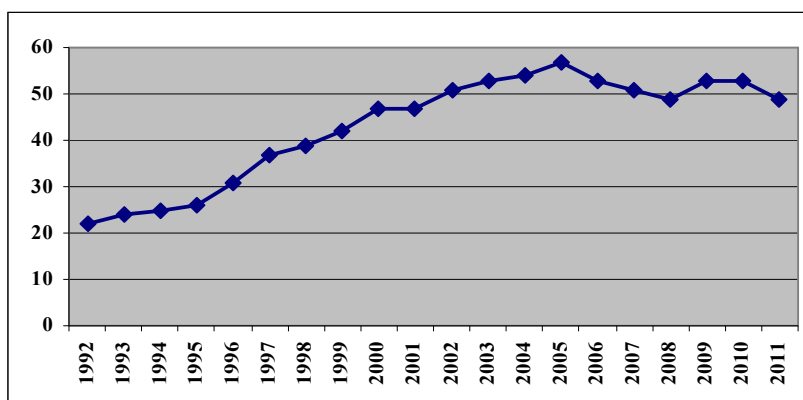
1.1. ábra: Az alapképzési lépcsők kapcsolódása, egymásra épülése

Forrás: Barakonyi, 2004. 11. ábra, 148. oldal

Az 1.1. ábra mutatja, hogy a felsőfokú szakképzés a piramis alsó szintje, amely használható tudással kilépést biztosít a munka világába vagy belépést a bachelor szintre. A bachelor fokozat elvégzése után lehetőség nyílik a tanulmány folytatására a master, majd a PhD vagy DLA szinten. A régi rendszerrel ellentétben a lineáris rendszer már rugalmasabb, hiszen biztosítja a szintek közötti átjárhatóságot, számos belépési pontot, a különböző szintekből történő kilépést és a korai specializáció elkerülését. Az új rendszerben a hallgatók együtt tudnak haladni a társadalmi igényváltozással, mert a számos kilépési pont lehetőséget biztosít pályamódosításra és ezáltal kisebb társadalmi veszteségre (Barakonyi, 2004).

A felsőfokú oktatás hallgatói létszámnövekedése értelemszerűen együtt járt a diplomák tömegesedésével is (Polónyi, 2010).

Az 1.2. ábra jól szemlélteti, hogy a felsőoktatásban bekövetkezett mennyiségi növekedés hatására a felsőoktatás kibocsátásában is növekvő tendencia volt megfigyelhető. Az 1995. évet követően ugyanis egy intenzív növekedés jelentkezett a 2000-es évek közepéig. A hirtelen megugró emelkedés után egy igen erőteljes visszaesés következett, amely 2008-tól ismét javuló tendenciát mutatott. A felsőfokú oklevelet szerzett hallgatók létszámnövekedése 2010-ben viszont újra irányt váltott. Az expanzió tehát a frissen végzett diplomások számának több mint kétszeres kibocsátását eredményezte, ami a diplomások népességén belüli arányának növekedéséhez vezetett.

**1.2. ábra: A felsőfokú oktatásban oklevelet szerzett hallgatók számának alakulása
(ezer fő)**

***Megjegyzés: saját szerkesztésű ábra**

Forrás: KSH, stADAT-táblák, 2.5. tábla

Azonban 1990 és 2002 között az oklevelet szerzett hallgatók száma kisebb mértékben növekedett a felvett hallgatók számához képest. Az eltérés oka nem csak az, hogy a felvett hallgatók létszámemelkedését a tanulmányi idő hossza miatt csak késleltetve követi a frissen végzett diplomások számának növekedése, hanem az is, hogy a hallgatók a meghatározott tanulmányi idő után is még mindig a felsőoktatásban tanulnak (Lannert, 2004).

Az 1995. év után megnövekedett diplomás kibocsátással egyidejűleg a munkaerő-piaci helyzet is megváltozott. A rendszerváltással együtt járó munkahelymegszűnést, s ebből következő az iskolázott munkavállalókat is érintő keresletcsökkenést ebben az időszakban a diplomás foglalkozásokban létrehozott számos új álláshely következtében a diplomások iránti kereslet növekedés váltotta fel (Kertesi - Köllő, 2005). 1990 és 2005 közötti időszakban - a 0. jelű (fegyveres szervek) foglalkozási főcsoporton kívül - csaknem 250 ezer fővel emelkedett a diplomás foglalkoztatottak száma. A 2000-es évek közepéig a 0. jelű főcsoportban számuk 72 ezerrel esett vissza, miközben arányuk közel 30%-kal emelkedett (Polónyi, 2010 - Ősz). Azonban az új álláshelyek a diplomások számának megnövekedése miatt gyorsan telítődtek, így egy részük az ügyviteli-irodai álláshelyekre kényszerült benyomulni. A foglalkozások képzettségigényének emelkedése miatt az ügyviteli-irodai álláshelyeket elfoglaló diplomások kiszorították az érettségizetteket az álláshelyekről és az érettségizettek pedig a náluk alacsonyabb végzettségűeket (Kertesi - Köllő, 2005).

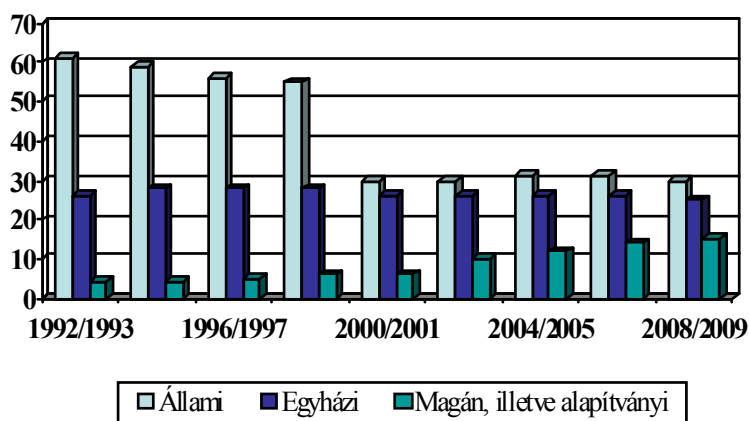
1.2. Felsőoktatási helyzetkép és -trendek

Egy adott országban az iskolázottság szintje elválaszthatatlan kapcsolatban van annak társadalmi-gazdasági fejlettségének mértékével. Az oktatás fejlődésével a különböző szinteken, így a felsőoktatásban is egyre több ismeret birtokába juthatnak a fiatalok, és a felnőttképzés is egyre nagyobb teret hódít (Bocz et al., 2007).

1.2.1. Intézmények, karok, oktatók

A felsőoktatási rendszer az elmúlt két évtizedben jelentős változásokon ment keresztül. Az egyik legfontosabb az intézményrendszer átalakulása. Az 1993. évi

felsőoktatási törvény indította el azt, hogy az állami intézmények mellett egyházi- és magán felsőoktatási intézményeket is lehessen létrehozni, valamint működtetni állami elismeréssel, ami az állami felsőoktatási intézmények számának csökkenését, az egyházi intézmények 1993/1994-es tanévre történő növekedését, a magán intézmények számának pedig egészen napjainkig tartó folyamatos növekedését eredményezte. Az 1992/1993-as tanévben 15 új intézmény alakult, így az új intézményekkel együtt 1992-ben összesen 91 főiskola és egyetem működött, ami egészen 2000-ig konstans maradt. A hallgatói létszám kismértékű emelkedésének köszönhetően az intézményrendszer még jobban aprózódott, ennek következtében számos elenyésző hallgatói létszámmal rendelkező és szűk profilú intézmény létesült és maradt fenn, ami egy merev képzési struktúrát és költséges intézményrendszert idézett elő (Vágó - Tomasz, 2011. február 09.).

1.3. ábra: A felsőoktatási intézmények száma fenntartó szerint

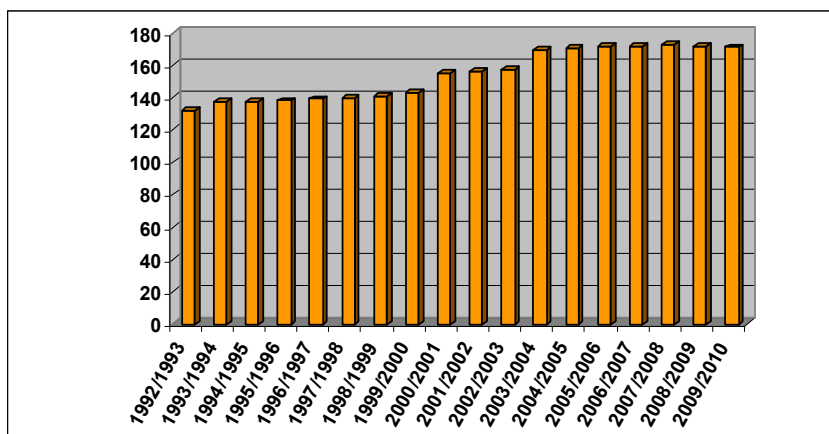
***Megjegyzés: Saját szerkesztésű ábra**

Forrás: Vágó - Tomasz, 2011. február 09., függelék 1. táblázat, 24. oldal

A 2000/2001-es tanévben bekövetkezett szervezeti integráció után kevesebb lett az önálló intézmény, amelyek egyre inkább színesebb profillal rendelkeztek (Bocz et al., 2007). Az átalakulás során - amit az 1.3. ábra is szemléltet - csaknem megfeleződött az állami fenntartású intézmények száma. Az 52 állami intézményből az összevonás után 13 egyetem, 12 főiskola és 5 művészeti intézmény jött létre, amely az 5 művészeti intézményen kívül 25 állami fenntartású intézményt jelentett (Kiss et al., 2002. május

17.). Az felsőoktatási intézmények nagyobb aránya (56%-a) az összevonás következtében nem állami fenntartású volt, de a hallgatók számottevő része (86%-a) mégis állami intézményben tanult. Az egyházi intézményekben a hallgatók 6%-a, a magán, illetve alapítványi intézményekben pedig 8%-a folytatott tanulmányokat (Bocz et al., 2007). Az integráció során a felsőoktatási intézmények száma 62-re csökkent és az elmúlt évtizedben számuk megint növekedett. A 2005/2006-os tanévben 71 intézmény volt, ezt követően három évig stagnált, majd számuk lassan és kismértékben újra csökkent. A 2011/2012-es tanévben 68 egyetem és főiskola működik (KSH, stADAT-táblák, 2.6.9. tábla). E tanévben a felsőoktatási intézmények 57%-a a kisebb egyházi főiskolák miatt nem állami fenntartású, így az állami intézmények csupán csak 43%-os arányt képviselnek (KSH, 2012. április 13.).

A rendszerváltást követő évtized végén a hallgatói létszámnövekedés - az előző évekre jellemző hirtelen megugrott intézménygyarapodással ellentétben - 1999-ben elrendelt integráció eredményeképpen már nem az intézmények számának bővülésével, hanem az 1.4. ábra szerint a karok számának folyamatos növekedésével történt (Vágó - Tomasz, 2011. február 09.). Ez a növekedés abból adódott, hogy a szervezeti integráció után egyre több lett azoknak az egyetemeknek a száma, amelyekben főiskolai karok is működtek (KSH, 2002).

1.4. ábra: A karok számának alakulása

***Megjegyzés: Saját szerkesztésű ábra**

Forrás: Vágó - Tomasz, 2011. február 09., függelék 2. táblázat, 25. oldal

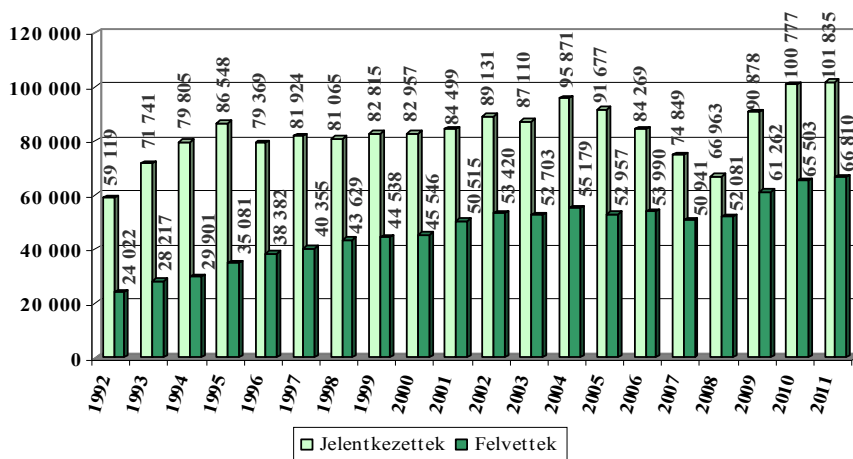
A kilencvenes évek elejétől az ezredfordulóig a felsőoktatás hatáskörébe tartozó egyre több feladat teljesítése a főállású oktatók viszonylag konstans száma és a részfoglalkozású oktatók a hallgatói létszámnövekedéstől nagymértékben elmaradt bővülése mellett zajlott. A következő tanévben a felsőoktatási intézményekben a teljes munkaidőben foglalkoztatott oktatók aránya az előző évhez képest kismértékben emelkedett, így több mint 16 ezer teljes, 1,7 ezer részmunkaidős és 5 ezer megbízási szerződéssel foglalkoztatott oktató tanította a hallgatókat (KSH, 2002). A 2000/2001-es tanévtől három évig az oktatók létszáma tehát folyamatosan nőtt, de ez a növekedés jelentősen elmaradt a hallgatók számának bővülésétől. A növekvő tendenciát hirtelen csökkenés váltotta fel, amely egészen a 2006/2007-es tanévig tartott. Egy év múlva az egyetemi, főiskolai tanárok száma 0,8%-kal, a docenseké 0,2%-kal, a tanársegédéké 1,7%-kal, az egyéb oktatóké 10,9%-kal emelkedett, az adjunktusok száma pedig 5,1%-kal esett vissza, így az oktatók száma az egyéb oktatókon kívül 0,9%-kal mérséklődött az előző évhez képest. Az egy oktatóra jutó hallgatók változására az évek során eltérő tendencia jellemző. Az ezredfordulótól a 2006/2007-es tanévig 14,3-ről 18,9-re növekedett, viszont a következő tanévre számuk 17,8-re esett vissza. Az egy oktatóra jutó nappali tagozatos hallgatók száma hasonló tendenciát követett, azóta számuk stagnál (KSH, 2009. március 03.). A foglalkoztatott oktatók száma a kétezres évek közepétől csökkent, napjainkban viszont konstans (21 ezer). A nappali tagozatos hallgatók közül 11 jut egy oktatóra (KSH, 2011. március 31.).

1.2.2. Jelentkezők és felvettek

A rendszerváltás után megnőtt a továbbtanulás iránt az érdeklődés, hiszen a felsőoktatási intézményekbe a felvételi esélyek javultak. A képzési kínálat is bővült ebben az időszakban, mert a duális rendszer szerinti egyetemi és főiskolai képzés mellett 1998-ban megjelent a felsőfokú szakképzés, és a szakirányú továbbképzés is folyamatosan terjedt (KSH, 2002). A többciklusú képzési rendszer bevezetésével a kifutó rendszerű főiskolai és egyetemi oktatással párhuzamosan a hallgatók felsőfokú alapképzési (BA/Bsc-), mesterképzési (MA/Msc-), doktori (PhD-, DLA-) és osztatlan képzéseken vehetnek részt a felsőfokú szakképzések és a szakirányú továbbképzések mellett (KSH, 2011. március 31.). A képzések egyre bővülő kínálatának

eredményeképpen a felsőoktatásba kerülő hallgatók száma és aránya is nagymértékben emelkedett, azonban az elmúlt évek alatt csökkenő tendenciát követett. A felsőoktatási expanzió egyre nagyobb számát alkották az adott évben érettségizettek. A tömegesedés kezdetén még csak minden ötödik, az ezredforduló után azonban már minden második adott évben érettségiző nyert felvételt a felsőoktatási intézményekbe. A szerkezetváltó (hatosztályos) gimnáziumokban érettségizők kerülnek be a legnagyobb arányban főiskolára vagy egyetemre, 2001-ben ez az arány már elérte a 68%-ot. A szerkezetváltó gimnáziumot a négyosztályos gimnázium követte 2001-ben 50%-os aránnyal. A legkisebb esélyük a továbbtanulásra a szakközépiskolai diákoknak volt, hiszen csak egyötödük nyert felvételt felsőoktatási intézménybe (Bocz et al., 2007). Napjainkban a felsőoktatási intézményekbe való bekerülési esély az érettségizettek számára jóval nagyobb, mint korábban, azonban ez az esély képzési szintenként, oktatási- és finanszírozási formánként jelentősen eltér egymástól, hiszen nappali tagozatra és államilag finanszírozott képzésekre a legnehezebb bekerülni.

A felsőfokú oktatásba jelentkezők száma a kilencvenes évek elejétől számottevő eltéréseket mutat, amely demográfiai okokra, a közép fokú oktatás és a felsőoktatás szerkezetében bekövetkező átalakulásra vezethető vissza (Szemerszki - Imre, 2011. február 09.).

1.5. ábra: Egyetemek, főiskolák nappali tagozatára jelentkeztettek és felvettek számának alakulása

***Megjegyzés: Saját szerkesztésű ábra**

Forrás: KSH, stADAT-táblák, 2.6.8. tábla

Az 1.5. ábra azt mutatja, hogy az egyetemek, főiskolák nappali tagozatára jelentkezők száma minden évben jelentősen meghaladta a felvett hallgatók számát. A jelentkezők és a felvettek számát évek szerint összehasonlítva látható, hogy a legnagyobb differencia a vizsgált évek közül 1995-ben volt, amely 51467 főt tett ki. A jelentkezők száma 1992-től 1995-ig növekvő tendenciát követett, egy év múlva azonban egy kismértékű visszaesés következett be. Ezt követően számuk az ezredfordulóig stagnált, majd megint emelkedést mutatott egészen 2002-ig. A következő évben megmutatkozott csekély mérséklődés után 2004-ben a jelentkezők száma már közel 96 ezer főre gyarapodott. Ettől az évtől kezdődően viszont a főiskolák és egyetemek nappali tagozatára felvételi kérelmet beadók száma 2008-ig zuhanásszerűen csökkent. 2011-ben e tagozatra összesen 101835 fő jelentkezett, 34872 fővel több, mint három évvel korábban. Az egyetemek, főiskolák nappali tagozatára jelentkezők számának növekedésével a felvettek száma is növekedett, amely emelkedés egészen 2002-ig tartott. A következő négy évben a felsőoktatásba felvételt nyert hallgatók száma 52 ezer és 56 ezer között ingadozott, majd 2007-re közel 51 ezerre esett vissza. 2007-ben a felvett hallgatók számának csökkenése ismét irányt váltott, így 2010-ben több mint 65 ezer, 2011-ben pedig már csaknem 67 ezer főt vettek fel nappali tagozatra valamely egyetemre, főiskolára.

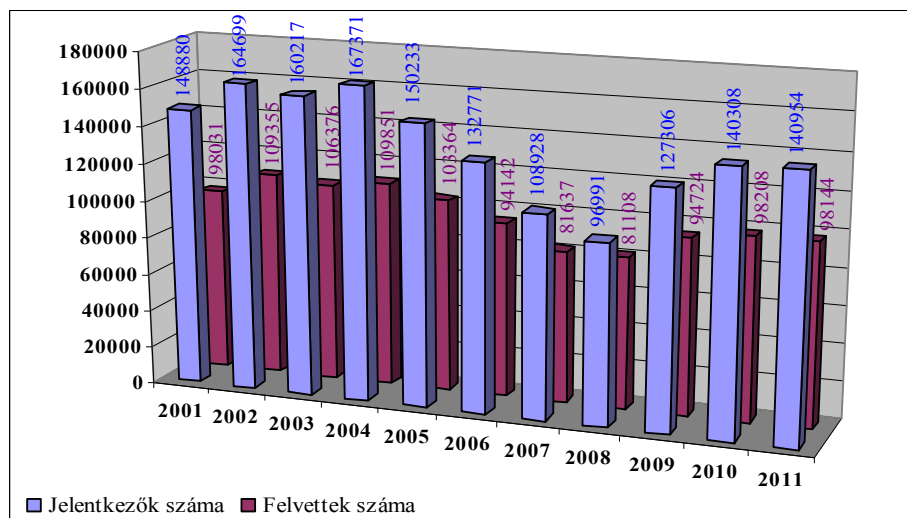
A 2004. év után a jelentkezők létszámában bekövetkezett csökkenés nem a frissen érettségizettek számának alakulásával volt összefüggésben. Az adott évben érettségizettek aránya folyamatosan növekedett a jelentkezők között, de 2007-ben ez az arány csak 48% volt, tehát még mindig az idősebb korosztály alkotta a felvételizők nagyobb részét. Az idősebb korcsoportok (30 évesek és idősebbek) aránya a jelentkezők között a kilencvenes évek elején indult növekedésnek, és ez az arány egészen az ezredfordulót követő néhány évig magas volt. Ennek következtében az idősebb korú hallgatók aránya a 2001-es évre jellemző 16%-ról 2005-re 21%-ra emelkedett. Az idősebbek arányában bekövetkezett növekedés oka, hogy a kilencvenes években az azt megelőző évekhez képest könnyebb lett a felsőoktatási intézményekbe való bekerülés, így a korábban be nem jutott érettségizettek újra jelentkeztek, és sikeresen felvételt nyertek. A jelentkezők között az idősebb korcsoport arányának alakulására jellemző növekvő tendenciát 2003-ban hirtelen csökkenés váltotta fel. A 30 évesek és idősebbek

arányának csökkenése a hallgatói létszámban 2006-ban jelentkezett, amely arány 2007-ben csupán 20% volt. Ez a mérséklődés azzal magyarázható, hogy azok az idősebbek, akik korábban a felsőoktatási intézményekből kint rekedtek, azóta döntő többségük már a felsőoktatásban tanult, vagy már be is fejezte tanulmányait (KSH, 2009. március 03.). A frissen érettségizettek arányával ellentétben ugyan az idősebb korosztály aránya a 2000-es évek eleje óta csökkent, de 2009-től újra emelkedett, majd napjainkra stabilizálódott (Szemerszki - Imre, 2011. február 09.).

Az 1998-ban a képzési kínálatok között megjelent felsőfokú szakképzés viszont elősegíthette az egyetemi és a főiskolai oktatásra jelentkezők számának csökkenését, hiszen 2000-től 2006-ig háromszoros növekedés történt e képzési formára jelentkezők számában. A 2007. évben a felsőfokú szakképzést első helyen megjelölők számában bekövetkezett 15%-os visszaesés után 2008-ban újra egy kismértékű emelkedés volt megfigyelhető, így a tárgyévben 5092 fő jelentkezett erre a képzésre. A képzési kínálat körének bővülése és az államilag finanszírozás általánossá válása következtében a 12 ezres keretszámtól azonban lényegesen elmaradt a felsőfokú szakképzésre első helyen jelentkezettek száma (KSH, 2009. március 03.).

Az 1.6. ábra alapján az összes képzési szint jelentkezői létszámban is megfigyelhető a 2004. év utáni létszámzuhanás, amely a felvehető keretszám nagymértékű csökkenése nélkül valósult meg. A 2008-ig jelentkező létszámcsökkenést a következő három évben megint a jelentkezők számának növekedése követte. E létszámnövekedés a duális rendszert felváltó bolognai rendszer kiteljesedésére, a mesterszakok hallgatói létszámban növelésére, valamint 2007-es és a 2008-as adatokban megjelenő törés bekövetkezésére vezethető vissza. Ez a törés egyrészt a bolognai rendszerre való átállásnak, a mesterképzésre jelentkezők alacsony számának köszönhető, miután a bolognai rendszer által megjelent alapképzésben végzettek még a rendszerben voltak, a régi rendszerben tanulók pedig hosszabb időt töltöttek el a felsőoktatási intézményekben. A 2008-ban megfigyelhető törést az is előmozdította, hogy az érettségizettek körében a nyelvi előkészítő osztályokban tanulmányokat folytatók még nem jelentek meg (Szemerszki - Imre, 2011. február 09.). 2011-ben viszont a felsőoktatási intézményekbe jelentkezők létszámemelkedése megtorpant, ugyanis a 2012 őszi induló képzésekre már csak 109654 fő adta be felvételi kérelmét, amely a

2011. évihez viszonyítva több mint 22%-os csökkenés (Educatio Társadalmi Szolgáltató Nonprofit Kft., Friss statisztikák, 2012. szeptemberben induló képzések).

1.6. ábra: A jelentkezők és felvettek számának alakulása

***Megjegyzés: Saját szerkesztésű ábra**

Forrás: Educatio Társadalmi Szolgáltató Nonprofit Kft., Elmúlt évek statisztikái (2001/Á-2012/K), Jelentkezők és felvettek száma

Az utóbbi években a mesterképzésben való részvétel iránt megnövekedett igénynek köszönhetően a keresztféléves képzések népszerűsége is megnőtt, a 2011 februárjában kezdődött képzésekre már közel 7500 fő jelentkezett (Szemerszki - Imre, 2011. február 09.). Ezt követően azonban a továbbtanulási szándék a keresztféléves képzésekre is csökkent, hiszen a 2012. év telén indult képzésekre már csak 6418 fő nyújtotta be felvételi kérelmét, ami 14%-ot meghaladó visszaesés az előző évihez képest. Míg a 2011. év februárjában kezdődött képzésekre a pályázóknak csaknem a 82%-át vették fel, addig az egy év múlva indult képzésekre a jelentkezőknek már csak alig több mint 72%-át (Educatio Társadalmi Szolgáltató Nonprofit Kft., Elmúlt évek statisztikái (2001/Á-2012/K), Jelentkezők és felvettek száma).

1.2.3. Az expanzió és a friss diplomások

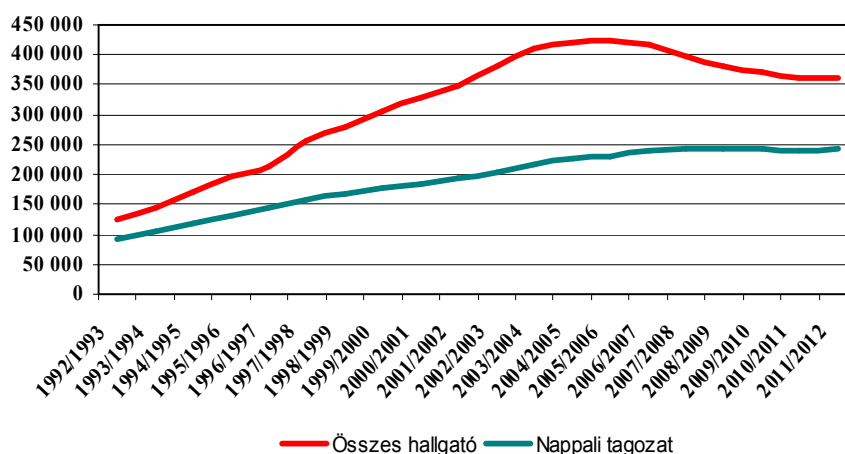
A kilencvenes évek elején az egyik legfontosabb változás a felsőfokú oktatás hallgatói létszámnövekedése, amely az évtized végére már majdnem háromszoros emelkedést jelentett. E létszámnövekedésben szerepet játszott egyrészt az 1996-os felsőoktatási törvényben bevezetett költségtérítéses képzési forma, másrészt pedig a képzések körébe beillesztett kétéves felsőfokú szakképzés (Vágó - Tomasz, 2011. február 09.). A felsőoktatási intézmények 1997-től indíthatták a költségtérítéses képzést az első alapképzésre, a kiegészítő képzésre, a felsőfokú szakképzésre, a második vagy a többi oklevelet nyújtó képzésekre, viszont a felsőoktatási törvényben rögzített jogszabályok alapján az esti - levelező tagozatokon a kiegészítő alapképzést, a távoktatási tagozaton a szakirányú továbbképzést, illetve a további oklevelet nyújtó képzést csak költségtérítéses formában lehetett meghirdetni (Kiss et al., 2002. május 17.). A felsőoktatásban való továbbtanulás forrásigényes, a felsőoktatás kínálata között egyre inkább terjednek a költségtérítéses képzések (KSH, 2011. március 31.). A nappali tagozat állami finanszírozása viszont évről-évre csökken. A 2011/2012-es tanévben a nappali tagozatos képzésekben részt vevő hallgatók alig több mint 73%-át (ez az arány 10 évvel ezelőtt még 86% volt), az esti - levelező tagozatos képzésekben tanulók 24-31%-át finanszírozza az állam, a távoktatás tagozatos hallgatóknál pedig csak önköltséges finanszírozás létezik (KSH, 2012. április 13.). A hallgatói létszám folyamatos emelkedését tehát nem kísérte azonos mértékű állami finanszírozás növekedés. Az államilag finanszírozott képzésben résztvevők aránya az évek során folyamatosan csökkent, a költségtérítéses képzésben résztvevőké nőtt. A 2000/2001-es tanévben az állami finanszírozási formában tanuló hallgatók aránya 92,4%, 2008/2009-es tanévben pedig 80% volt. Az állami finanszírozás folytonos csökkenése miatt a felsőoktatási intézményekben való továbbtanulási esélyek kiegyenlítésére szolgál a diákhitel intézménye, valamint költségtérítéses képzésből állami finanszírozású képzésbe való bekerülési lehetőség a hallgatók megfelelő teljesítménye esetén (Kállai, 2011. február 09.). A diákhitel 2001 őszétől vehető igénybe alapképzésben és kiegészítő képzésben mindkét finanszírozási forma esetén egy alkalommal és meghatározott időre. 1998 óta a hallgatói létszám felfutásában a tandíjmentesség kiterjesztésén, valamint a

Bursa Hungarica Önkormányzati Ösztöndíjrendszer létrehozásán kívül a diákhitel bevezetése is jelentős szerepet játszott (Kiss et al., 2002. május 17.).

A 2007/2008-as tanévtől egészen 2010/2011-ig az összes hallgatón belül az államilag finanszírozott hallgatók aránya emelkedett, miközben számuk minimálisan ugyan, de csökkenő tendenciát követett, ugyanis a 2009/2010. évre jellemző növekedés után 2010/2011-re számuk megint visszaesett (NEFMI, 2010. december 10.).

A felsőoktatási intézmények hallgatóinak számában bekövetkezett növekedés 2005/2006-ban érte el a csúcspontját több mint 420 ezer hallgatói jogviszonnyal, ami a kilencvenes évek elejéhez képest több mint háromszoros emelkedést jelentett. A következő tanévtől kezdődően e létszám alakulása csökkenő tendenciát követ (Kállai, 2011. február 09.). 2005/2006-ban a hallgatói létszámnövekedés megtorpanása azonban nem demográfiai okokra, hanem sokkal inkább a kiegészítő oktatási formák leépülésére vezethető vissza. E képzési formák működése, vonzóvá tétele, illetve kibővítése viszont az oktatáspolitikai hatáskörébe tartozik, tehát kijelenthető, hogy a hallgatói létszámnövekedés befejeződése mögött az oktatáspolitikai beavatkozások álltak. A kiegészítő oktatási formák fokozatos visszaszorulása eredményeképpen a hazai felsőoktatás döntő többségét napjainkban a nappali tagozatos hallgatók alkotják (Kozma, 2010 - Tavasz).

A 2011/2012-es tanévben az intézményekben összesen 360 ezer hallgató tanul, amely az előző tanévhez képest 0,4%-os, a 2005/2006-os tanévhez képest viszont már több mint 15%-os csökkenést jelent. A 360 ezer hallgatóból 21 ezer felsőfokú szakképzésben, 227 ezer alapképzésben, 39 ezer mesterképzésben, 34 ezer osztatlan képzésben, 15 ezer szakirányú továbbképzésben és 7 ezer pedig doktori képzésben vesz részt. A régi rendszer főiskolai szintű oktatásában 9 ezer, egyetemi szintű oktatásában pedig 8 ezer hallgató folytatja tanulmányait (KSH, stADAT-táblák, 2.6.9. tábla). E tanévben mintegy 242 ezer hallgató vesz részt nappali tagozatos képzésekben, ami a tavalyihoz képest 900 fős, illetve 0,4%-os növekedés. A felsőfokú alap-, mester- és osztatlan képzésben 210 ezer (87%), a régi oktatási rendszer szerinti egyetemi, főiskolai oktatásban 8 ezer (3,4%) hallgató folytatja tanulmányait. Ezen kívül felsőfokú szakképzésben 18 ezren, szakirányú továbbképzésben és doktori programokban pedig összesen 5500-an tanulnak (KSH, 2012. április 13.).

1.7. ábra: A felsőfokú oktatás hallgatói létszámának alakulása

***Megjegyzés: Saját szerkesztésű ábra**

Forrás: KSH, stADAT-táblák, 2.6.9. tábla

A hallgatók létszáma tagozatonként is eltérő mértékben bővült. Az expanzió kezdetén a nappali tagozatos hallgatók aránya lényegesen elhaladt a nem nappali tagozatos hallgatók arányától. Míg a kilencvenes évek elején a hallgatók nagyobb aránya, azaz 75%-a folytatott tanulmányokat nappali tagozaton, addig 2000/2001-ben már csak az 59%-a, 2004/2005-ben pedig ez az arány tovább csökkent 56%-ra. E tanévtől kezdődően - amit az 1.7. ábra is tisztán kirajzol - egyfajta visszarendeződés ment végbe, amely a hallgatók számának több mint 40 ezer fővel való visszaesésében és a nappali tagozaton részt vevő hallgatók arányának 65% fölé történő növekedésében nyilvánult meg.

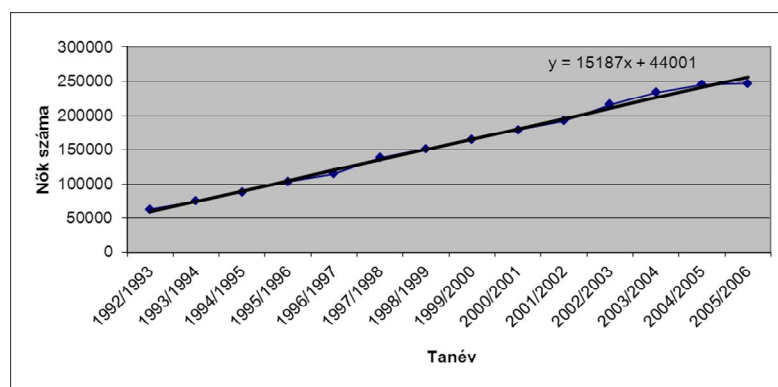
A létszámemelkedés eredményeképpen 2008/2009-ben már több mint kétszer annyian szereztek felsőfokú oklevelet, mint a kilencvenes évek elején. Az összes tagozat figyelembevételével a végzős hallgatóknak csak az 50%-a jelentkezik záróvizsgára, azonban a záróvizsgát tett hallgatók közül közel 80% kapja meg a diplomáját, aminek az egyik legjellemzőbb oka a nyelvvizsga hiánya, ez azonban intézményenként és karonként is nagyon különböző (Kállai, 2011. február 09.). A 2010/2011-es tanévben már 53 ezer hallgató szerzett az összes tagozaton oklevelet, 4000-rel több, mint 2008/2009-ben. Egy év múlva viszont számuk a 2008/2009-ben jelentkező 49 ezer főre esett vissza (KSH, stADAT-táblák, 2.5. tábla). A nappali

tagozaton oklevelet szerzett hallgatók száma és aránya az elmúlt évek során 2010-ben volt a legmagasabb, azaz 38 ezer fő. A 22 éves korosztályból 2000-ben 18%, 10 év múlva már 30% volt azoknak az aránya, akik sikeresen végezték el tanulmányaikat (KSH, 2011. március 31.). 2011-ben azonban e korosztálynak már csak a 28%-a (35 ezer fő) kapott felsőfokú oklevelet nappali tagozaton, ami a 2010. évihez képest több mint 2 százalékpontos visszaesés (KSH, 2012. április 13.).

1.2.4. Nők, külföldi hallgatók

A felsőoktatás hallgatói közül a nők aránya a kilencvenes évek elején megegyezett a férfiakéval, 1993/1994-ben már a nők részvétele volt magasabb, azóta pedig évről-évre a női túlsúly megőrzése mellett folytonosan módosult ez az arány. Az összes hallgatón belül a nők aránya 1993/1994-ben 51,7%-ról 2007/2008-ra 57,5%-ra emelkedett, a csúcspontot 2004 és 2006 közötti időszakban érte el, amely 58% volt (Kozma, 2010 - Tavasz).

A nők arányának 2005-ig tartó folyamatos emelkedése azt jelentette, hogy a hallgatói létszám növekedése párhuzamosan együtt járt a női hallgatók létszámának növekedésével, amely növekedést és annak csúcspontját az 1.8. ábra szemlélteti. A trendvonal berajzolásával továbbá megállapítható, hogy a női hallgatók száma 2005/2006-ig évente átlagosan 15187 fővel emelkedett.

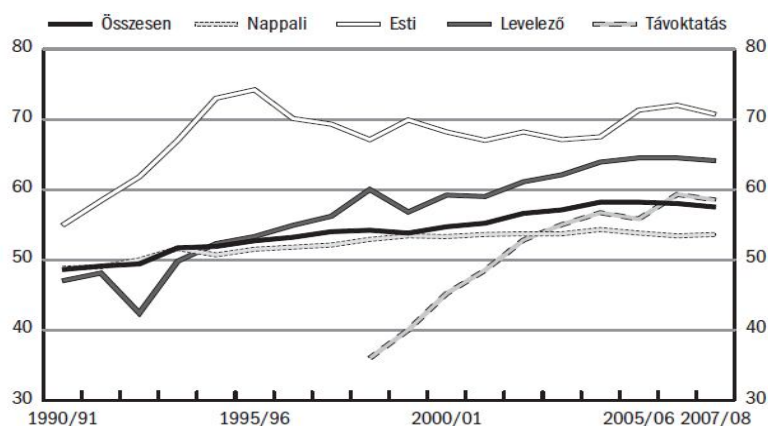

1.8. ábra: A nők létszámának alakulása

***Megjegyzés: Saját szerkesztésű ábra**

Forrás: OM, 2004 és OKM, 2009. 4.1. táblázat, 17. oldal

A nők aránya az esti és a levelező tagozaton volt magasabb, de a legnagyobb mértékben - amit az 1.9. ábra is mutat - a nők jelenléte 2006-ig távoktatás tagozaton növekedett. A nem nappali tagozatok esetén a nők részvétele dominánsabb volt a nappali tagozatos arányuk majdnem konstans értéke és az összhallgatólétszámon belüli növekvő tendenciája vagy stagnálása mellett. E tagozatok egyre növekvő női aránya a férfiak folyamatos kivonulását eredményezte ezekből a kiegészítő oktatási formákból, különösen 2007/2008-ban. A nem nappali tagozatok nagymértékű visszaszorulásával egyidejűleg a nők aránya is mérséklődött, de ez a mérséklődés kisebb volt a kiegészítő oktatási formák visszaszorulásánál. Míg az összes hallgató 53-54%-át alkották a nők nappali tagozaton, addig ez az arány a kiegészítő formákban 60-70% (Kozma, 2010 - Tavasz). E képzési formák visszaszorulása következtében 2010-ben a nők az összes felsőoktatási hallgató 54,3%-át, míg a nappali tagozatos hallgatók 51,7%-át tették ki (KSH, 2011).

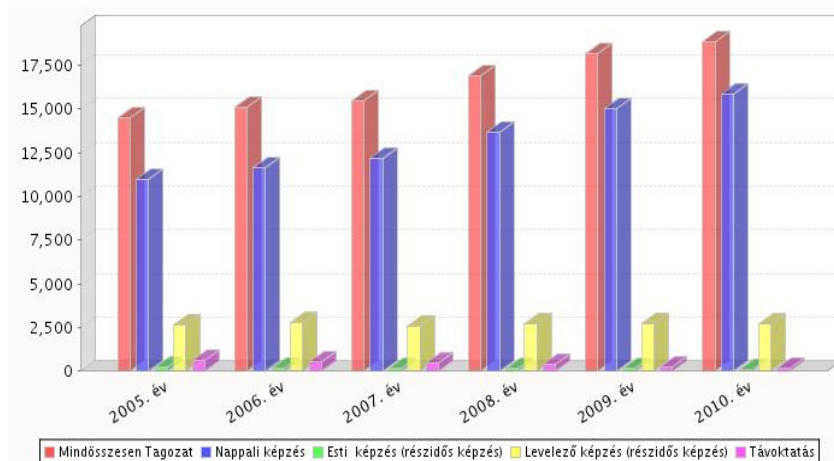

1.9. ábra: Nők aránya a felsőoktatásban

Forrás: Kozma, 2010 - Tavasz. 3. ábra, 11. oldal

Magyarország a tanulási célú migráció tekintetében a kilencvenes évek előtt csak kibocsátó pozíciót töltött be, azonban a kilencvenes évek elejétől már befogadó országgá is vált, így e migráció politikai és gazdasági fontossága hamar felértékelődött, aminek hatására egyre több nemzetközi oklevelet nyújtó intézmény létesült (L. Rédei, 2006). A közoktatással ellentétben a hazai felsőoktatásban ettől kezdve egyre több külföldi állampolgár tanult, többségük nappali tagozaton folytatott tanulmányokat. A 2005/2006-os tanévben az összes hallgató 3,4%-át, a nappali tagozatos hallgatóknak

pedig a 4,7%-át (10974 fő) alkották, a nappalisok száma a kilencvenes évek közepéhez képest másfélszeres emelkedést jelentett. A felsőoktatási intézmények nappali tagozatának népszerűsége az évek során folyamatosan nőtt a külföldi hallgatók körében, hiszen a 2005/2006-os tanévben az előző évhez képest már ezerrel több külföldi diák kezdte meg tanulmányait e tagozaton. A külföldi hallgatóknak tehát a 76%-a nappali-, 18%-a levelező-, 1,5%-a pedig esti tagozaton tanult ebben a tanévben. A 2001/2002-es tanévhez képest a távoktatás tagozatos külföldiek száma 400 fővel csökkent, de még így is meghaladta az esti tagozatot. Magyarországon való tanulásuk egyik legfontosabb motivációja a szakmai és nyelvi továbbképzések, amelyet a szakirányú továbbképzésekben, illetve a doktori képzésekben való magas arányuk is igazol (Langerné, 2009). A magyar anyanyelvű és a közeli területekről érkező külföldiekre az jellemző, hogy inkább gazdasági-, műszaki- és tanító képzésben tanulnak, míg az arab és a nyugati országokból jövők pedig orvosi képzésben vesznek részt (Kállai, 2011. február 09.).

1.10. ábra: A felsőoktatási intézmények külföldi hallgatóinak számának alakulása

Forrás: KSH, Tájékoztatási adatbázis

Az 1.10. ábra jól szemlélteti, hogy a 2005/2006-os tanévtől is folytatódott a külföldi hallgatók számának növekvő tendenciája. 2010-ben a külföldi hallgatók száma közel 19000 volt, csaknem 4400-zal több, mint 2005-ben. A nappali képzés továbbra is tartotta dominanciáját, hiszen egészen 2010-ig e tagozaton tanultak a legtöbben. A nappali tagozatos külföldi hallgatók aránya viszonylag végig konstans volt. A levelező

képzésben részt vevő külföldiek száma stagnált, a távoktatás tagozatos hallgatóknál pedig csökkenő tendenciát követett.

1.3. A magyar felsőoktatás SWOT analízise munkaerő-piaci aspektusból

A következő SWOT analízist abból a célból készítettem, hogy munkaerő-piaci megközelítésből átfogó képet nyújtsak a felsőoktatás jelenlegi helyzetéről és feltérképezzem azokat a lehetőségeket is, amelyek megvalósításával a felsőoktatás a gyengeségeit kiküszöbölheti, és ezáltal javíthat a frissen kibocsátott hallgatók munkaerő-piaci elfogadottságán.

Erősségek:

- kitűnő szaktudással rendelkező oktatói gárda
- erős elméleti oktatás
- az intézményekben tanulható szakok között a piacképes szakok széles kínálata, amelyek a nagyobb munkaerő-piaci keresletnek köszönhetően könnyebb elhelyezkedést biztosítanak
- a mesterképzés iránt megnövekedett igénynek köszönhetően a választható mesterszakok kínálatának folyamatos bővülése (Barsi et al., 2011. június)
- ösztöndíjhoz való jutás lehetősége a hátrányos helyzetű vagy a kiváló tanulmányi eredményt elérő hallgatók számára
- eltérő képességet, tudást igénylő képzési formák szélesebb kínálata
- az egyre magasabb képzési szintek által szakmai specializáció és még elmélyültebb tudás nyújtása (Barsi et al., 2011. június)

Gyengeségek:

- számos olyan szak kínálata, amelyekre a munkaerőpiacon nincs kereslet, ezáltal hosszú átmeneti időszak a munkaerőpiacra történő belépésnél
- sok olyan tantárgy oktatása, amelyet a hallgató a (leendő) munkahelyen közvetlenül nem hasznosít
- szóbeli szereplések és vizsgák elenyésző száma, így a hallgatók nem tudják később tudásukat prezentálni

- egyáltalán nincs vagy kevés a gyakorlati képzés (Barsi et al., 2011. június)
- általános és üzleti kommunikációs tréningek hiánya
- a cégek számára lényeges kompetenciák megalapozásának hiányosságai (Barsi et al., 2011. június)
- az informatikai oktatás alacsony színvonala
- anyagi érdek elsődlegessége miatt nem megfelelő szelekció a felsőoktatási intézmények között és belül

Lehetőségek:

- a képzési idővel történő eltolódás figyelembevételével olyan, az aktuális munkaerő-piaci igényekhez jobban igazodó szakok indítása, amelyek elősegítenék a diplomás munkaerő-piaci kereslet és kínálat egyensúlyának megteremtését
- nagyobb óraszámú, szélesebb körű ismeretet nyújtó informatikai oktatás, hiszen a munkaerőpiacon az informatikai ismeret már általános elvárás
- legalább egy idegen nyelv magas színvonalú, hatékony oktatása az összes képzési szinten és tagozaton
- a munkaerőpiacon jobban hasznosítható tantárgyak hosszabb ideig tartó, magasabb színvonalú oktatása, hiszen egy félév sokszor nem elég annak alaposabb elsajátításához
- a munkaerő-piaci elvárásoknak való megfelelést segítő tréningek, foglalkozások indítása

Veszélyek:

- a diplomák piaci értéke már ma is erősen különböző, és ez a különbség a jövőben várhatóan tovább fog nőni. A jelenlegi trend mellett egy folyamatos lefelé irányuló kiszorítás várható.
- tandíj bevezetés és -emelés következtében a kevésbé jómódú hallgatóknak kisebb esélyük van a felsőoktatásban tanulni (Barsi et al., 2011. június)
- a leendő hallgatók gyakran figyelmen kívül hagyják a munkaerő-piaci keresletet, amely fokozza a hiányszakmák kialakulását (Barsi et al., 2011. június)

- a diploma megszerzéséhez szükséges nyelvvizsga nem teljesítése esetén a diploma hiánya, emiatt a pályakezdők a legtöbb munkaadónál hátránnyal indulnak (Barsi et al., 2011. június)
- a munkaerőpiacon a bolognai alapképzésben végzett diplomásokra sokkal kisebb a kereslet, mint a régi oktatási rendszer szerinti főiskolai képzésekben résztvevőkre (Barsi et al., 2011. június)

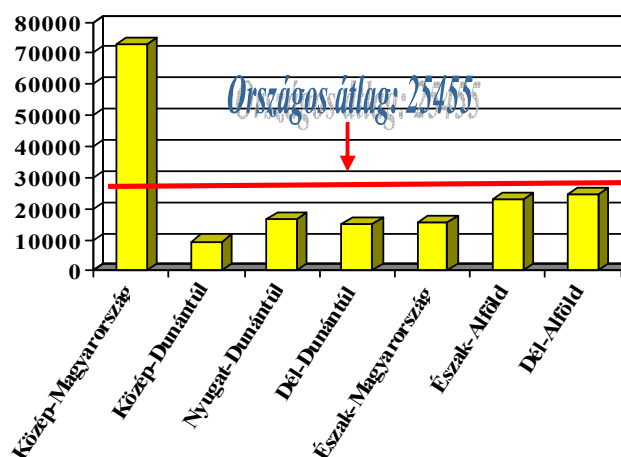
Úgy gondolom, hogy a SWOT analízisben megfogalmazott gyengeségek és veszélyek annak köszönhetőek, hogy a felsőoktatás és a munkaerőpiac közötti kapcsolat nem működik megfelelően. A kapcsolat zavarát igazolja, hogy a foglalkoztatók egyre magasabb feltételeket támasztanak egy-egy álláshely betöltéséhez, amihez a felsőoktatás csak kevésbé igazodik. Számos munkaadó viszont nehezen fogadja be az egyetemistákat, főiskolásokat gyakorlatra, esetleg nem reagál konkrét felsőoktatási intézmények együttműködési megkeresésére, pedig ezzel is segíthetnék a hallgatókat a munkaerő-piaci elvárások megfelelésében. A felsőoktatásból kilépő friss diplomásoknál a gyakorlat hiánya miatt az egyes munkahelyeken szükségessé válik a betanítás biztosítása. Tehát a legfontosabb lépés e kapcsolat kölcsönös kiépítésének megvalósítása lenne.

2. A felsőoktatási expanzió regionális jellemzői

2.1. Az expanzió regionális megjelenése

Napjainkban a felsőoktatási intézmények és a régió (fejlődése, életképessége) között szoros kapcsolat van, hiszen csak az ideális mennyiségű és a kiváló minőségű emberi erőforrással rendelkező régió tud eleget tenni a globális kihívásoknak, ennek biztosítása pedig a felsőoktatási intézmények feladata (M. Császár - Németh, 2008).

A kilencvenes évek elejétől - az expanzió kezdete óta - 1995-re az ország hallgatóinak száma csaknem 57%-kal emelkedett. A felsőfokú oktatásban jelentős szerepet töltött be Közép-Magyarország, hiszen 1995-ben a 152 felsőoktatási intézmény majdnem egyharmada (49) e régióban működött, így a hallgatók jelentős hányada, az összes hallgató 40,9%-a, közel 73 ezer fő ezekben az intézményekben tanult. Ez az országos átlag 286,2%-át jelentette, ebből kifolyólag a régiók közül - amit az 2.1. ábra jól szemléltet - egyedül Közép-Magyarország volt az, amely az országos átlagot nagymértékben felülmúlta (KSH, belső használatra készült háttéranyag).

2.1. ábra: A hallgatók létszámának alakulása, 1995

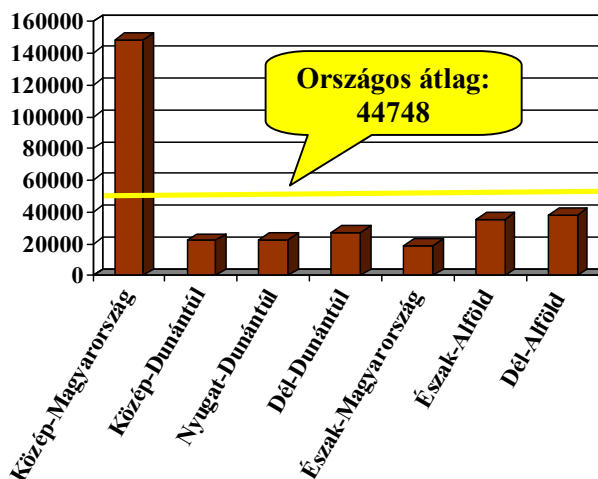
*Megjegyzés: Saját szerkesztésű ábra

Forrás: KSH, belső használatra készült háttéranyag

Az oktatási formák közül mindegyik régióban a nappali tagozatos képzés dominált, legnagyobb arányú részvétel (78%) azonban a központi régióban volt. A többi régió a hallgatók számát tekintve lényegesen elmaradt Közép-Magyarországtól és az országos átlagtól is. A 23 intézményt működtető Dél-Alföldön a teljes hallgatói létszám 13,9%-a, csaknem 25 ezer fő tanult, míg Észak-Alföld 19 intézményében 13%, valamivel több mint 23 ezer hallgató vett részt felsőfokú oktatásban. Míg a Dél-Alföldön található intézményekben nappali képzésre a hallgatók 66,8%-a járt, addig Észak-Alföld intézményeiben ez az arány elérte a 70%-ot. Az átlagtól való nagyobb eltérés a három dunántúli régióra és Észak-Magyarországra volt jellemző. Nyugat-Dunántúl 21 intézményében a hallgatói létszám aránya 9,3% (17 ezer fő) volt, ami az országos átlag 65,3%-a, közülük 66,7% nappali tagozaton folytatta a tanulmányait. Ezt 12 illetve 13 intézménnyel Észak-Magyarország és Dél-Dunántúl követte közel 16 ezer fővel, amely az országos létszám több mint 8%-át alkotta, azonban a majdnem azonos létszám tagozat szerinti megoszlása eltérő volt. Dél-Dunántúl felsőoktatási intézményeiben nappali képzésben a hallgatók 71,1%-a részesült, míg Észak-Magyarországon ez az arány csak 65,2%-ot tett ki. Az arányszámok alapján a nappali tagozatos részvétel Észak-Magyarországon volt a legkisebb, így az esti, levelező és a távoktatás képzés e régióban meghatározó volt. Az utóbbi két régióban tanuló hallgatók száma már majdnem 38%-kal volt az országos átlag alatt. A legkevesebb hallgató - közel 10000 fő - Közép-Dunántúl 15 intézményében tanult, amely az országos létszám csupán 5,4%-át jelentette. Az átlagot legnagyobb mértékben, 62,5%-kal e régió múlta alul, ennek ellenére Közép-Magyarország után a nappali tagozatos részvétel itt volt a legmagasabb, amely 76,6%-ot jelentett.

A hallgatói létszám 1995-től továbbra is dinamikusan bővült, mely 2001-re már 75,8%-os mennyiségi növekedést jelentett. 2001-ben hazánkban az intézmény székhelye szerint 65 felsőoktatási képzőintézet biztosította a hallgatóknak a továbbtanulást, melynek több mint a fele (34) az 1995. évhez hasonlóan a legkisebb területű Közép-Magyarországon működött. Ebben az évben is itt összpontosult a hallgatók nagyobb része, közel 149 ezer fő, amely az országos létszám 47,4%-át tette ki (KSH, belső használatra készült háttéranyag). A hallgatók száma a fővárosba koncentrálódott, hiszen 90%-uk itt folytatta a tanulmányait, ezzel szemben Pest megye 7 településén mindösszesen 11 ezren tanultak. A megye legnagyobb intézménye a

gödöllői Szent István Egyetem, ahol a kétezres évek elején a hallgatói létszám meghaladta az 5500 főt, valamint a piliscsabai Pázmány Péter Katolikus Egyetem, ahol közel 2300-an vettek részt különböző képzésekben (Balogh, 2003).

2.2. ábra: A hallgatók létszámának alakulása, 2001

***Megjegyzés: Saját szerkesztésű ábra**

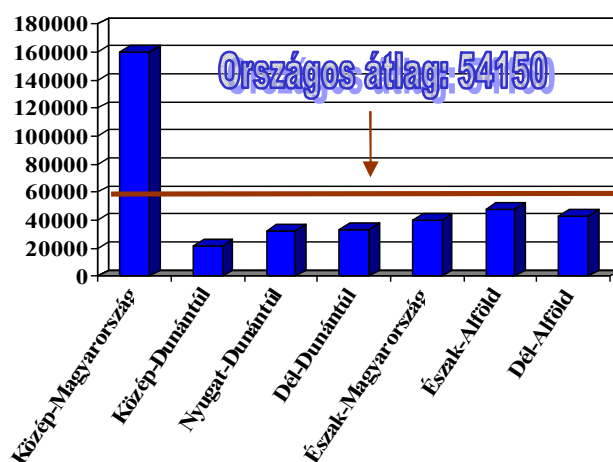
Forrás: KSH, belső használatra készült háttéranyag

2001-ben is megőrizte a nappali tagozatos képzésekben való részvétel a dominanciáját, annak ellenére, hogy e tagozaton tanuló hallgatók aránya mindegyik régióban visszaesett. Míg az 1995. évben Közép-Magyarországon preferálták legtöbbször a nappali tagozatos képzéseket, addig 2001-ben 59,2%-kal már csak a harmadik helyen állt. 1995-ben e régióban 286,2%-os, 2001-ben már több mint 300%-os eltérés volt megfigyelhető az országos átlagtól. A kilencvenes évek közepéhez hasonlóan Közép-Magyarország után a legtöbb hallgató - amit a 2.2. ábra jól illusztrál - a két alföldi régióban tanult. Dél-Alföld 5 és Észak-Alföld 6 felsőoktatási intézményében a hallgatók létszáma meghaladta a 38 ezer és a 35 ezer főt, az országos létszám 12,2%-át és 11,3%-át, amely létszám az országos átlagtól 14,7%-kal és 20,8%-kal volt kevesebb, viszont ez az eltérés 1995-höz képest nagyobb mértékű volt (KSH, belső használatra készült háttéranyag). Dél-Alföld kiemelkedő jelentőségű városa Szeged, ahol 2001-ben 18 félé egyetemi és főiskolai karon tanulhattak a hallgatók (István et al., 2003). Észak-Alföld

intézményeiben több hallgató vette igénybe a nappali tagozatos felsőfokú képzéseket, mint Dél-Alföldön, amely részvétel az előbbi régióban 59,4%-ot, az utóbbiban 57,7%-ot jelentett. 2001-ben szintén Dél-Dunántúlon, Nyugat-Dunántúlon, Közép-Dunántúlon és Észak-Magyarországon tanult a legkevesebb hallgató, azonban e régiók sorrendje időközben módosult. Dél-Dunántúlon csak 3 intézmény működött, ahol az országos létszám 8,6%-a, közel 27 ezer fő tanult, melyből 58,6% járt nappali képzésekre. A régió hallgatóinak száma 39,7%-kal maradt el az átlagtól, amely eltérés közel megegyezett az 1995. évvel (KSH, belső használatra készült háttéranyag). Dél-Dunántúl legnépszerűbb intézménye a Pécsi Tudományegyetem, amely az ezredforduló után a Püspöki Hittudományi Főiskolával együtt a régió hallgatóinak 90%-át foglalta magába. Ezen kívül e régió intézményeinek körét a Kaposvári Egyetem is bővíti (Botkáné et al., 2003). Nyugat-Dunántúlon 4, Közép-Dunántúlon 9 felsőfokú oktatási intézmény szolgáltatott a hallgatóknak széles képzési kínálatot. A két régió intézményeiben majdnem azonos számú hallgató tanult. Az előbbi régióban közel 23 ezer, az utóbbiban 22 ezer hallgató vett részt felsőfokú oktatásban. E létszámok az országos létszám csupán 7,3%-át és 7,1%-át képezték. Az átlagtól való eltérésben és a hallgatók nappali tagozatos részvételi hányadában viszont fordított az arány. A Nyugat-Dunántúl intézményeiben tanuló hallgatók száma az 1995. évhez képest nagyobb arányban (48,7%-kal) maradt el az átlagtól, míg Közép-Dunántúlé, amely legnagyobb mértékű létszámnövekedésének köszönhetően ugyan átlag alatt maradt, de az átlagtól való különbség 50,7%-ra csökkent. A régiók közül Közép-Dunántúl intézményeibe járt a legtöbb (65,3%) nappali tagozatos hallgató, míg Nyugat-Dunántúlra 52,8%-kal a legkevesebb (KSH, belső használatra készült háttéranyag). Nyugat-Dunántúl soproni székhelyű intézményébe, a Nyugat-magyarországi Egyetemre közel 11 ezer hallgató járt ebben az évben. Emellett meghatározó jelentőséggel bírt a győri Széchenyi István Egyetem és a szombathelyi Berzsenyi Dániel Főiskola (Cserta et al., 2003). A legtöbb felsőoktatási intézménnyel rendelkező régió Budapest után Közép-Dunántúl volt. Megyei elosztásban, Fejér megyében 2, Komárom-Esztergom és Veszprém megyében pedig 3-3 főiskola várta a hallgatókat. A régió egyetlen egyeteme Veszprémben található Veszprémi Vegyipari Egyetem néven (Berta et al., 2003). A legkevesebb hallgató - csaknem 20 ezer fő - ebben az évben Észak-Magyarország 4 intézményében folytatta a tanulmányait, melyből 56,1% nappali tagozatra járt. Az arányszámok alapján

az e régió intézményeiben részt vevő hallgatók száma az országos átlagtól 57,3%-kal volt kevesebb.

A hallgatói létszámemelkedés az ezredforduló után tovább folytatódott, melynek a következő vizsgált évre, 2005-re számolva újabb 21%-os növekedést jelentett. Ebben az évben 134 felsőoktatási intézmény közül választhattak a hallgatók. A legtöbb (53) intézményt működtető Közép-Magyarországon több mint 160 ezer fő - az országos létszám 42,3%-a - folytatott tanulmányokat. A hallgatók túlnyomó része, 61,7%-a nappali tagozatos képzésekre járt, a 2001. évhez képest ez - az országos részvételi arány visszaesése ellenére - növekedést mutatott. A közép-magyarországi képzőhelyek hallgatói létszámában - amit a 2.3. ábra jól mutat - a 2001. évi országos átlagtól kisebb, 296,2%-os növekedés mutatkozott (KSH, belső használatra készült háttéranyag).

2.3. ábra: A hallgatók létszámának alakulása, 2005

***Megjegyzés: Saját szerkesztésű ábra**

Forrás: KSH, belső használatra készült háttéranyag

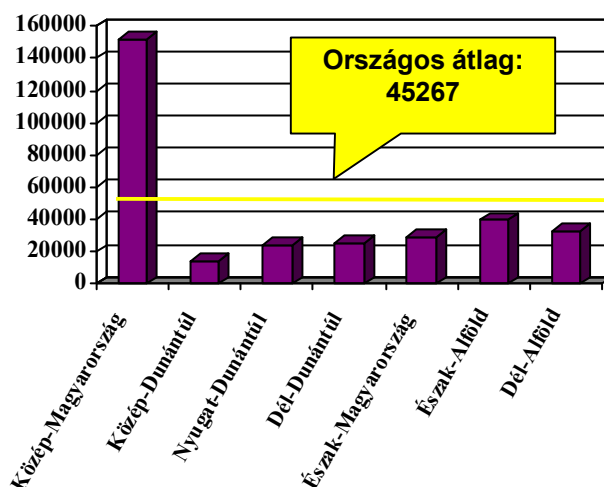
2005-ben Észak-Alföld 17 és Dél-Alföld 10 felsőoktatási intézményében közel 48 ezer illetve 43 ezer hallgató vett részt különböző képzésekben, amely az országos létszám 12,7%-át és 11,3%-át jelentette (KSH, belső használatra készült háttéranyag). Dél-Alföldön belül Bács-Kiskun és Csongrád megyében 4-4, Békés megyében 2 felsőoktatási intézmény fogadta a hallgatókat. Csongrád megyében a hallgatók több

mint 66%-a, Bács-Kiskun megyében a 21%-a, míg Békés megyében a 12%-a vett részt felsőfokú képzésben (Bozsikné et al., 2006). A két alföldi régióban a 2001. évhez képest ugyan csökkent a nappali tagozaton részt vevő hallgatók száma, viszont még mindig ezen a tagozaton tanult a hallgatók többsége (Észak-Alföldön 57,9% - Dél-Alföldön 56,7%). Az országos átlagnál Észak-Alföld hallgatóinak létszáma 11,4%-kal, Dél-Alföldé 20,7%-kal volt kevesebb, amely eltérés a 2001-es évhez képest csökkent. Az előbbi két régió között a létszámot tekintve helycsere történt, ami az átlagtól való eltérésnél is látszik, mely Észak-Alföld esetében csökkent, Dél-Alföldnél pedig nőtt (KSH, belső használatra készült háttéranyag). Észak-Alföld legnagyobb intézménye a Debreceni Egyetem, amely az ország egyik legnagyobb hallgatói létszámmal büszkélkedő állami fenntartású egyeteme, ahol 2005-ben 9 egyetemi és 3 főiskolai karon tanulhattak a hallgatók. A református egyház 2 felsőoktatási intézményt, a Kölcsey Ferenc Református Tanítóképző Főiskolát, illetve a debreceni Református Hittudományi Egyetemet működtette (Fodor et al., 2006). Míg 2001-ben Észak-Magyarországon tanult a legkevesebb hallgató, addig 2005-ben e régió 10 intézményében a hallgatói létszám meghaladta a 40 ezer főt, az országos létszám 10,7%-át, ezzel megszerezve a negyedik helyet, így az országos átlagtól való eltérés a 2001-et jellemző majdnem 60%-ról 25,2%-ra mérséklődött. Észak-Magyarországon a nappali tagozatos oktatási formában a hallgatók csupán 36,5%-a folytatta a tanulmányait, a régiók közül egyedül Észak-Magyarország intézményeiben voltak többségben az esti, levelező és a távoktatás tagozatos hallgatók (KSH, belső használatra készült háttéranyag). E régióban 2005-ben 5 intézmény működött, a Miskolci Egyetem (9 karral), az egri Eszterházy Károly Főiskola, valamint az Érseki Hittudományi Főiskola, a sárospataki Református Teológiai Akadémia és a gyöngyösi Károly Róbert Főiskola, illetve 5 kihelyezett főiskolai karon tanulhattak a hallgatók (Fejes et al., 2006). Ezt Dél-Dunántúl 11 és Nyugat-Dunántúl 17 intézménye követte csaknem 34 ezer és 33 ezer hallgatóval, ami az országos létszám 8,7%-a illetve 8,6%-a (KSH, belső használatra készült háttéranyag). Dél-Dunántúlon Somogy megyében 5, Baranya megyében 4, Tolna megyében pedig 2 felsőoktatási intézmény működött. A hallgatók háromnegyede Baranya megyében, egyötöde Somogy megyében, míg 5%-a Tolna megyében vett részt felsőfokú képzésben (Bálint et al., 2006). Dél-Dunántúlon nappali tagozatra a hallgatók 56,2%-a járt, amely a 2001. évhez viszonyítva csökkenést

mutatott, ezzel szemben a nyugat-dunántúli régióban ez az arány 54,9%-ra nőtt. A két régió hallgatóinak száma az országos átlagot 38,7%-kal és 39,9%-kal múlták alul. A 2001. évhez képest mindkét arányszám csökkent. A legkevesebb - közel 22 ezer hallgató - Közép-Dunántúl intézményeibe járt, amely az országos létszám 5,7%-át tette ki. A nappali tagozatos képzésben tanulók aránya e régióban volt 66%-kal a legmagasabb. A 2001. évi átlagtól való eltérés egyedül ebben a régióban növekedett, amely növekedés 60,4%-ot jelentett, az előző évhez képest majdnem 10%-kal többet.

A hallgatói létszámban megfigyelhető növekedés 2005 után csökkenő tendenciába váltott át, amely 2010-re 16,5%-os visszaesést jelentett. 2010-ben Magyarország 120 felsőoktatási intézménnyel rendelkezett, melyből 49 Közép-Magyarországon helyezkedett el. A többi évhez hasonlóan ebben az évben is e régió intézményei vonzották leginkább a hallgatókat, hiszen itt tanult a hallgatók többsége, közel 152 ezer fő, az országos létszám 48%-a. Az országos átlagot meghaladó legnagyobb mértékű eltérés, 335,7% ez évben mutatkozott Közép-Magyarországon. A 2005. évhez hasonlóan a hallgatók a nappali tagozatos képzést részesítették előnyben, e tagozaton való részvételi arány a 2005. évhez képest mindegyik régióban újra emelkedett. A legtöbben (73,4%) Közép-Magyarország intézményeiben vettek részt nappali képzésben. A hallgatói létszám tekintetében a 2005. évhez hasonlóan a második és a harmadik helyen a 11 intézményt működtető Észak-Alföld és a 9 intézménnyel rendelkező Dél-Alföld állt. Az előbbi régióban közel 40 ezer, az utóbbiban több mint 32 ezer hallgató vett részt felsőfokú oktatásban, amely létszámok az országos összhallgatólétszám 12,5%-át és 10,3%-át alkották. Észak-Alföld felsőfokú képzőintézeteiben tanuló hallgatók száma 12,4%-kal, míg Dél-Alföldé 28,3%-kal maradt el az átlagtól, a 2005. évhez képest ez az eltérés viszont mindkét régióban nőtt. A régiókban majdnem megegyező volt a nappali tagozatos részvétel, amely Észak-Alföldön 70%-ot, Dél-Alföldön 70,3%-ot tett ki. Ezen túlmenően Észak-Magyarország 7 és Dél-Dunántúl 10 intézményében közel 28 ezer és 26 ezer hallgató folytatta a tanulmányait. A két régió hallgatóinak száma az országos létszám 9,1%-át és 8,1%-át képezte, amely jelentősen, 36,1%-kal és 56,9%-kal az országos átlag alatt volt. Ebben az évben Észak-Magyarországon a 2005. évihez képest a nappali tagozatos részvétel (45,2%) népszerűbbé vált a hallgatók körében, de még így is nagyobb arányban vettek részt nem nappali tagozatos felsőfokú oktatásban. Dél-Dunántúl intézményei viszont

Közép-Magyarország után a legtöbb (72%) nappali tagozatos hallgatónak biztosította a továbbtanulást. A legkevesebb hallgató - amit a 2.4. ábra jól szemléltet - Nyugat-Dunántúl 13 és Közép-Dunántúl 15 intézményében vett részt felsőfokú oktatásban. Az előbbi régióban majdnem 24 ezer, az utóbbiban alig több mint 14 ezer hallgató tanult, az országos létszám 7,6%-a és 4,4%-a (KSH, belső használatra készült háttéranyag).

2.4. ábra: A hallgatók létszámának alakulása, 2010

***Megjegyzés: Saját szerkesztésű ábra**

Forrás: KSH, belső használatra készült háttéranyag

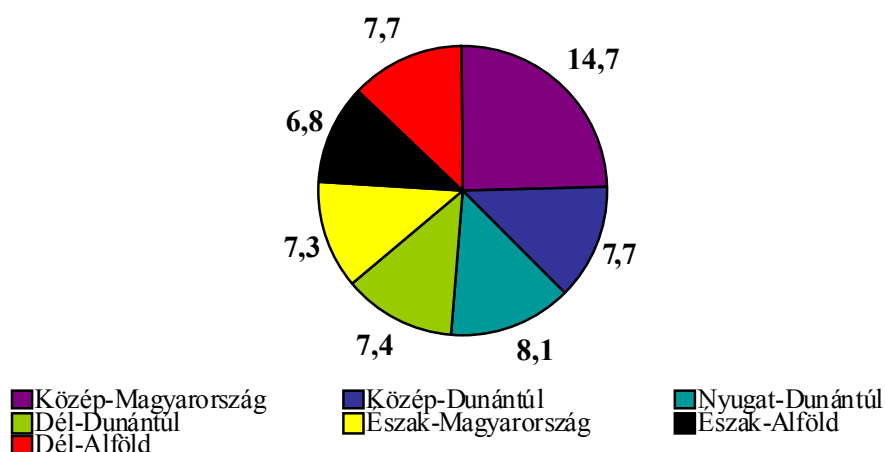
Míg 2005-ben Közép-Dunántúl felsőfokú képzőintézeteiben összpontosult a nappali tagozatos hallgatók többsége, addig öt év múlva 62,8%-kal e tagozat túlsúlyának megőrzése mellett a régiók között az utolsó helyen állt. Ezzel szemben Nyugat-Dunántúlon 63,5%-ra emelkedett e tagozaton való részvételi arány. Közép-Dunántúl intézményeiben a csekély hallgatói létszámot az országos átlagtól való legnagyobb, 68,96%-os elmaradás is tükrözte. Nyugat-Dunántúlon az átlagtól való lemaradás 47,05%-ot tett ki. Az országos hallgatói létszám visszaesésének következtében 2010-ben - Észak-Alföldhöz és Dél-Alföldhöz hasonlóan - az utóbbi két régióban is nagyobb eltérés volt megfigyelhető a 2005. évi országos átlagtól (KSH, belső használatra készült háttéranyag).

Vajon a régiókban megfigyelhető eltérő hallgatói létszámbővülés eredményezett ugyanolyan mértékű változást az adott régió felsőfokú végzettségűinek számában?

2.2. Az expanzió hatása a népesség iskolai végzettség szerinti összetételére

Az elmúlt évtizedekben a népesség iskolai végzettség szerinti megoszlása jelentősen megváltozott. Az idősebb alacsonyabb képzettségű népesség helyét az oktatási expanzió következtében lassan átvették a magasabban kvalifikált fiatalok, amely az átlagos iskolázottsági szint növekedését eredményezte (Széll, 2010. március).

1995-ben, az expanzió kezdetét követő harmadik évben - amely évre a felsőoktatási hallgatók létszáma már közel 60%-kal bővült - az adott korú népesség felsőfokú végzettségűinek létszámában az expanzió eredményezte nagy létszámú friss diplomások még nem jelentkeztek. Ebben az évben Magyarországon a 15-74 év közötti ún. nem intézményi népességbe 7763,7 ezer fő tartozott, melynek csaknem fele, 47,2%-a (3664 ezer fő) legfeljebb általános iskolai végzettségű volt és csupán az adott korú népesség 9,6%-a (742,7 ezer fő) tartozott a felsőfokú végzettségűek közé. A kilencvenes évek közepén hazánkat tehát nagyon alacsony iskolázottsági szint jellemezte (KSH, MEF adatállományból külön megrendelésre készült lehívás).

2.5. ábra: A régió 15-74 éves népességéből felsőfokú végzettséggel rendelkezik, 1995 (%)

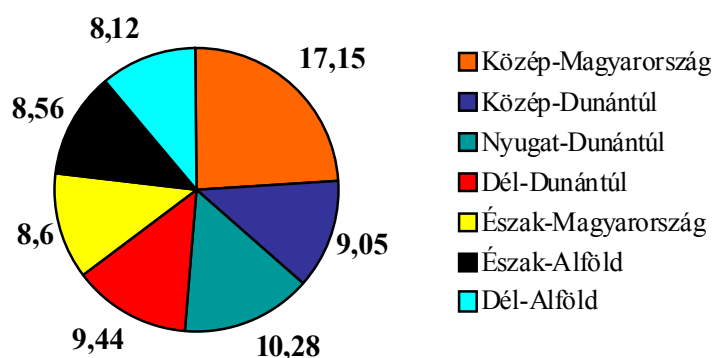
***Megjegyzés: Saját szerkesztésű ábra**

Forrás: KSH, MEF adatállományból külön megrendelésre készült lehívás

Az alacsony iskolázottsági szint az összes régióra jellemző, mivel kimagaslóan magas volt a régiók adott korú népességén belül az alacsonyabb végzettségűek, míg nagyon alacsony a felsőfokú végzettségűek aránya. Közép-Magyarország a 15-74 éves népesség iskolázottságának tekintetében a többi régióhoz képest relatíve kedvező helyzetben volt, hiszen e régió adott korú népességének képzettségi szintje a magyarországi átlagnál jelentősen magasabb volt. Közép-Magyarország ugyan az ország legkisebb területű régiója, de 1995-ben az adott korú népesség 30%-a itt élt. A régió népességének 14,7%-a (333,7 ezer fő) felsőfokú, 39,7%-a (901,5 ezer fő) legfeljebb alapfokú végzettségű volt. A többi régió népességszáma e régióétól lényegesen elmaradt, bár ettől függetlenül a legalacsonyabb végzettségűek aránya közel megegyezett (47,4-52,4%), a felsőfokú végzettségűeké pedig - amit az 2.5. ábra jól szemléltet - jelentősen kevesebb (6,8-8,1%) volt a közép-magyarországi régióra jellemzőnél. Közép-Magyarországon a többi régióhoz képest a felsőfokú végzettségűek nagyobb létszáma és aránya úgy gondolom, egyrészt annak köszönhető, hogy jelentősen több felsőoktatási intézménnyel és hallgatóval rendelkezett, ezáltal több volt a kibocsátott hallgatók száma is, akik eleve ebben a régióban vállaltak munkát a jobb munkaerő-piaci helyzetből kifolyólag, másrészt pedig, hogy e régió kedvezőbb és nagyobb számú munkahelykínálata ide vonzotta a többi régió diplomásainak egy részét is. Közép-Magyarországgal ellentétben Közép-Dunántúl felsőoktatási intézményeiben tanult a legkevesebb hallgató, de a régió adott korú népességén belül a felsőfokú végzettségűek száma (64,9 ezer fő) jelentősen felülmúlta Nyugat- és Dél-Dunántúl diplomásainak számát. Ez valószínűleg arra vezethető vissza, hogy a jó munkaerő-piaci helyzetére tekintettel vonzó volt más régiók felsőfokú végzettségűinek számára is (KSH, MEF adatállományból külön megrendelésre készült leírás). Közép-Magyarország és Közép-Dunántúl az ezer lakosra jutó vándorlási egyenlege alapján ugyanis befogadó régió volt, hiszen a természetes fogyást folyamatos vándorlási többlet kísérte (KSH, 2008).

2001-ben a 15-74 éves népességbe 7772 ezer fő tartozott, amely 8,3 ezer fővel múlta felül az 1995. évi érintett korú népességszámot. Az adott korúaknak még mindig nagyobb hányadát, 38,41%-át (2986 ezer főt) az általános iskolát be nem fejezettek, illetve az általános iskolai végzettségűek alkották, míg az adott korú népességén belül a legalacsonyabb arányban 11,24%-ban (873,9 ezer fő) szintén a felsőfokú végzettségűek voltak. A hat év alatt a képzettségi szint tovább növekedett, amely a legalacsonyabb

végzettségűek számának és arányának csökkenésében, valamint a középfokú és a felsőfokú végzettségűek számának és arányának növekedésében nyilvánult meg, a középfokú- majd ennek következtében a felsőoktatási expanzió eredményeként. A felsőoktatási hallgatói létszámbővülés 1995 és 2001 közötti időszakban jelentősen nagyobb volt a felsőfokú végzettségűek létszámnövekedésénél, amely a képzési idő hosszára és a hallgatók felsőoktatási intézményben töltött idejének megnövekedésére vezethető vissza. 2001-ben viszont a felsőoktatás megnövekedett outputja a felsőfokú végzettségűek számában, arányában már megmutatkozott mindegyik régió esetében (KSH, MEF adatállományból külön megrendelésre készült lekvás).

2.6. ábra: A régió 15-74 éves népességéből felsőfokú végzettséggel rendelkezik, 2001 (%)

***Megjegyzés: Saját szerkesztésű ábra**

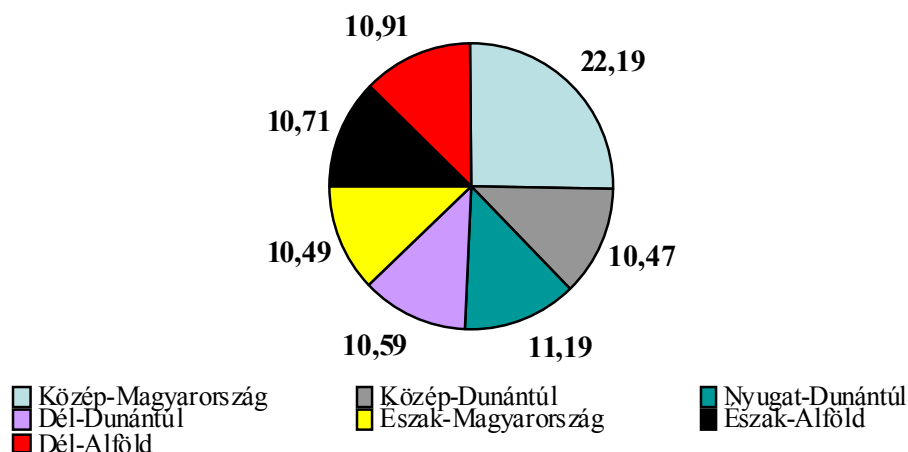
Forrás: KSH, MEF adatállományból külön megrendelésre készült lekvás

Az iskolázottsági szint javulása - amit a magasabb végzettséggel rendelkezők számában és arányában bekövetkezett növekedés tükrözött - mindegyik régiót jellemezte, de ennek ellenére még mindig a legfeljebb alapfokú végzettségűek alkották a régiók 15-74 éves népességének jelentősebb hányadát. 2001-ben az érintett korosztályú népesség 28,17%-a élt Közép-Magyarországon, amely régió az adott korú népesség felsőfokú végzettségűinek tekintetében az 1995. évhez hasonlóan - amit a 2.6. ábra jól mutat - megőrizte vezető pozícióját. A 15-74 éves népességben belül a legfeljebb alapfokú végzettségűek legalacsonyabb aránya, 31,3%-a (685,5 ezer fő) és a felsőfokú végzettségűek legmagasabb aránya, 17,15%-a (375,8 ezer fő) egyaránt a közép-

magyarországi régióra volt jellemző. Az adott korú népesség száma Közép-Magyarország után a két alföldi régióban volt a legmagasabb, ennek ellenére e két régióban volt a legmagasabb az alapfokú képzettségűek és legalacsonyabb a felsőfokú végzettségűek aránya. Az expanzió következtében a felsőfokú végzettségűek arányának és számának növekedése régióként eltérő mértékben ment végbe. 1995 és 2001 között a felsőfokú végzettségűek létszáma alapján a legnagyobb növekedés Nyugat-Dunántúlon, míg a legkisebb Dél-Alföldön volt. Bár a felsőoktatási intézmények hallgatói létszáma Közép-Magyarországon és Közép-Dunántúlon bővült a legnagyobb mértékben, de e két régió felsőfokú végzetteinek számában ez a létszámemelkedés ebben az időszakban még nem jelentkezett. Úgy gondolom, hogy - e két régió munkaerő-piaci helyzetéből kifolyólag - ennek oka nem az elvándorlás volt, hanem egyrészt a képzési idő hossza, másrészt pedig az, hogy sok hallgató a szükséges képzési időn túl még mindig a felsőoktatási intézménybe járt (KSH, MEF adatállományból külön megrendelésre készült lehívás). Ezt az is bizonyítja, hogy e két régió népességmegtartó ereje nem gyengült, hiszen a 2000. év után Közép-Magyarország az előző évekhez hasonlóan befogadó terület volt, és Közép-Dunántúl is erősödő vándorlási többletet mutatott (KSH, 2008). A két alföldi régió felsőoktatási intézményeiben közel azonos hallgatói létszámbővülés ment végbe, de a felsőfokú végzettségűek számának növekedésében jelentős eltérés volt megfigyelhető, amely Észak-Alföldön 1,29-szeres, míg Dél-Alföldön 1,09-szeres növekedést jelentett. Dél-Alföldön az alacsony növekedés oka az lehetett, hogy e régióban is - Közép-Magyarországhoz hasonlóan - csak megkésve jelentkezett (2001-2005 közötti időszakban) a felsőfokú végzettségűek létszámemelkedése a tanulmányi idő hossza, illetve a felsőoktatásban tovább bent töltött idő miatt. Tehát e régió gyenge munkaerőpiaca ellenére a diplomásoknál valószínűleg nem volt jellemző az elvándorlás. Ebben az időszakban egyedül Észak-Magyarországot jellemezte ugyanolyan mértékű hallgatói- és felsőfokú végzettségű létszámemelkedés. Nyugat-Dunántúl hallgatói létszámnövekedése csak kismértékben előzte meg Észak-Magyarországét, de ebben az időszakban a felsőfokú végzettségűek száma itt bővült leginkább, amely úgy vélem, hogy az erős munkaerőpiaca miatt e régióba történő bevándorlásnak tudható be. Dél-Dunántúl felsőfokú oktatási intézményeiben 1,77-szeres hallgatói létszámnövekedés történt, de a felsőfokú végzettségűek számának emelkedésében ez nem tükröződött, hiszen

csak 1,28-szoros emelkedés volt megfigyelhető (KSH, MEF adatállományból külön megrendelésre készült lehívás). Ennek oka az lehetett, hogy az ezredforduló után a dél-dunántúli régióban elvándorlási többlet alakult ki (KSH, 2008).

2005-ben Magyarország 15-74 éves népességét 7772,5 ezer fő alkotta. Az adott korú népességszám emelkedése mellett az alapfokú végzettségűek aránya 33,62%-ra (2596,8 ezer főre) csökkent, míg a középfokú, illetve a felsőfokú végzettséggel rendelkezőké nőtt. Ebben az évben a felsőfokú végzettségűek az adott korú népesség 13,98%-át (1079,9 ezer fő) tették ki, tehát az iskolázottsági szint tovább emelkedett a 2001. évhez képest. A felsőoktatási intézmények hallgatói létszámemelkedése a 2001-2005 közötti időszakban mérséklődött, viszont a felsőfokú végzettségűek létszáma ebben az időszakban nőtt a legnagyobb mértékben. Ez 23,5%-os növekedést jelentett, mivel az 1995 és 2001 közötti időszakot jellemző legnagyobb, 75,8%-os hallgatói létszámemelkedést csak megkésve követte a felsőfokú végzettségűeké (KSH, MEF adatállományból külön megrendelésre készült lehívás).

2.7. ábra: A régió 15-74 éves népességéből felsőfokú végzettséggel rendelkezik, 2005 (%)

***Megjegyzés: Saját szerkesztésű ábra**

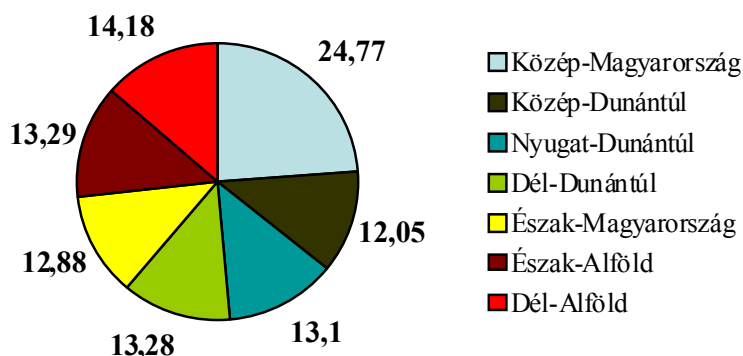
Forrás: KSH, MEF adatállományból külön megrendelésre készült lehívás

A régiók 15-74 éves korosztályú népességén belül a legfeljebb alapfokú végzettséggel rendelkezők legmagasabb hányada 2005-ben is a kevésbé fejlett régiókat (Észak-Magyarország, Észak-Alföld és Dél-Alföld) jellemezte. A 2.7. ábra jól mutatja, hogy a

felsőfokú végzettségűek legmagasabb aránya Közép-Dunántúl kivételével - ahol annak sajátos munkaerő igényével meghatározhatóan a legalacsonyabb volt ez az arány - a fejlettebb régiókban volt megfigyelhető. A 2001-2005 közötti időszakban tehát tovább nőtt a felsőfokú végzettségűek arányában és számában meglévő regionális különbség. A felsőfokú végzettségűek létszámának az 1995-2001 közötti időszakhoz képest Közép-Magyarország és Dél-Alföld kivételével a növekedési üteme mérséklődött. E két régióban, ebben az időszakban valószínűleg azért volt nagyobb mértékű emelkedés, mert a hallgatói létszámban az 1995-2001 közötti időszakban bekövetkező jelentős növekedés csak ebben az időszakban jelent meg a felsőfokú végzettségűek létszámában. Bár a hallgatók számában nem Nyugat-Dunántúlon és Dél-Dunántúlon ment végbe a legkisebb bővülés, de a felsőfokú végzettségűek létszáma ennek ellenére ebben a két régióban növekedett legkisebb mértékben. Az ok vélhetően a képzési idő hossza és a felsőoktatásban töltött időszak elnyújtása, bár úgy gondolom, hogy Dél-Dunántúlon, továbbá Észak-Magyarországon - mely utóbbi régióban a felsőoktatási hallgatók létszámbővülése jelentősen felülmúlta a többi régiónál megfigyelhető - ehhez még az is hozzájárult, hogy e régió gyenge munkaerőpiaca miatt a diplomások elvándoroltak más régióba (KSH, MEF adatállományból külön megrendelésre készült lehívás). Észak-Magyarországon ugyanis a 2000. évtől erősödő elvándorlási többlet volt megfigyelhető, illetve Dél-Dunántúl népességmegtartó ereje is gyengült (KSH, 2008). Közép-Dunántúlon ebben az időszakban a hallgatói létszám csökkent, de a felsőfokú végzettségűek száma még így is az 1,15-szeresére növekedett (KSH, MEF adatállományból külön megrendelésre készült lehívás).

2010-ben 7686,4 ezer fő tartozott a 15-74 éves nem intézményi népességbe, azaz az előző vizsgált évhez képest az érintett korcsoportba tartozó népesség fogyott. Tovább emelkedett viszont a képzettségi szint, a legfeljebb alapfokú és felsőfokú végzettségűek aránya közötti differencia csökkent. 2010-ben az adott korú népességnek már csak a 28,3%-a (2177,9 ezer fő) rendelkezett legfeljebb alapfokú végzettséggel. A hallgatói létszám a 2005. évi csúcspont után 2010-re már csökkenő tendenciát mutatott, de ennek ellenére a felsőfokú végzettségűek aránya a 2005. évi 13,98%-ról (1079,9 ezer főről) a tárgyévre már 16,61%-ra (1277,1 ezer főre) emelkedett, hiszen a 2001 és 2005 között még növekedő tendenciát követő hallgatói létszám ekkor jelent meg a felsőfokú végzettségűek számában. Az iskolázottsági szint további növekedése szintén mindegyik

régióra jellemző volt. A kvalifikáltak legmagasabb aránya - a 2.8. ábra szerint - ebben az évben is Közép-Magyarországot jellemezte 24,77%-kal, míg a legalacsonyabb arány (12,05%) szintén Közép-Dunántúlon volt megfigyelhető (KSH, MEF adatállományból külön megrendelésre készült lehívás).

2.8. ábra: A régió 15-74 éves népességéből felsőfokú végzettséggel rendelkezik, 2010 (%)

***Megjegyzés: Saját szerkesztésű ábra**

Forrás: KSH, MEF adatállományból külön megrendelésre készült lehívás

A többi évhez hasonlóan ebben az évben is a legfeljebb alapfokú végzettségűek alkották a régiók adott korú népességének legmagasabb hányadát és számát, de Közép-Magyarországon a felsőfokú végzettséggel rendelkezők számának, illetve arányának folyamatos emelkedése azt eredményezte, hogy e régióban a legfeljebb alapfokú végzettségűek aránya (21,42%) már alulmúlta a felsőfokú végzettséggel (24,77%) rendelkezőkét, amely az alacsony végzettségűeknél a legkisebb, a felsőfokú végzettségűeknél pedig a legmagasabb arányt jelentette. A régiók közül az észak-alföldi régió adott korú népességében volt megfigyelhető a legfeljebb alapfokú végzettségűek legmagasabb hányada, amely 33,86%-ot jelentett. 2005 és 2010 között az országos hallgatói létszámcsökkenés regionálisan is megmutatkozott, de ennek ellenére a felsőfokú végzettségűek számában továbbra is mindenhol növekedés volt megfigyelhető, bár annak mértéke a 2001-2005 közötti időszakhoz képest Nyugat-Dunántúl és Dél-Dunántúl kivételével mérséklődött. Úgy vélem, hogy erre a két régióra jellemző fokozódó mértékű javulás hátterében egyrészt a felsőoktatás nagyobb számú

kibocsátása állt - amely legfőképpen a dél-dunántúli régióra volt jellemző -, másrészt pedig a régióba történő bevándorlás, ami viszont csak a nyugat-dunántúli régiót érintette, hiszen napjainkban is jó munkaerő-piaci helyzettel rendelkező régióban több lehetőségük volt a diplomásoknak az elhelyezkedésre (KSH, MEF adatállományból külön megrendelésre készült lehívás).

Az éves átlagos felsőfokú végzettségű létszámnövekedés meghatározása:

(a számítás során felhasznált adatok ezer főben vannak megadva)

$$\text{Országos} \Rightarrow \sqrt[15]{\frac{1277,1}{742,7}} * 100 = \underline{\underline{103,68\%}}$$

$$\text{Közép-Magyarország} \Rightarrow \sqrt[15]{\frac{565,8}{333,7}} * 100 = \underline{\underline{103,58\%}}$$

$$\text{Közép-Dunántúl} \Rightarrow \sqrt[15]{\frac{102,5}{64,9}} * 100 = \underline{\underline{103,09\%}}$$

$$\text{Nyugat-Dunántúl} \Rightarrow \sqrt[15]{\frac{101,6}{61,1}} * 100 = \underline{\underline{103,45\%}}$$

$$\text{Dél-Dunántúl} \Rightarrow \sqrt[15]{\frac{96,7}{56,1}} * 100 = \underline{\underline{103,7\%}}$$

$$\text{Észak-Magyarország} \Rightarrow \sqrt[15]{\frac{117,8}{70,2}} * 100 = \underline{\underline{103,51\%}}$$

$$\text{Észak-Alföld} \Rightarrow \sqrt[15]{\frac{150,0}{77,2}} * 100 = \underline{\underline{104,53\%}}$$

$$\text{Dél-Alföld} \Rightarrow \sqrt[15]{\frac{142,7}{79,5}} * 100 = \underline{\underline{103,98\%}}$$

A számítások alapján megállapítható, hogy 1995 és 2010 között Magyarországon a 15-74 éves népességen belül évente átlagosan 3,68%-kal nőtt a felsőfokú végzettségűek létszáma. A régiókban az érintett korosztályú népességen belül e létszámbővülés különböző mértékű volt. A vizsgált időszakban a felsőfokú végzettséggel rendelkezők évenkénti átlagos létszámnövekedése Észak-Alföldön 4,53%-os, Dél-Alföldön 3,98%-os, Dél-Dunántúlon 3,7%-os, Közép-Magyarországon 3,58%-os, Észak-Magyarországon 3,51%-os, Nyugat-Dunántúlon 3,45%-os és Közép-Dunántúlon 3,09%-os volt.

3. A regionális munkaerő-piaci különbségek időbeli alakulása

A következő fejezet - amely egyben a tanulmányom törzsét képezi - a regionális munkapiaci helyzet ismertetésére szolgál, miközben rámutat a felsőoktatási expanzió befolyására, illetve arra, hogy az expanzió segített-e csökkenteni a regionális munkaerő-piaci különbségeket.

3.1. A régiók munkaerő-piaci helyzete

A magyarországi régiók gazdasági fejlettségében és társadalmi összetételében megfigyelhető jelentős különbségek hatással vannak a foglalkoztatottság mértékére és a gazdasági aktivitás szerkezeti változására.

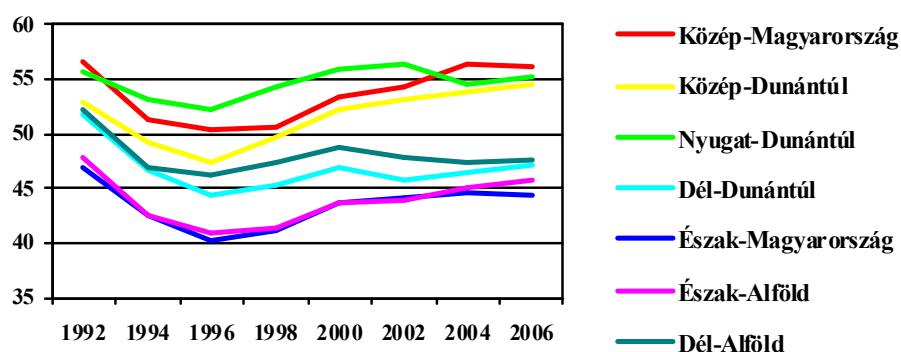
A foglalkoztatás és a munkanélküliség területi különbségeit az elmúlt évtizedekben végbemenő folyamatok még inkább fokozták. A kilencvenes évek elején az ipar és a bányászat leépülése, egyes termelőüzemek megszűnése, a megmaradóknál a létszámleépítések a foglalkoztatottság visszaesését idézték elő, amely leginkább az észak-magyarországi régiót érintette (dr. Fóti - dr. Lakatos, 2006a). Az ipari foglalkoztatás mérséklődése mellett azonban valamennyi térségben a mezőgazdaság visszaszorulása is megmutatkozott (dr. Fóti - dr. Lakatos, 2006c). A 90-es évek közepe után a foglalkoztatottsági mutatók állandósultak, így a csökkenést a régiókban stagnálás vagy csekély növekedés váltotta fel (dr. Fóti - dr. Lakatos, 2006a).

A 3.1. ábrán jól kirajzolódik, hogy 1993-tól Nyugat-Dunántúlon a foglalkoztatási ráta a relatíve jó helyzetű közép-magyarországi régióé is felülmúlta, s így e mutató egészen a kétezres évek elejéig a nyugat-dunántúli régióban volt a legmagasabb. 2003-ban azonban a régiónak a közép-magyarországi régióval szembeni fölénye megszűnt.

Ennek hátterében a munkahelymegszűnésekkel együtt járó könnyűiparban keletkező eladási problémák húzódtak meg, amire válaszul az érintett tőke áttelepült azokba az országokba, ahol alacsonyabb volt a bérköltség (Bocz et al., 2007).

A 3.1. ábrán továbbá látható, hogy az észak-alföldi és az észak-magyarországi régiót közel azonos foglalkoztatottság jellemezte 2004-ig, majd ettől az évtől kezdődően nőtt a különbség. A kilencvenes évek közepétől a foglalkoztatottság mérséklődését követően a

legerőteljesebb növekedés Közép-Dunántúlon volt megfigyelhető. E régióban jelentkező dinamikus növekedésnek köszönhetően Közép-Magyarország és Közép-Dunántúl mutatója közötti differencia jelentősen csökkent, majd az ezredfordulót követően ismét nőtt. A dél-alföldi és a dél-dunántúli régió mutatójában a kétezres évek elejéig tartó növekedést csökkenés váltotta fel, majd ezt követően Dél-Alföld foglalkoztatottsága stagnált, míg Dél-Dunántúlon nőtt.

3.1. ábra: A foglalkoztatási ráta alakulása a régiókban (%), 15-74 éves népesség, 1992-2006

***Megjegyzés: Saját szerkesztésű ábra**

Forrás: KSH, stADAT-táblák, 5.1.2.7. tábla

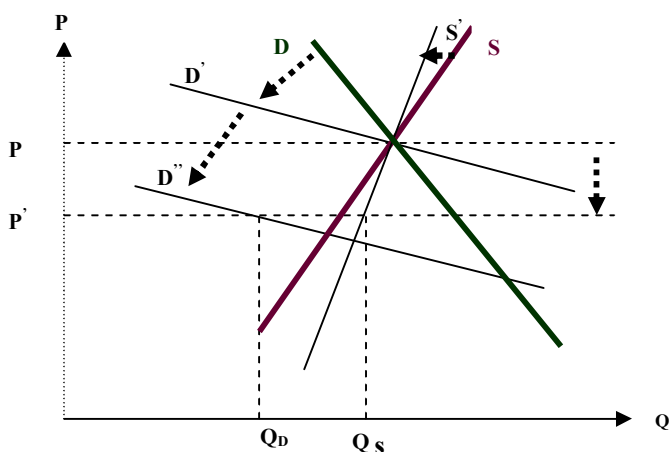
A 2000. év után a régiók között a foglalkoztatási ráta tekintetében erőteljes polarizáció ment végbe, melynek hatására az ország kettészakadt a fejletlenebb, viszonylag alacsony foglalkoztatottságú észak-magyarországi, észak-alföldi, dél-alföldi, dél-dunántúli és a fejlettebb, viszonylag magasabb foglalkoztatottságú közép-magyarországi, közép- és a nyugat-dunántúli térségek csoportjára (Fazekas - Telegdy, 2006).

A mezőgazdaságban foglalkoztatottak arányának visszaesésében a meghatározó változás a régiók tekintetében a 90-es évek után következett be. 2001-ben a régiók többségében a mezőgazdaság és erdőgazdálkodás nemzetgazdasági ágban a munkavállalóknak megközelítőleg 5-8%-a dolgozott. A közép-magyarországi régióban, ahol a mezőgazdasági tevékenység nem játszott jelentős szerepet, súlya az 1990. évi 6,8%-ról 2001-re 1,5%-ra csökkent. 2001-ben a dél-alföldi régióban volt a legmagasabb

e nemzetgazdasági ágban a foglalkoztatottak aránya (12,5%), túlszárnyalva ezzel a többi régiót. Ebben az évben a legtöbb kereső a szolgáltatási szférában dolgozott, az itt foglalkoztatottak aránya a közép-magyarországi térségben 73,3% volt, míg a további régiókban 51,4 és 59,8% között mozgott. Az ipari és az építőipari ágazatokban a legnagyobb mértékű aránycsökkenés (11 százalékpont) az észak-magyarországi régióban volt megfigyelhető. Az ezredforduló utáni évben az ipari-építőipari ágazatokban folytatott kereső tevékenységet a közép-magyarországi régió aktív keresőinek egynegyede, ami a csaknem 33%-os országos átlagot alulmúlta (dr. Fóti - dr. Lakatos, 2006c). 2001 és 2005 közötti időszakban valamennyi régióban tovább folytatódott az előző évtizedekben is megfigyelhető folyamat, amely az anyagi termelés szférájának visszaszorulásában és a szolgáltatási szféra további erősödésében nyilvánult meg. 2005-ben a dél-alföldi régióban a mezőgazdaság és az erdőgazdálkodás ágazatban foglalkoztatott munkavállalók a régió földrajzi adottságából kifolyólag az országos átlag több mint kétszeresét (12%) tették ki, míg Közép-Magyarországon a munkavállalók 1%-a, Észak-Magyarországon a 4%-a folytatott kereső tevékenységet ebben a nemzetgazdasági ágban. Az iparban és az építőiparban dolgozók aránya a Dunántúl nyugati és középső térségében volt a legnagyobb (39% illetve 43%). Észak-Magyarországon a nehézipar leépülése ellenére még mindig jelentős, országos átlag feletti volt az iparban és az építőiparban foglalkoztatottak aránya. Ebben az évben is a munkavállalók többségének valamennyi régióban a szolgáltatási szféra nyújtott munkalehetőséget, amely szinte mindegyik térségben több mint 60%-os részesedést jelentett. A legmagasabb arány (75,3%) e nemzetgazdasági ágban szintén Közép-Magyarországon mutatkozott (dr. Fóti - dr. Lakatos, 2006b).

1990 és 1992 között a regionális különbségek erősödése a munkanélküliségi ráta emelkedésén kívül a munkaerő-kereslet és munkaerő-kínálat eltéréseinek növekedésében is megmutatkozott (Fazekas, 1995. november). A 3.2. ábra az ebben az időszokban kialakult helyzetet szemlélteti. Az ábrán látható Q_S - Q_D nagysága az adott P bérszínvonalnál jelentkező, a munkaerőpiacon létrejött munkaerő-kínálat és -kereslet különbségét, a munkaerő túlkínálata melletti megbomlott egyensúlyt, a munkanélküliséget illusztrálja (Türei, 1992. december). A D görbe a keresletet, az S görbe a kínálatot ábrázolja, ahol a keresleti oldalt a munkáltatók, a kínálati oldalt a munkát vállalni kívánó egyének jelentik (Galasi, 1993. július-augusztus). A munkaerő

kínált mennyisége - rövid távon a bérszínvonal változás kismértékű reagálásából kifolyólag - viszonylag konstans volt, ezért a függvény közel függőleges meredekségű lehetett. A keresleti oldalon azonban nagyobb változás mutatkozott ezekben az években. Kezdetben az állami és a szövetkezeti szektor vállalatainak - ahol egyben a legnagyobb mértékű kereslet volt megfigyelhető - alacsony ár- és költségérzékenysége miatt a munkaerő-keresleti görbe (D) is megközelítőleg függőleges volt. A gazdasági válság következtében az ár- és költségérzékenységük növekedett, munkaerő keresletük összeszűkült, amely a keresleti függvény lelapulását (D') idézte elő. A keresleti görbe alakulásában azonban egy másik eltolódás (D'') is jelentkezett, melynek a munkaerő-piaci egyensúlyra gyakorolt hatása lényegesen felülmúlta a bérszínvonal visszaeséséből adódót (Türei, 1992. december).

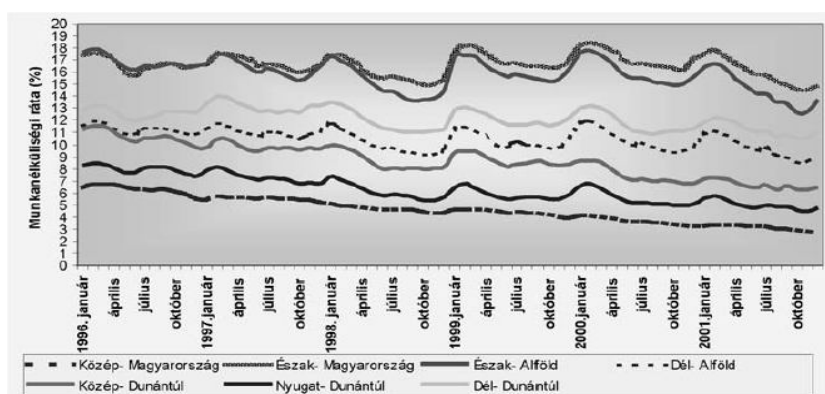
3.2. ábra: A munkaerő-piaci egyensúly változásai

***Megjegyzés: Saját szerkesztésű ábra**

Forrás: Türei, 1992. december. 1. ábra, 1157. oldal

A munkanélküliség Magyarországon 1992-ben érte el a maximumot, amit a kilencvenes évek közepéig lassú csökkenés követett. A munkanélküliségi mutatók alakulása az országban meghatározó területi szóródást mutatott. A 3.3. ábra jól szemlélteti, hogy 1996 és 2001 között a régiók relatív helyzete egymáshoz képest szinte változatlan volt. A leghátrányosabb helyzetben lévő régiók mutatójában jelentősen nagyobb szezonális ingadozás mutatkozott a közhasznú munkák miatt. Ebben az időszakban nőtt a szakadék a régiók között, hiszen a két szélsőértéket képviselő régió között az 1996-ra jellemző

2,7-szeres differencia 2001-re a duplájára nőtt. A két legrosszabb helyzetben lévő régió (Észak-Magyarország, Észak-Alföld) munkanélküliségi rátája 2001-ben az előző évhez viszonyítva 2,2 és 1,9 százalékponttal esett vissza - amely egyben a legjelentősebb csökkenés volt -, de még így sem közeledtek a fejlettebb területek felé (Baranyi - Balcsók, 2003. május).

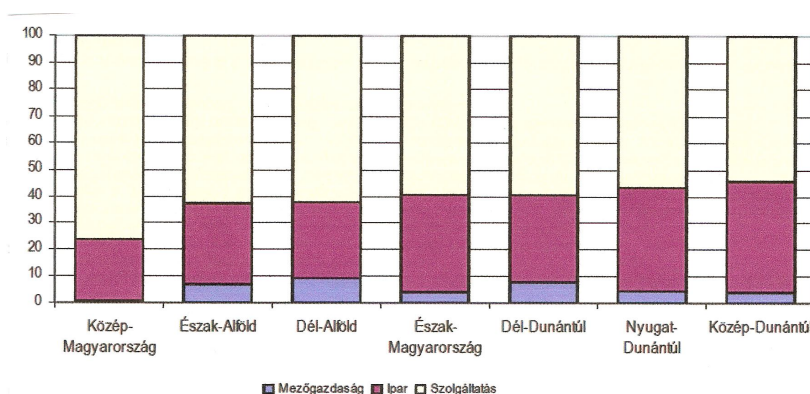

3.3. ábra: A munkanélküliségi ráta alakulása régióként (1996 január- 2001 december)

Forrás: Baranyi - Balcsók, 2003. május. 2. ábra, 8. oldal

2008-ban a világgazdasági válság a hazai régiókban munkaerő-piaci válságot idézett elő, amely a magasabb foglalkoztatottságot produkáló térségeknél éreztette először és legnagyobb mértékben a hatását, ezzel szemben a keleti részen nem következett be nagy fordulat a munkaerőpiacon. 2009-re az előző évhez képest a foglalkoztatási ráta mindegyik régióban visszaesett (0,7-2,6 százalékponttal), ez alól egyedüli kivétel a dél-dunántúli régió volt. A régiók között eddig is megfigyelhető markáns különbségek tovább nőttek, amely leginkább Észak-Magyarország és Észak-Alföld leszakadásában nyilvánult meg. A munkanélküliség regionális mutatószámaiban bekövetkező változások azonban a foglalkoztatottakéhoz képest jelentősen nagyobb volt. A munkanélküliek száma a legjelentősebben a közép-dunántúli és a nyugat-dunántúli régióban emelkedett, amely 56%-os illetve 74%-os növekedést jelentett, de a válság ellenére is megőrizték a korábbi relatíve kedvezőbb helyzetüket, munkanélküliségi rátájuk (9,3 illetve 8,6%) 2009-ben is alulmúlta az országos átlagot. Észak-Magyarországon és az alföldi régiókban a munkanélküliek számában átlagosan 12-20%-

os, míg a rátában 1,8-2,2 százalékpontos növekedés mutatkozott (Juhászné et al., 2011). 2010-ben az előző évhez képest a gazdaságilag aktív népesség száma csekély emelkedést mutatott, ezen belül viszonylag erőteljesebben Közép-Magyarországon, Észak-Alföldön és Dél-Dunántúlon döntően a munkanélküliek számának növekedése miatt. A két alföldi régióban és Dél-Dunántúlon ehhez még a foglalkoztatás némi növekedése is társult. Ebben az évben tehát a regionális különbségek csökkentek, hiszen a gazdaságilag elmaradottabb régiókban - Észak-Magyarország kivételével - megnőtt a foglalkoztatottság (43-48%), bár a fejlettebb központi és dunántúli régiókban megmutatkozott visszaesés ellenére e régiók foglalkoztatási rátája (51-54%) még így is a legmagasabb volt. Az ipari foglalkoztatottak a létszámvesztés ellenére is az országos 31,8%-át alkották, amely továbbra is 40-42%-kal - amit a 3.4. ábra is mutat - a két fejlettebb dunántúli régióban (Közép- és Nyugat-Dunántúlon) volt kimagasló. A szolgáltató szférában a legtöbb munkavállaló az előző évekhez hasonlóan Közép-Magyarországon dolgozott, illetve a mezőgazdasági ág dominanciája a két alföldi és a dél-dunántúli régióban volt a legerősebb (KSH, 2011. július).

**3.4. ábra: A foglalkoztatottak megoszlása összevont gazdasági ágak szerint (%),
2010**

Forrás: KSH, 2011. július. 4. ábra, 11. oldal

2010-ben az előző évhez képest a munkanélküliek számában a legszámottevőbb (3,8%-os) növekedés Közép-Magyarországon volt megfigyelhető. Ennek ellenére a legalacsonyabb (8,9%-os) munkanélküliségi rátát Közép-Magyarországon, míg a legmagasabbat (14,5 illetve 16%-ot) szintén Észak-Alföldön és Észak-Magyarországon

mérte a statisztika (KSH, 2011. július). 2011-ben a gazdaságilag fejlettebb régiókban és Észak-Alföldön a 2010. évhez viszonyítva némileg nőtt a foglalkoztatottság, legfőképp Közép-Dunántúlon és Nyugat-Dunántúlon, ahol az egy év leforgása alatt 2,2%-os és 1,3%-os emelkedést jelzett a mutató értéke (Közép-Dunántúl: 53,1%, Nyugat-Dunántúl: 53,4%). Ettől függetlenül 2011-ben továbbra is Közép-Magyarországon jelentkezett a legkedvezőbb (54%-os) foglalkoztatási ráta. Dél-Dunántúl és Dél-Alföld közel 46 és 48%-os foglalkoztatási aránya az egy év folyamán megmutatkozott csökkenés ellenére még így is felülmúlta az észak-alföldi régióra jellemzőt (45,1%). A leghátrányosabb helyzetű Észak-Magyarországon viszont stagnált a foglalkoztatottság (42,9%) (KSH, stADAT-táblák, 5.1.2.7. tábla). A közép-magyarországi és a két fejlettebb dunántúli régióban a foglalkoztatási arány emelkedése a munkanélküliségi ráta csökkenésével párosult. 2011-ben a legalacsonyabb munkanélküliségi ráta (7,4%) - az előző évi Közép-Magyarország helyett - azonban már a nyugat-dunántúli régiót jellemezte. Dél-Dunántúlon és Észak-Magyarországon a munkanélküliségi ráta az egy év alatt 12,7 illetve 16,7%-ra növekedett, Észak-Alföld 14,5%-os és Dél-Alföld 10,6%-os mutatója ugyanakkor az előző évihez képest nem változott (KSH, stADAT-táblák, 5.1.3.3. tábla).

3.2. A foglalkoztatási ráta regionális alakulása

A legjobb munkavállalási korúnak tekinthető 25-54 éves népesség 1995., 2005., és a 2010. évre jellemző regionális foglalkoztatási rátája legmagasabb iskolai végzettség (minőségi ismerv) szerint a KSH, MEF adatállományból külön megrendelésre készült lehívás alapján a következő tendenciákat mutatta:

A legfeljebb alapfokú végzettséggel rendelkezők esetében országos viszonylatban egyértelműen egyre kisebb lett a foglalkoztatottság mértéke. Míg 1995-ben 52,9%-uk volt foglalkoztatott, addig 2005-ben már csak 50,4%-uk, 2010-ben viszont csupán 46,4%-uk dolgozott. E jól láthatóan csökkenő tendencia a foglalkoztatottság tekintetében más végzettségűek esetében már nem volt jellemző.

Az érettségivel nem rendelkező középfokú végzettségűeknek 1995-ben országosan a 74%-uk, 2005-ben a 74,5%-uk, 2010-ben a 73,3%-uk tartozott a foglalkoztatottak közé. Az érettségizett középfokú végzettségűeket nagyobb arányban foglalkoztatták minden megfigyelt időszakban, foglalkoztatottságuk aránya azonban hasonló tendenciát rajzolt

ki, mint ami az érettségivel nem rendelkező középfokú végzettségűeknél megfigyelhető volt. Az érettségizett középfokú végzettségűeknek 1995-ben a 77,7%-a minősült foglalkoztatottnak, ugyanez 2005-ben már a 79,2%-ukról volt elmondható, míg a gazdasági válságot követően 2010-ben már csupán a 77,2%-uk dolgozott. A gazdasági válság foglalkoztatottság mértékére gyakorolt mérséklő hatása a felsőfokú végzettségűek tekintetében is hasonló tendenciát mutatott, mint a középfokú végzettségűek esetében. A felsőfokú végzettségűeknek a 86,6%-a volt foglalkoztatott 1995-ben, 88,2%-uk 2005-ben, majd a gazdasági válság beköszöntését követően foglalkoztatottsági arányuk visszaesett 84,6%-ra 2010-ben. E részadatokból kirajzolódó országos foglalkoztatottsági mérték összességében is a gazdasági válság foglalkoztatottságot mérséklő hatását mutatta: 1995-ben az országos foglalkoztatottság mértéke 70,6%, 2005-ben 73,7% volt, 2010-re viszont visszaesett 72,5%-ra. Az országos tendenciák tehát azt mutatták, hogy a legfeljebb alacsonyfokú végzettségűek foglalkoztatottsági aránya egyenes vonalúan csökkent, míg a magasabb végzettségűek foglalkoztatottságának mértéke nőtt 1995 és 2005 között, s csak a gazdasági válságot követően mutatott visszaesést. A legmagasabb iskolai végzettség szerinti foglalkoztatottsági mutatók azt is egyértelművé tették, hogy a minél magasabb iskolai végzettség annál magasabb foglalkoztatottsági mértékkel járt. Utóbbi érték ugyanis a végzettségi szint kategóriáinak emelkedő sorrendjét követően növekvő értéket mutatott. Ezen országosan megfigyelhető tendenciákhoz képest váltak érzékletessé a regionális különbségek.

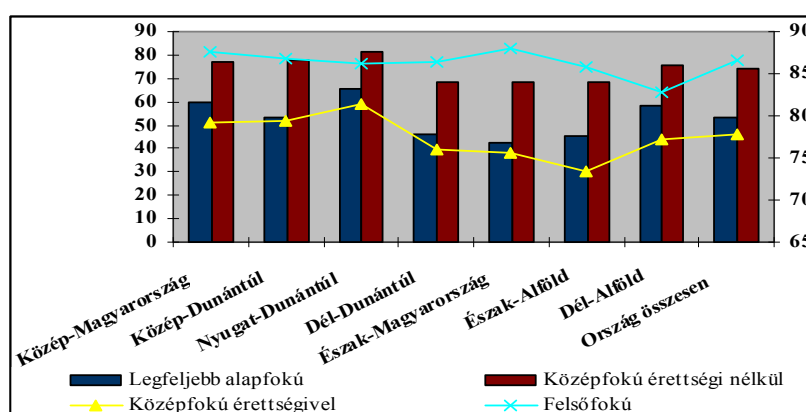
A legfeljebb alacsonyfokú végzettségűek regionális foglalkoztatási aránya 1995-ben azt mutatta, hogy Nyugat-Dunántúlon (65,5%), Közép-Magyarországon (59,7%) és Dél-Alföldön (58,3%) jóval a hasonló végzettségűek foglalkoztatottsági arányát meghaladóan dolgoztak, Közép-Dunántúlon (53,3%) pedig kevéssel az átlagos arányt meghaladóan. Az országos 52,9%-os foglalkoztatottsági szintet el nem érő arányban tudtak csupán munkalehetőséghez jutni a legalacsonyabb végzettségűek Dél-Dunántúlon (46,4%), Észak-Alföldön (45,1%) és Észak-Magyarországon (42,8%). Az 1995-ös adatok fényében a legfeljebb alacsonyfokú végzettségűek elhelyezkedési esélye Nyugat-Dunántúlon volt a legjobb és Észak-Magyarországon a legrosszabb.

Az érettségivel nem rendelkező középfokú végzettségűek 1995-ben mért országos 74%-os foglalkoztatottsági arányához viszonyítva kiemelkedően jó volt az elhelyezkedési

esélyük az ilyen végzettségűeknek Nyugat-Dunántúlon (81,5%). Hasonlóan az országos arányt meghaladóan dolgoztak még Közép-Dunántúlon (77,8%), Közép-Magyarországon (76,8%), továbbá Dél-Alföldön (75,5%). Az országos foglalkoztatottság mértékénél alacsonyabb mértékben jutottak munkához Dél-Dunántúl (68,7%), Észak-Magyarország (68,5%) és Észak-Alföld (68,1%) érettségivel nem rendelkező középfokú végzettségű munkavállalói.

Az érettségizett középfokú végzettségűek viszonylatában hasonló regionális különbségek voltak megfigyelhetők 1995-ben: Az országos foglalkoztatási arányt (77,7%) meghaladóan dolgoztak Nyugat-Dunántúl (81,5%), Közép-Dunántúl (79,3%) és Közép-Magyarország (79,1%) érettségizett munkavállalói. Az országos arányt el nem érő mértékben foglalkoztatták Dél-Alföldön (77,2%), Dél-Dunántúlon (75,9%), Észak-Magyarországon (75,5%) és legrosszabb arányt mutatva Észak-Alföldön ugyanezen végzettségűeket.

A felsőfokú végzettségűek 1995-ös országos foglalkoztatottsági arányát (86,6%) meghaladóan jutottak munkához a diplomások Észak-Magyarországon (88%), Közép-Magyarországon (87,6%), továbbá Közép-Dunántúlon (86,7%). Az átlagos mértéket el nem érő szinten foglalkoztatták a felsőfokú végzettségűeket Dél-Dunántúlon (86,4%), Nyugat-Dunántúlon (86,2%) és Észak-Alföldön (75,7%). Legrosszabb mutatóval pedig Dél-Alföld (82,8%) diplomás munkavállalói jellemezhetők.

3.5. ábra: A foglalkoztatási ráta alakulása iskolai végzettség szerint (%), 25-54 éves népesség, 1995

***Megjegyzés: Saját szerkesztésű ábra**

Forrás: KSH, MEF adatállományból külön megrendelésre készült leolvás

Az 1995-ös foglalkoztatottsági mutatók mind az alap-, mind a középfokú végzettség esetében Nyugat-Dunántúlon mutatták a legmagasabb értéket, míg a felsőfokú végzettségűeknél - amit a 3.5. ábra jól illusztrál - Észak-Magyarországon. A második legjobb értéket mind a közép-, mind a felsőfokú végzettség tekintetében Közép-Dunántúlon mérték, a legfeljebb alapfokú végzettségűeknél viszont Közép-Magyarországon. A harmadik legjobb érték pedig a közép- és felsőfokú végzettségekre vonatkozóan Közép-Magyarországon mutatkozott, a legalacsonyabb végzettségűeknél viszont Közép-Dunántúlon. A foglalkoztatottság legalacsonyabb értéke a legfeljebb alapfokú végzettségűek tekintetében Észak-Magyarországon volt kimutatható, a középfokú végzettségűek esetében Észak-Alföldön, míg a felsőfokú végzettségűeknél Dél-Alföldön.

Tíz évvel később, 2005-ben a következő értékek mutatkoztak:

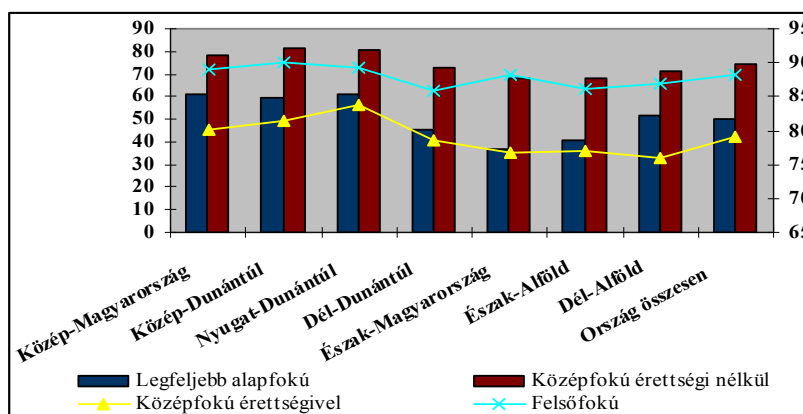
A legfeljebb alapfokú végzettségűek országos foglalkoztatottságának 2005. évi mértékét (50,4%) jóval meghaladóan jutottak munkalehetőséghez az ilyen végzettségűek Közép-Magyarországon (61%), Nyugat-Dunántúlon (60,9%) és Közép-Dunántúlon (59,6%), valamint a Dél-Alföldön (51,6%). Az országos átlagot el nem érő értékek Dél-Dunántúlon (45,1%) és Észak-Alföldön (40,4%) mutatkoztak, továbbá a legalacsonyabb érték Észak-Magyarországon (37,1%).

Az érettségivel nem rendelkező középfokú végzettségűek foglalkoztatottságának 2005. évi országos mértékét (74,5%) meghaladóan dolgoztak az e végzettséggel rendelkezők Közép-Dunántúlon (81,3%), Nyugat-Dunántúlon (81%) és Közép-Magyarországon (78,6%). Az átlagos mértéket alulmúlóan tudtak csak munkalehetőséghez jutni Dél-Dunántúlon (72,7%), Dél-Alföldön (71,3%), valamint Észak-Magyarországon (68,4%) és Észak-Alföldön (68,4%).

Az érettségizett középfokú végzettségű munkavállalóknak országos összesítésben a 79,2%-a tartozott a foglalkoztatottak közé 2005-ben. Ezen értéknél is magasabb arányban dolgoztak Nyugat-Dunántúlon (83,7%), Közép-Dunántúlon (81,3%) és Közép-Magyarországon (80,1%). Országos foglalkoztatottsági arányukat el nem érő mértékben jutottak munkához Dél-Dunántúl (78,6%), Észak-Alföld (77%), Észak-Magyarország (76,8%), továbbá Dél-Alföld (76%) érettségizett munkavállalói.

A felsőfokú végzettségűeknek 2005-ben országos összesítésben a 88,2%-a volt foglalkoztatott. Ezt az értéket is meghaladóan - amit a 3.6. ábra is jól szemléltet -

Közép-Dunántúlon (90%), Nyugat-Dunántúlon (89,4%) és Közép-Magyarországon (89%) dolgoztak. Észak-Magyarországon (88,1%) majdnem az országos érték mutatkozott, az ennél alacsonyabb foglalkoztatottsági értéket mutató Dél-Alföldet (86,9%) és Észak-Alföldet (86,1%) követően Dél-Dunántúl (85,9%) mutatta a legalacsonyabb értéket.

3.6. ábra: A foglalkoztatási ráta alakulása iskolai végzettség szerint (%), 25-54 éves népesség, 2005

***Megjegyzés: Saját szerkesztésű ábra**

Forrás: KSH, MEF adatállományból külön megrendelésre készült lekvás

A 2005-ben mért foglalkoztatottsági arányok az 1995-ös értékekhez viszonyítva a legfeljebb alapfokú végzettségűeknél mutatott csak romló tendenciát, minden annál magasabb végzettség esetében 2005-re tovább emelkedett a foglalkoztatottság mértéke minden egyes régióban. 2005-ben is Közép-Magyarország, Közép-Dunántúl és Nyugat-Dunántúl mutatkozott a legkedvezőbb régióknak elhelyezkedés szempontjából minden végzettségtípus esetében. Az 1995. évi adatokhoz viszonyítva szembetűnő változás, hogy míg 1995-ben a felsőfokú végzettségűek foglalkoztatottsági aránya Észak-Magyarországon volt a legjobb, ezt követte a Közép-Dunántúl és Közép-Magyarország, addig 2005-re Közép-Magyarország megmaradt a harmadik legkedvezőbb régióknak a diplomások foglalkoztatottsága szempontjából, viszont a korábban csupán második legmagasabb értéket mutató Közép-Dunántúl 2005-re a legjobb arányszámot mutató régióvá vált, míg az 1995-ben legkedvezőbb értéket mutató Észak-Magyarország a negyedik helyre esett vissza a régiók sorában. Ha a 25-54 éves népesség legmagasabb

iskolai végzettség szerinti foglalkoztatási arányának legalacsonyabb értékét vizsgáljuk, akkor a legfeljebb alapfokú végzettségűek esetében változatlanul Észak-Magyarország maradt a legrosszabb arányt mutató régió. Az érettségi nélküli középfokú végzettségűeknél szintén Észak-Alföld volt a legalacsonyabb értéket mutató régió, ahogyan 1995-ben, továbbá Észak-Magyarország is visszaesett ugyanerre a foglalkoztatottsági szintre. Az érettségivel rendelkező középfokú végzettségűek foglalkoztatási arányának legalacsonyabb értéke a korábbi Észak-Alföldről Dél-Alföldre módosult. A felsőfokú végzettségűek esetében viszont a tíz évvel korábbi adatokhoz képest már nem Dél-Alföldön mérték a legalacsonyabb értéket, hanem Dél-Dunántúlon. Mind a legmagasabb, mind a legalacsonyabb érték tekintetében tehát a felsőfokú végzettségűek arányszámainál mutatkozott a legnagyobb változás a régiók 1995-ben illetve 2005-ben mért adatai között.

A 2008. évi gazdasági válságot követően minden végzettségi szint tekintetében egyaránt romló foglalkoztatási mutatók az alábbi regionális különbségeket mutatták 2010-ben:

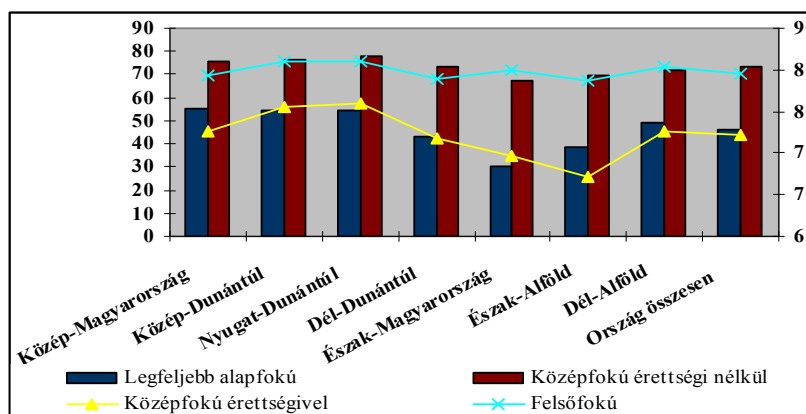
A legfeljebb alapfokú végzettségűek tekintetében az országosan összesített mértéket (46,4%) meghaladó legjobb arány változatlanul ugyanazokban a régiókban volt megfigyelhető, szinte ugyanabban a sorrendben: Közép-Magyarországot (55,2%) követte Közép-Dunántúl (54,7%), majd Nyugat-Dunántúl (54,3%), s Dél-Alföld (49,4%). Átlag alatti mértékben jutottak munkalehetőséghez Dél-Dunántúlon (42,9%) és Észak-Alföldön (38,7%), Észak-Magyarországon (30,3%) pedig a legalacsonyabb mértékben.

Az érettségivel nem rendelkező középfokú végzettségűek országos foglalkoztatási arányát (73,3%) felülmúló értékek az 1995. és 2005. években mért adatokhoz hasonlóan ugyanazon régiókat mutatták, az 1995. évvel megegyező sorrendben: Nyugat-Dunántúl (78,2%), Közép-Dunántúl (76,1%), Közép-Magyarország (75,6%) és Dél-Dunántúl (73,4%). Az átlagot el nem érő foglalkoztatási arány Dél-Alföldön (72,1%), és Észak-Alföldön (69,8%) jelentkezett, a legkisebb mértéket pedig Észak-Magyarország (67,7%) produkálta.

Az érettségizett középfokú végzettségűek foglalkoztatottságának országos (77,2%) mértékét meghaladó értékek ugyancsak Nyugat-Dunántúlon (80,9%) és Közép-Dunántúlon (80,6%) mutatkoztak. Harmadik legjobb értéket viszont 2010-ben már Dél-Alföld (77,7%) mutatta, míg a korábbi években harmadik legjobb értéket produkáló

Közép-Magyarország (77,6%) a negyedik helyre csúszott vissza. Az átlagos mértéket el nem érő értékek Dél-Dunántúl (76,7%), Észak-Magyarországot (74,6%) és végül Észak-Alföldet (72,2%) jellemezték.

A felsőfokú végzettségűek országos összesített foglalkoztatási aránya (84,6%) alacsonyabb volt nem csupán a 2005., de az 1995. évi értékeknél is. A 2005-ben mutatott első helyét megőrizte Közép-Dunántúl (86%), mely mellé felzárkózott Nyugat-Dunántúl (86%). Az 1995-ben még legalacsonyabb értéket mutató Dél-Alföld a 3.7. ábra szerint már a második legmagasabb foglalkoztatási arányú régióként mutatkozott 2010-ben (85,4%). Az 1995-ben még első helyen álló, 2005-re negyedik legjobb értéket mutató Észak-Magyarország 2010-ben a harmadik legmagasabb foglalkoztatási arányt produkálta a diplomások viszonylatában. Az átlagértéket el nem érő mértékben foglalkoztatták a felsőfokú végzettségűeket a korábbi években harmadik legjobb értéket mutató Közép-Magyarországon (84,3%), továbbá Dél-Dunántúlon (83,9%) és legutolsó helyen Észak-Alföldön (83,6%).

3.7. ábra: A foglalkoztatási ráta alakulása iskolai végzettség szerint (%), 25-54 éves népesség, 2010

***Megjegyzés: Saját szerkesztésű ábra**

Forrás: KSH, MEF adatállományból külön megrendelésre készült lekvás

A 2010. évi adatok tükrében a felsőfokúnál alacsonyabb végzettségűek foglalkoztatási aránya változatlanul Közép-Magyarországon, Közép-Dunántúlon és Nyugat-Dunántúlon volt a legmagasabb, kiegészülve a dél-alföldi régióval. A felsőfokú végzettségűek foglalkoztatási arányára vonatkozó adatok tükrében Közép-Dunántúl és

Nyugat-Dunántúl megőrizte a 2005-ben mutatott legmagasabb foglalkoztatási rátáját, Dél-Alföld viszont a második legmagasabb foglalkoztatási rátát mutató régióvá erősödött 2010-re, miközben 1995-ben még a legrosszabb mutató jellemezte. Az 1995-ben még legjobb foglalkoztatási rátával jellemezhető, 2005-re a negyedik legmagasabb arányt mutató Észak-Magyarország 2010-re a harmadik helyre erősödött. A legalacsonyabb foglalkoztatási rátával jellemezhető régió a felsőfokú végzettségűek elhelyezkedése szempontjából ekkorra már Észak-Alföld volt, hasonlóan a középfokú végzettségűek 1995-ös elhelyezkedési arányával, s az érettségizettek 2005-ben jellemző foglalkoztatási arányával. A legfeljebb alapfokú végzettségűek elhelyezkedési esélyeit illetően a legalacsonyabb értékű foglalkoztatási rátával az 1995-ös és 2005-ös adatokhoz hasonlóan 2010-ben is Észak-Magyarország volt jellemezhető, mely 2010-re már az érettségi nélküli középfokú végzettségűek szempontjából is a legrosszabb foglalkoztatási arányú régióvá vált.

A végzettségi szintek alapján mért foglalkoztatási arányokat összesítve 1995-ben az ország foglalkoztatási rátáját (70,6%) meghaladóan legmagasabb foglalkoztatási arányt mutató régió Nyugat-Dunántúl (77,8%) volt, míg a legalacsonyabb arányt Észak-Alföld (63%) mutatta. 2005-ben a végzettségi szinteken mért adatokat összesítve kapott országos foglalkoztatási rátát (73,7%) leginkább felülmúló régió már Közép-Magyarország (79,7%) volt, a leggyengébb foglalkoztatás pedig változatlanul Észak-Alföldet (66%) jellemezte. 2010-re az országosan mutatkozó értéket (72,5%) leginkább felülmúló régió változatlanul Közép-Magyarország (76,8%) volt, míg a legalacsonyabb értéket Észak-Alföld (66%) után Észak-Magyarország (65,4%) mutatta. A 25-54 éves népesség legmagasabb iskolai végzettség alapján régióként mért foglalkoztatási arányainak országos összesítése nem volt a legkimagaslóbb, valamint a legalacsonyabb értéket mutató régiók esetében egyik vizsgált esztendőben sem volt fedésben a felsőfokú végzettségűek foglalkoztatási arányszámaival. Az országos összesített foglalkoztatás mértékének alakulásában tehát nem a felsőfokú végzettségűek foglalkoztatási aránya volt a legmeghatározóbb. Mindez tehát a felsőoktatás tömegesedésének korlátozottságát mutatta, ami még nyilvánvalóbbá válik, ha a 15-74 éves népesség létszámával vetjük össze, melyet régióként legmagasabb iskolai végzettség szerint mértek. 1995-ben a 7763,7 ezer fő összesített létszámból 742,7 ezer volt felsőfokú végzettségű, kiknek csaknem fele Közép-Magyarországhoz kötődött

(333,7 ezer fő). 2001-ben 7772,0 ezer fő össznépességszámból már 873,9 ezer főt tettek ki a felsőfokú végzettségűek, zömében ugyancsak Közép-Magyarországhoz kötődően (375,8 ezer fő). 2005-re már 1079,9 ezer fő rendelkezett felsőfokú végzettséggel a 7722,5 ezer fős összesített 15-74 éves népességből, melynek legnagyobb része változatlanul a közép-magyarországi régióhoz tartozott (486,2 ezer fő), további 337,4 ezer fő viszont már Észak-Alföld (124,2 ezer fő) és Dél-Alföld (112,4 ezer fő), továbbá Észak-Magyarország (100,8 ezer fő) régiói között oszlott meg. 2010-re a csökkenő 15-74 éves népességszám (7686,4 ezer fő) dacára már 1277,1 ezer fő rendelkezett felsőfokú végzettséggel, Közép-Magyarország (565,8 ezer fő) túlsúllyal továbbra is, valamint Észak-Alföld (150 ezer fő), Dél-Alföld (142,7 ezer fő) és Észak-Magyarország (117,8 ezer fő) relevanciájával. A magyar társadalom öregedő korfája és a 15-74 éves népesség létszáma régióként legmagasabb iskolai végzettség szerint mért adatok összesítéseként fogyatkozó létszámot mutatott, ugyanakkor majdnem megduplázódó létszám jelentkezett a felsőfokú végzettségűek számában 1995 és 2010 között, s az utóbbi évi diplomások száma az 1995-ben érettségivel rendelkezők létszámának több, mint kétharmadát tette ki, hiszen míg 1995-ben 1800,5 ezer fő rendelkezett legmagasabb végzettségként érettségivel és 742,7 ezer fő diplomával, addig 2010-ben már 2404,7 ezer fő tartozott az érettségizettek, s 1277,1 ezer fő a felsőfokú végzettségűek közé. Ha mindezt összevetjük a felsőoktatási intézményekben tanuló hallgatók létszámával, mely 1995-ben 178183 fő, 2001-ben 313238 fő, 2005-ben 379049 fő, 2010-ben pedig 316871 fő volt, akkor azt találjuk, hogy 1995 és 2005 között a felsőoktatási hallgatók létszáma több mint duplájára emelkedett, majd 2010-re visszaesett némileg, a felsőfokú végzettséggel rendelkezők létszáma pedig 1995-től 2010-ig meredeken emelkedett, s az is majdnem megduplázódott. Természetesen a felsőoktatási hallgatók létszámára vonatkozó adatok csak évekkal később mutatkoznak meg az iskolai végzettség szerinti mérésekben, akkor sem minden esetben, hiszen nem mindenki fejezi be tanulmányait, illetve tesz eleget a diplomaszerzés valamennyi követelményének. Mindenesetre, ha az imént ismertetett számadatokban is szembetűnően megmutatkozó felsőoktatási expanziónak a legmagasabb iskolai végzettségi szintek mentén mért foglalkoztatási rátára gyakorolt hatását keressük, akkor a következők állapíthatók meg: A 15-74 éves népesség létszámára vonatkozó legmagasabb iskolai végzettség szerinti regionális adatok és azok országos összesítései csak hozzávetőlegesen, tendenciájában voltak

összevethetőek a 25-54 éves népesség legmagasabb iskolai végzettség szerinti regionális mutatóival. Minthogy az összlakosság száma és a 15-74 éves népesség létszáma is csökkenő tendenciát mutatott 2001 óta, feltételezhető, hogy a felsőfokú végzettségűek számának emelkedése nem az 54 évesnél idősebb korosztály tagjaiból állt össze. Ennek alapján megkövethető néhány összefüggés kikövetkeztetése. 1995-ben csaknem 742,7 ezer fő volt 15-74 éves korú felsőfokú végzettségű, a regionális foglalkoztatási ráták országos összesítése pedig átlagosan 86,6%-os foglalkoztatottságot mutatott a felsőfokú végzettségűek körében. A 2001. évi 15-74 éves népesség legmagasabb iskolai végzettség szerinti regionális adatait nem lehetett összevetni a 25-54 éves népesség regionális foglalkoztatási rátájával, mivel az nem állt rendelkezésre ugyanebből az évből. 2005-ben viszont a regionális adatok összesítése 1079,9 ezer fő felsőfokú végzettségűt mutatott, s e jelentős létszámduzzadás ellenére a regionális foglalkoztatási ráták országosan még emelkedő értéket is mutattak, 88,2%-os foglalkoztatottságot. 2010-ben összesítve 1277,1 ezer fő felsőfokú végzettségű 15-74 éves népességadat mellett országosan 84,6%-os foglalkoztatottság volt megfigyelhető a 25-54 éves felsőfokú végzettségű népesség körében. Mint fentebb bemutatásra került, a felsőfokú végzettségűek esetében mértek minden időszakban a legmagasabb arányú foglalkoztatottságot. Az iménti összevetés azt is világossá tette, hogy a diplomások számának csaknem megkétszereződése sem volt képes csökkenteni, a gazdasági válság dacára sem a hozzávetőlegesen 80% feletti foglalkoztatottsági értékeket egyetlen régióban sem. A felsőfokú végzettségű 15-74 éves népesség létszámának regionális adatai egyébiránt illeszkedtek a régiók foglalkoztatási rátáinak értékeivel. A fentebb bemutatott legmagasabb, illetve legalacsonyabb foglalkoztatási arányú régiók megfelelésben álltak a régiók felsőfokú végzettséggel rendelkező 15-74 éves népességének létszámában mutatózó nagyságrendekkel, azok különbségeivel. Ugyanez volt megfigyelhető a regionális foglalkoztatási ráták felsőfokú végzettségűekre vonatkozó értékei és a felsőoktatási hallgatók regionális létszámadatainak vonatkozásában is. Összefüggés mutatkozott tehát a nagy egyetemi központok, az azokon tanuló, illetve végző hallgatók száma és az egyes régiók felsőfokú végzettségű népességszáma, valamint foglalkoztatási rátája között.

3.3. A munkanélküliségi ráta regionális alakulása

A felsőoktatási expanzió foglalkoztatási ráta adataival történő összevetése rávilágított arra, hogy a munkaerőpiac még a gazdasági válság ellenére is képes volt több mint 80%-ban foglalkoztatni a diplomásokat; s hogy noha a legmagasabb végzettségként érettségit szerzők száma körülbelül hatszázezer fővel növekedett 1995 és 2010 között, ahogy a diplomások száma is, ennek ellenére az érettségizettek regionális foglalkoztatási rátáiból számított országos foglalkoztatási mértékük egyik vizsgált évben sem esett 77% alá. Vagyis a diplomások és érettségizettek számának nagymértékű növekedése nem okozott visszaesést foglalkoztatásuk arányában sem regionálisan, sem országosan. Noha a foglalkoztatási rátából nem derül ki, milyen munkakörben kerültek alkalmazásra a munkavállalók, egyértelműen és meredeken csökkenő arányszámok csak a legfeljebb alapfokú végzettségűek körében voltak találhatóak. Így tehát feltételezhető, hogy a diplomások bizonyos mértékben kiszoríthatták az érettségizetteket az érettségihez kötött munkakörökben, az érettségizettek pedig hasonló módon az érettségi nélküli középfokú végzettségűeket az érettségihez nem kötött munkakörökben, s végső soron az érettségivel nem rendelkező középfokúak tölthették be részben a középfokú végzettséget sem igénylő munkaköröket. Mindez azonban nem feltétlenül általános trend, hiszen a munkanélküliség a munkaerőpiac strukturális átalakulásából következett, ami viszont egyfelől a gazdasági szerkezetváltás következménye volt, másfelől önmagában globális tendencia. Ennek következtében igazolódni látszik az európai uniós oktatáspolitikai indokoltsága, vagyis hogy a tanulásra és az élethossziglani tanulásra a megváltozott munkaerőpiac következtében van szükség. A hazai munkanélküliség megjelenése és növekedése is a hazai ipar és mezőgazdaság leépítésével állt elsősorban összefüggésben, s csak közvetve az iskolai végzettség szintjével, hiszen utóbbi követelmény már a módosuló munkaerő-piaci szerkezetből fakadó adaptációs kíváncsi volt. (KSH, MEF adatállományból külön megrendelésre készült leírás)

A felsőoktatási expanzió regionális munkaerőpiacra gyakorolt befolyásának vizsgálatához nem elegendő a regionális foglalkoztatási ráták értékeit vizsgálni, hanem a munkanélküliségi ráták regionális alakulására is figyelemmel kell lenni.

A 25-54 éves népesség legmagasabb iskolai végzettség szerinti regionális munkanélküliségi rátája 1995-ben, 2005-ben és 2010-ben a KSH, MEF adatállományból külön megrendelésre készült lehívás alapján a következő adatokat mutatta:

A legfeljebb alapfokú végzettségűek regionális munkanélküliségi rátájának összesítése 1995-ben 15,9%-os munkanélküliséget jelzett körükben országosan. Tíz év alatt csökkent a munkanélküliségük mértéke, a részadatokat országosan összesítve már csak 14,3%-os munkanélküliségi ráta volt jellemző a legfeljebb alapfokú végzettségűek körében. A gazdasági válság beköszönte után, 2010-re az 1995. évi értéknél is rosszabb értéket mértek, országos összesítésben munkanélküliségük már 24,9%-os volt. Az érettségivel nem rendelkező középfokú végzettségűek körében 1995-ben a részadatok összesítése 12,3%-os munkanélküliséget mutatott, ez 2005-re lecsökkent 8,1%-ra, majd 2010-re megemelkedett 12,2%-ra. Az érettségizettek 1995. évi 7,1%-os munkanélkülisége 2005-re 5,9%-ra mérséklődött, 2010-re pedig 9%-ra emelkedett. A felsőfokú végzettségűeknél 1995-ben 3%-os munkanélküliség volt jellemző országosan, a regionális értékeket összesítve. Ez az érték 2005-re 2,7%-ra mérséklődött, 2010-re viszont 4,7%-ra emelkedett. Minden végzettségi típusnál az a tendencia figyelhető meg tehát, hogy a rendszerváltást követő évek alatt a második kormányciklus első évében mért munkanélküliségi ráták mértéke az elkövetkezendő tíz év alatt valamelyest mérséklődött, a gazdasági válság jelentkezését követően viszont az 1995-ben mért értéknél is magasabb aránnyá növekedett. A regionális arányszámok országos összesítéseiből a három időpontban kirajzolódó tendenciákat figyelve az is nyilvánvaló, hogy az előző alfejezetben vizsgált foglalkoztatási rátáknál mutatkozó összefüggés az iskolai végzettség típusával, fokával a munkanélküliségi ráták esetében is fennállt. Ahogyan a minél magasabb iskolai végzettség minél magasabb foglalkoztatási aránnyal járt, úgy a minél magasabb iskolai végzettség annál alacsonyabb mértékű munkanélküliséggel.

Az iskolai végzettség típusa, foka szerint mért regionális adatokat vizsgálva a következők mutatkoztak:

1995-ben a legfeljebb alapfokú végzettségűek esetében az országosan összesített 15,9%-os átlagértéket jóval meghaladta a munkanélküliség mértéke Észak-Magyarországon (25,8%) és Észak-Alföldön (19,7%), kisebb mértékben Közép-Dunántúlon (16,8%) és Dél-Dunántúlon (16,1%). Legalacsonyabb munkanélküliségi

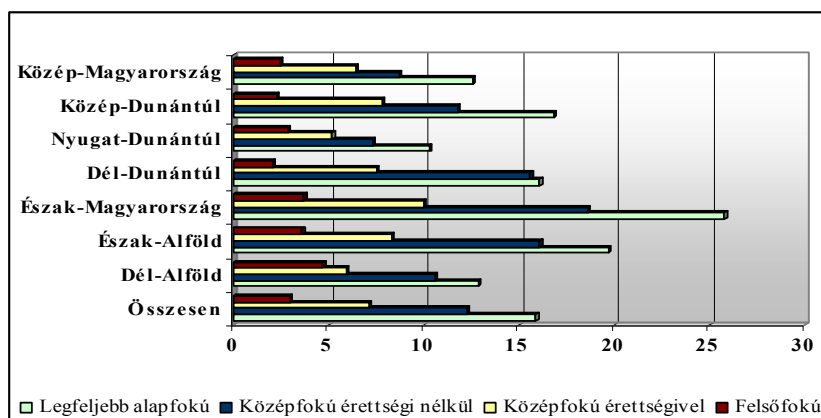
rátá Nyugat-Dunántúlon volt megfigyelhető (10,3%), ennél rosszabb mutató jellemezte Közép-Magyarországot (12,6%) és Dél-Alföldet (12,9%), de az átlagosnál e két régióban is jobb értékek mutatkoztak. A munkanélküliségi ráta 1995. évi regionális adatait összevetve az ugyanezen évben mért foglalkoztatási ráta adataival, megállapítható, hogy mindkét mutató szerint e végzettségtípusra nézve a legkedvezőbb régió Nyugat-Dunántúl, a legkedvezőtlenebb pedig Észak-Magyarország volt. Egyebekben, a két ráta regionális adatait összevetve, nem feltétlenül ugyanazon sorrend rajzolódott ki az egyes régiók között a foglalkoztatás és a munkanélküliség arányát tekintve. A két szélsőérték azonban mindkét rátánál ugyanazon régiókra mutatott.

Az érettségivel nem rendelkező középfokú végzettségűek esetében 1995-ben hasonló regionális sorrend volt megfigyelhető: Az országos átlagértéket (12,3%) jóval meghaladó mértékű volt a munkanélküliség Észak-Magyarországon (18,6%), Észak-Alföldön (16,1%) és Dél-Dunántúlon (15,6%). Az átlagosnál alacsonyabb mértékű volt a munkanélküliség az ilyen végzettségűek körében a Közép-Dunántúlon (11,8%), továbbá Dél-Alföldön (10,6%), Közép-Magyarországon (8,7%), s Nyugat-Dunántúlon (7,3%). Az érettségi nélküli középfokú végzettségűek körében tehát a két szélsőértéket mutató régió megegyezett a legfeljebb alapfokú végzettségűek körében akként mutatkozókkal: a legalacsonyabb munkanélküliségi ráta Nyugat-Dunántúlt jellemezte, a legmagasabb pedig, Észak-Magyarországot. Míg e szélsőértékek a legfeljebb alapfokú végzettségűeknél megfelelésben voltak a foglalkoztatási ráta 1995-ös két végletként mutató régióival, az érettségivel nem rendelkező középfokú végzettségűeknél ez a megfelelés a két ráta adatai között nem állt fenn csak az egyik irányban: Nyugat-Dunántúlon volt jellemző körükben a legmagasabb foglalkoztatottság és a legalacsonyabb munkanélküliség, viszont míg a munkanélküliség körükben Észak-Magyarországon volt a legmagasabb, addig foglalkoztatottságuk az észak-magyarországi régiónál is alacsonyabbként jelentkezett Észak-Alföldön.

Az érettségizett középfokú végzettségűek 1995-ben átlagos 7,1%-os munkanélküliségi arányát meghaladó munkanélküliség Észak-Magyarországot (10%) jellemezte, továbbá Észak-Alföldet (8,3%), Közép-Dunántúlt (7,8%) és Dél-Dunántúlt (7,5%). Az átlagosnál alacsonyabb értéket mutatott viszont Közép-Magyarország (6,4%), Dél-Alföld (5,9%) és Nyugat-Dunántúl (5,2%). Az előző két végzettségtípussal megegyezően tehát az érettségizettek körében is a legnagyobb munkanélküliség sújtotta

régió Észak-Magyarország volt, míg a legkedvezőbb terület e szempontból a legalacsonyabb munkanélküliségi rátával jellemezhető Nyugat-Dunántúl volt. Az ugyanezen időszakra vonatkozó ugyanezen végzettségtípusra mért foglalkoztatási ráta adataival összevetve itt is csak az egyik szélsőérték tekintetében volt megfelelés: ahogy Nyugat-Dunántúlon volt a legalacsonyabb a munkanélküliség körükben, úgy ott jelentkezett a legmagasabb foglalkoztatottsági arányuk is. Viszont akárcsak az előbbieken bemutatott érettségi nélküli középfokú végzettségűek esetében, úgy az érettségizettek körében is, míg a legmagasabb munkanélküliségi rátát Észak-Magyarországon mérték, addig foglalkoztatásuk legalacsonyabb mértéke az észak-magyarországi régióban mérténél is alacsonyabb értéket mutatott Észak-Alföldön 1995-ben.

A felsőfokú végzettségűek 1995-ben országosan átlagos 3%-os munkanélküliségi rátáját meghaladó mértékű munkanélküliség volt megfigyelhető Dél-Alföldön (4,7%), Észak-Magyarországon (3,7%) és Észak-Alföldön (3,6%), az átlagosnál alacsonyabb értékeket mértek viszont Nyugat-Dunántúlon (2,9%), Közép-Magyarországon (2,5%), Közép-Dunántúlon (2,3%) és Dél-Dunántúlon (2,1%). A felsőfokú végzettségűek esetében tehát a többi végzettségi szinthez képest egészen más súlypontok voltak megfigyelhetőek.

3.8. ábra: A munkanélküliségi ráta alakulása iskolai végzettség szerint (%), 25-54 éves népesség, 1995

***Megjegyzés: Saját szerkesztésű ábra**

Forrás: KSH, MEF adatállományból külön megrendelésre készült lekvás

A felsőfokú végzettséggel rendelkezők esetében - amit a 3.8. ábra is jól szemléltet - nem Nyugat-Dunántúl volt a legkedvezőbb régió, hanem Dél-Dunántúl, de még Közép-Magyarország és Közép-Dunántúl is megelőzte Nyugat-Dunántúlt e tekintetben. Az egyéb végzettségi szintek vonatkozásában a legmagasabb munkanélküliséggel jellemezhető Észak-Magyarország esetükben csupán a második legrosszabb értéket mutató régió volt, melyet megelőzött a legmagasabb munkanélküliséggel sújtott Dél-Alföld. Az ugyanezen évre vonatkozó foglalkoztatási ráta adataival összevetve, a felsőfokú végzettségűeknél is csupán az egyik véglet tekintetében volt észrevehető egybeesés: ahogyan a legmagasabb munkanélküliségi ráta körükben Dél-Alföldön mutatkozott, hasonlóképpen ugyanott mérték a legalacsonyabb foglalkoztatási rátát is. Míg azonban a legalacsonyabb munkanélküliségi arány körükben Dél-Dunántúlon mutatkozott, addig legmagasabb foglalkoztatottságuk Észak-Magyarországon volt jellemző, de Közép-Dunántúl és Közép-Magyarország is jobb foglalkoztatási rátákat mutatott, mint a legalacsonyabb munkanélküliségi rátával rendelkező dél-dunántúli régió.

2005-ben a legfeljebb alacsonyfokú végzettségűek körében a regionális ráták alapján átlagos 14,3%-os munkanélküliségi arányt változatlanul Észak-Magyarország (26,5%) és Észak-Alföld (17,7%) múlta felül leginkább. Az 1995-ben harmadik legrosszabb értéket mutató Közép-Dunántúlon viszont még a 2005-ben átlagosnak számító érték alá is csökkent a munkanélküliség (10,8%), az 1995-ben legalacsonyabb munkanélküliséget mutató Nyugat-Dunántúl viszont 2005-re a harmadik legrosszabb helyre esett vissza, a harmadik legmagasabb, az átlagos értéket is felülmúló munkanélküliségi arányt mutatva (17%). Átlag alatti munkanélküliség jellemezte a már említett Közép-Dunántúlon kívül Dél-Alföldet (11,9%), Nyugat-Dunántúlt (10,7%) és Közép-Magyarországot (10,1%). A 2005-ben mért munkanélküliségi rátákat összevetve az ugyanezen évben mért foglalkoztatási arányokkal megállapítható, hogy a legalacsonyabb munkanélküliség és a legmagasabb foglalkoztatás egyaránt Közép-Magyarországot jellemezte. Továbbá a legmagasabb munkanélküliség és a legalacsonyabb foglalkoztatás is Észak-Magyarországra volt jellemző.

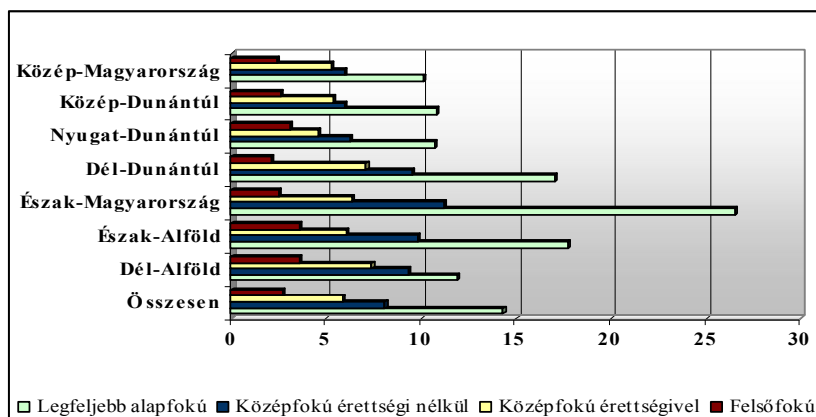
Az érettségivel nem rendelkező középfokú végzettségűek átlagosan 8,1%-os munkanélküliségi rátáját meghaladó mértékű munkanélküliség volt jellemző körükben változatlanul ugyanazon régiókban, melyek 1995-ben ilyenek mutatkoztak: Észak-

Magyarország (11,2%), Észak-Alföld (9,8%), Dél-Dunántúl (9,5%), továbbá az 1995-ben ötödik legrosszabb, de akkor még átlag alatti értéket mutató Dél-Alföld 2005-re az átlagost meghaladó mértékű munkanélküliséget mutatott (9,3%). Az átlagos munkanélküliségi arányt el nem érő ráta jellemezte Nyugat-Dunántúlt (6,3%), továbbá Közép-Magyarországot (6%) és Közép-Dunántúlt (6%). A 2005-ben mért foglalkoztatási ráta adataival összevetve megfelelés volt felfedezhető a szélsőértékek mindkét irányában: a legalacsonyabb munkanélküliségi és a legmagasabb foglalkoztatási arány, ha nem is ugyanabban a sorrendben, de ugyanazon régiókra volt jellemző (Közép-Magyarország, Közép-Dunántúl és Nyugat-Dunántúl), s hasonlóképpen a legmagasabb munkanélküliségi és legalacsonyabb foglalkoztatási rátát is ugyanazon régióban mérték (Észak-Magyarország).

Az érettségizett középfokú végzettségűek között 2005-ben átlagos 5,9%-os munkanélküliségi arányt meghaladó értéket mértek Dél-Alföldön (7,4%), Dél-Dunántúlon (7,1%), Észak-Magyarországon (6,4%) és Észak-Alföldön (6,1%). Az átlagot el nem érő munkanélküliségi arány jellemezte Közép-Dunántúlt (5,4%), Közép-Magyarországot (5,3%) és Nyugat-Dunántúlt (4,6%). Az érettségizettek körében mért munkanélküliség tekintetében az 1995-ben legrosszabb mutatókkal rendelkező régiókat megelőzte 2005-re a korábban átlag alatti mértéket mutató dél-alföldi régió, mely 2005-ben a legmagasabb munkanélküliségi rátájú régió volt az érettségizettek körében. A legalacsonyabb értéket viszont, az 1995-ben mértékhez hasonlóan változatlanul Nyugat-Dunántúl mutatta 2005-ben is. A 2005-ben mért foglalkoztatási ráta adataival összevetve az érettségizettek esetében is egyezések mutatkoztak: a legalacsonyabb munkanélküliségi és legmagasabb foglalkoztatási rátával egyaránt Nyugat-Dunántúl rendelkezett, míg a legmagasabb munkanélküliségi és a legalacsonyabb foglalkoztatási rátával Dél-Alföld.

A felsőfokú végzettségűek között 2005-ben átlagos 2,7%-os munkanélküliségi arányt meghaladó mértékű munkanélküliség az 1995. évi adatokhoz képest - amit a 3.9. ábra is mutat - változatlanul Dél-Alföldön (3,6%) és Észak-Alföldön (3,6%) jelentkezett. További átlag feletti munkanélküliségi arányú régióvá vált 2005-re az 1995-ben még átlag alatti értéket mutató Nyugat-Dunántúl (3,1%). Az 1995-ben még második legrosszabb értéket mutató Észak-Magyarország viszont 2005-re a harmadik legjobb, átlag alatti mértékű munkanélküliségi rátát (2,5%) produkáló régióvá vált. Hasonlóan

átlagot el nem érő munkanélküliségi ráta jellemezte 2005-ben Közép-Dunántúlt (2,6%), Közép-Magyarországot (2,4%) és Dél-Dunántúlt (2,1%). Az 1995. évi adatokkal összevetve a legalacsonyabb munkanélküliségi rátájú régió ugyanúgy Dél-Dunántúl maradt.

3.9. ábra: A munkanélküliségi ráta alakulása iskolai végzettség szerint (%), 25-54 éves népesség, 2005

***Megjegyzés: Saját szerkesztésű ábra**

Forrás: KSH, MEF adatállományból külön megrendelésre készült lekvás

A 2005. évi regionális foglalkoztatási rátákkal összehasonlítva az a meglepő felismerés adódott, hogy Dél-Dunántúl egyszerre a legalacsonyabb foglalkoztatási és a legalacsonyabb munkanélküliségi aránnyal jellemezhető régió volt 2005-ben a felsőfokú végzettségűek körében. Nem volt felfedezhető tehát korreláció a legmagasabb foglalkoztatási és legalacsonyabb munkanélküliségi rátájú régiók között, ahogy a legalacsonyabb foglalkoztatási és legmagasabb munkanélküliségi rátájú területek között sem.

A legfeljebb alapfokú végzettségű 25-54 éves népesség körében 2010-ben átlagos 24,9%-os munkanélküliséget meghaladó mértékű munkanélküliség sújtotta régiók sorrendileg is megegyeztek a 2005-ben ugyanezzel jellemezhető régiókkal: Legmagasabb volt a munkanélküliség körükben Észak-Magyarországon (37,7%), Észak-Alföldön (30,4%) és Dél-Dunántúlon (27,3%). Átlag alatti mértékű régióknak számítottak esetükben Nyugat-Dunántúl (21,6%), Közép-Magyarország (21,2%),

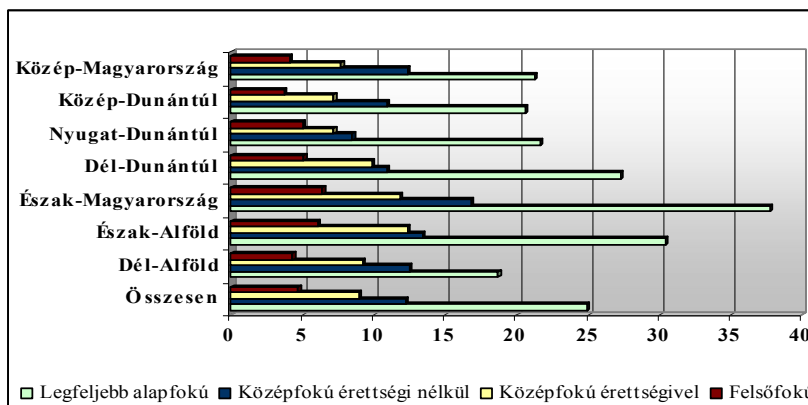
Közép-Dunántúl (20,6%) és a Dél-Alföld (18,7%). A legalacsonyabb munkanélküliségi arányt mutató Dél-Alföld a 2005-ben mértékhez képest megelőzte Nyugat- és Közép-Dunántúlt és Közép-Magyarországot egyaránt. A 2010-ben mért foglalkoztatási rátával összevetve Észak-Magyarország volt jellemezhető a legmagasabb munkanélküliségi és legalacsonyabb foglalkoztatási rátával. Ugyanakkor a legalacsonyabb mértékű munkanélküliséggel rendelkező Dél-Alföld a foglalkoztatás szempontjából, csupán a negyedik legkedvezőbb régiónak minősült.

Az érettségivel nem rendelkező középfokú végzettségű 25-54 éves népesség 2010-ben átlagos 12,2%-os munkanélküliségi rátáját meghaladó munkanélküliségi arány volt megfigyelhető Észak-Magyarországon (16,8%), Észak-Alföldön (13,4%), Dél-Alföldön (12,5%) és Közép-Magyarországon (12,4%). 2005-ben Közép-Magyarország még a legalacsonyabb munkanélküliségi régiók egyike volt Közép-Dunántúl mellett. Az átlagosnál alacsonyabb munkanélküliségi rátájú régiók voltak 2010-ben az érettségi nélküli középfokú végzettségűek tekintetében: Közép-Dunántúl (10,9%), Dél-Dunántúl (10,9%) és Nyugat-Dunántúl (8,5%). A 2010-ben mért foglalkoztatási rátával összevetve megállapítható, hogy a legalacsonyabb foglalkoztatási és a legmagasabb munkanélküliségi rátával egyaránt Észak-Magyarország rendelkezett, s hasonlóképpen a legmagasabb foglalkoztatási és legalacsonyabb munkanélküliségi régió ugyanúgy Nyugat-Dunántúl volt körükben.

Az érettségizett középfokú végzettségűek munkanélküliségi rátája tekintetében az átlagos 9%-os arányt meghaladó munkanélküliség a 2005-ben ilyennek mutatózó régiókkal esett egybe, ha módosult rangsorban is. A legrosszabb mutatóval rendelkező régió Észak-Alföld (12,4%), Észak-Magyarország (11,8%), Dél-Dunántúl (9,9%) és Dél-Alföld (9,2%) volt. A legalacsonyabb munkanélküliségi arányt produkáló régiók a 2005-ben ilyen minőséget mutató területekkel egyeztek meg: Közép-Magyarország (7,7%), Közép-Dunántúl (7,2%) és Nyugat-Dunántúl (7,2%). A 2005. évi adatokkal összevetve a korábban negyedik legmagasabb munkanélküliségi rátájú Észak-Alföld vált 2010-re a legmagasabb munkanélküliségű régióvá, a korábban csupán harmadik legalacsonyabb értéket mutató Közép-Dunántúl pedig 2010-re a Nyugat-Dunántúllal megegyező mértékű legalacsonyabb munkanélküliségű régióvá vált. A 2010. évi foglalkoztatási mutatókkal összevetve megállapítható, hogy a legalacsonyabb munkanélküliségi rátával rendelkező régiók megegyeztek a legmagasabb foglalkoztatási

rátájú területekkel (Nyugat- és Közép-Dunántúl, valamint Közép-Magyarország). Hasonlóan, a legmagasabb munkanélküliségi rátájú régió volt egyben a legalacsonyabb foglalkoztatási rátájú is (Észak-Alföld).

A 3.10. ábra jól illusztrálja, hogy a felsőfokú végzettségű 25-54 éves népesség 2010-ben átlagos 4,7%-os munkanélküliségi rátáját meghaladó mértékű munkanélküliség már négy régiót jellemzett: Észak-Magyarországot (6,4%), Észak-Alföldet (6,1%), Dél-Dunántúlt (5,1%) és Nyugat-Dunántúlt (5%). Átlag alatti mértékű volt a munkanélküliség mértéke a Dél-Alföldön (4,3%), Közép-Magyarországon (4,1%) és Közép-Dunántúlon (3,7%). A korábbi, 2005-ös és 1995-ös adatokkal összehasonlítva Észak- és Dél-Alföld, mint magas munkanélküliségi mutatójú régiók helyzete konstansnak volt mondható, az 1995-ben és 2005-ben még szintén átlag feletti és legmagasabb munkanélküliségi rátájú Dél-Alföld 2010-ben már az átlagosnál alacsonyabb, harmadik legjobb helyzetű régióvá vált. Ugyanakkor az 1995-ben és 2005-ben legalacsonyabb munkanélküliségi rátájú dél-dunántúli régió 2010-ben már az átlagosnál magasabb munkanélküliségi rátájú, harmadik legrosszabb helyzetű régió képét mutatta.

3.10. ábra: A munkanélküliségi ráta alakulása iskolai végzettség szerint (%), 25-54 éves népesség, 2010

***Megjegyzés: Saját szerkesztésű ábra**

Forrás: KSH, MEF adatállományból külön megrendelésre készült leolvás

A 2010-ben mért regionális munkanélküliségi rátákat az ugyanezen évben mért foglalkoztatási rátákkal összehasonlítva egyrészt a legalacsonyabb munkanélküliségi aránnyal jellemezhető Közép-Dunántúl volt egyben a legmagasabb foglalkoztatási arányú is, másrészt a hasonlóan magas foglalkoztatási arányú Nyugat-Dunántúl a munkanélküliség tekintetében már a negyedik legmagasabb értéket produkálta. A legmagasabb munkanélküliségi rátájú Észak-Magyarország foglalkoztatás tekintetében a harmadik legmagasabb értéket mutatta. A második legmagasabb munkanélküliségi rátájú Észak-Alföld viszont a legalacsonyabb foglalkoztatási rátájú régió volt 2010-ben. A munkanélküliségi ráták iskolai végzettség szerinti regionális alakulását nyomon követve megfigyelhető, hogy míg a felsőfokúnál alacsonyabb végzettségek tekintetében körülbelüli egyezések fordultak elő a legjobb és legrosszabb régiók tekintetében, addig a felsőfokú végzettségűeknél mutatózó szélsőértékek minden vizsgált évben jelentősen eltértek a többi végzettség szempontjából ilyennek mutatózó régióktól. 1995-ben a felsőfokúnál alacsonyabb végzettségűek esetében egyaránt Észak-Magyarországon volt a legmagasabb a munkanélküliségi ráta, míg Nyugat-Dunántúlon a legalacsonyabb. Ezzel szemben a felsőfokú végzettségűeknél 1995-ben Dél-Alföldön volt a legmagasabb, s Dél-Dunántúlon a legalacsonyabb a munkanélküliség aránya. 2005-ben már áthelyeződni látszott a végzettségek közötti törésvonal az érettségizettek és annál alacsonyabb végzettségűek közé. Az érettséginél alacsonyabb végzettségűek esetében ugyanis, a legmagasabb munkanélküliségi rátájú régió változatlanul Észak-Magyarország volt, a legalacsonyabb viszont Közép-Magyarország. Ezzel szemben az érettségizetteknek a legmagasabb munkanélküliségi rátájú régió Dél-Alföld volt, megegyezően a felsőfokú végzettségűeknél mértékkel. Míg azonban az érettségizetteknek 2005-ben a legenyhébb fokú munkanélküliség Nyugat-Dunántúlon jelentkezett, addig a felsőfokúaknál ugyanekkor az 1995-ös helyzethez hasonlóan a Dél-Dunántúlon. 2010-ben a legmagasabb munkanélküliségi rátájú régió az érettséginél alacsonyabb végzettségűek vonatkozásában az előző évekhez hasonlóan Észak-Magyarország és Észak-Alföld volt, s ebben az évben a felsőfokú végzettségűek tekintetében is ezek mutatózóztak a legkedvezőtlenebb régióknak. Az érettségizettek esetében is ugyanez a két régió volt a legmagasabb munkanélküliségi rátájú, azonban a többi végzettségi szintnél megfigyeltékhez képest fordított sorrendben: az érettségizettek magasabb munkanélküliségi aránytól szenvedtek Észak-Alföldön, mint

Észak-Magyarországon. 2010-re tehát, míg a legrosszabb mutatók tekintetében egyöntetűség volt megfigyelhető végzettségi szinttől függetlenül, addig a legkedvezőbb mutatójú régió a legfeljebb alapfokú végzettségűeknél vált el élesen a többi végzettségi szintre jellemző regionalitástól. A legfeljebb alapfokú végzettségűek körében Dél-Alföldön mérték a legkedvezőbb értékeket, a magasabb végzettségűek esetében viszont Nyugat- és Közép-Dunántúlon.

Az érettségizettekre vonatkozó munkanélküliségi és foglalkoztatási ráták meghatározott években mért regionális adatait összevetve az ugyanezen években mért 15-74 éves népesség létszámával és a felsőoktatási intézményekben tanuló hallgatók létszámával, a következők voltak megfigyelhetőek:

1995-ben 1800,5 ezer fő volt a 15-74 éves érettségivel rendelkező középfokú végzettségűek száma. Ugyanekkor 178183 fő tanult a felsőoktatásban, a 25-54 éves érettségizettek munkanélküliségi rátája országos átlagban 7,1% volt, foglalkoztatási rátája pedig 77,7%-ot mutatott. A legmagasabb foglalkoztatási (81,5%) és a legalacsonyabb munkanélküliségi (5,2%) arányú Nyugat-Dunántúl érettségivel rendelkező 15-74 éves lakosságszáma 177,4 ezer főt tett ki, a régió felsőoktatási intézményeiben pedig 16612 fő tanult. Az ugyanezen időszakban a legmagasabb munkanélküliségi és a legalacsonyabb foglalkoztatási arány Észak-Magyarországon (10%, illetve 75,5%) és Észak-Alföldön (8,3%, illetve 73,4%) jelentkezett. Ekkor Észak-Magyarország érettségizett 15-74 éves lakosságszámát 214,5 ezer fő, Észak-Alföldét pedig 212 ezer fő alkotta. Észak-Magyarország felsőoktatási intézményeiben tanuló hallgatók száma 1995-ben 15849 fő volt, Észak-Alföldön pedig 23193 fő.

2005-ben az érettségizett 15-74 éves népesség az országban összesen 2124,7 ezer főt tett ki. Ebben az évben a legmagasabb munkanélküliségi és a legalacsonyabb foglalkoztatási ráta a 25-54 éves érettségizettek viszonylatában Dél-Alföldet jellemezte (7,4 %, illetve 76%). A régió 15-74 éves korú érettségizettjeinek száma ekkor 264,7 ezer fő volt. Dél-Alföld felsőoktatási intézményeiben pedig 2005-ben 42926 fő tanult. 2005-ben a legalacsonyabb munkanélküliségi és a legmagasabb foglalkoztatási arányú régió az érettségizettek vonatkozásában Nyugat-Dunántúl (4,6%, illetve 83,7%) volt. Ugyanebben az évben Nyugat-Dunántúl felsőoktatási intézményeiben 32564 fő tanult.

2010-ben országosan 2405,7 ezer fő 15-74 éves érettségizettet számláltak össze. A legmagasabb munkanélküliség és a legalacsonyabb foglalkoztatás jellemezte régió

ekkor a 25-54 éves érettségizettek relációjában Észak-Alföld volt. E régió 15-74 éves érettségizett népességszáma ekkor 311,6 ezer főt tett ki. Észak-Alföld felsőoktatási intézményeiben pedig 47990 fő folytatott tanulmányokat. A legalacsonyabb munkanélküliségi és a legmagasabb foglalkoztatási rátájú Nyugat-Dunántúlnak (7,2%, illetve 80,9%) ekkor 242,4 ezer fő volt az érettségizett 15-74 éves lakossága. Nyugat-Dunántúl felsőoktatási intézményeiben ekkor 23970 fő tanult.

Nyilvánvalóan a felsőoktatásban tanuló hallgatók nem feltétlenül abban a régióban tanulnak, ahol születtek, továbbá nem minden érettségizett kezd felsőfokú tanulmányokba, mégis az érettségizettek csoportjánál jellemzően alacsonyabb munkanélküliségi arányokat indokolhatja az, hogy nem feltétlenül jelentek meg rögtön érettségi után a munkaerőpiacon, hanem ezt elodázandó felsőfokú tanulmányokba kezdtek. Ugyanez elmondható a felsőfokú végzettségűek esetében is, akik viszont sokszor újabb, esetleg piacképesebbnek minősített szakon folytatandó tanulmányokba kezdenek. Utóbbiak esetében a diákhitelzés rendszere is úgy van kialakítva, hogy nem csupán első, de akárhányadik diploma megszerzéséhez folytatandó tanulmányok finanszírozására felvehető, egyetlen korlátja, hogy mindössze az egy diploma megszerzéséhez szükséges tíz félévig igényelhető. A diplomások esetében legszembetűnőbb differencia a munkanélküliségi és a foglalkoztatási ráták szélsőértékeinek meg nem felelése között, részben talán ezzel is indokolható.

A 25-54 éves felsőfokú végzettségűek regionális munkanélküliségi rátáinak szélsőértékei a felsőoktatási intézményekben tanuló hallgatók számadataiból kitűnő intézményi sorrenddel összevetve a következőket mutatták:

1995-ben 742,7 ezer fő alkotta a 15-74 éves népesség létszámát. A 25-54 éves felsőfokú végzettségűek körében a legalacsonyabb arányú munkanélküliség Dél-Dunántúlt jellemezte (2,1%), ahol az 1995-ben országosan felsőoktatásban tanuló hallgatóknak (178183 fő) 10%-át sem tette ki a felsőoktatási hallgatók létszáma (15286 fő), a régió felsőfokú végzettségű népessége pedig e régióban volt a legalacsonyabb (56,1 ezer fő). A legmagasabb munkanélküliségi rátájú régió 1995-ben Dél-Alföld (4,7%) volt, melynek felsőoktatási intézményeiben a harmadik legmagasabb regionális hallgatói létszám jelentkezett (24837 fő). A régió diplomás 15-74 éves népességszáma pedig a kiemelkedően magas közép-magyarországi régiót követő második legnagyobb volt az országban ekkor (79,5 ezer fő).

2005-ben a 15-74 éves felsőfokú végzettségű lakosság 1079,9 ezer főt tett ki. A 25-54 éves diplomásokra vonatkozó legalacsonyabb munkanélküliségi ráta az 1995-ös adatokhoz hasonlóan Dél-Dunántúlon mutatkozott (2,1%). E régió felsőfokú végzettségű 15-74 éves lakosainak száma (79,5 ezer fő) a legkevesebb diplomással rendelkező régióvá tette Dél-Dunántúlt 2005-ben. A 2005-ben országosan 379049 fős felsőoktatási hallgatói létszámhoz viszonyítva, annak 10%-át sem kitevő hallgató (33211 fő) tanult csupán Dél-Dunántúl felsőoktatási intézményeiben. A legmagasabb munkanélküliségi rátájú régió 2005-ben egyfelől ugyancsak Dél-Alföld (3,6%) volt, miként 1995-ben, másrészt Észak-Alföld (3,6%). Dél-Alföld 15-74 éves diplomás lakosságszáma ekkor 112,4 ezer főt, míg Észak-Alföldre 124,2 ezer főt tett ki. A nevezett régiók felsőoktatási intézményeinek hallgatói létszáma pedig ugyanebben az évben az országosan összesített 379049 fő több mint 10-10 %-át alkotta (42926 fő, illetve 47990 fő). E létszámokkal a továbbra is domináns közép-magyarországi régiót követő második és harmadik legerősebb régiónak az észak-alföldi és a dél-alföldi régió számított a hallgatói létszámok alapján.

2010-ben összesen 1277,1 ezer fő volt az országos 15-74 éves felsőfokú végzettséggel rendelkezők lakosságszáma. Ebben az évben a 25-54 éves diplomásokat sújtó legmagasabb munkanélküliségi arány (6,4%) Észak-Magyarországot jellemezte, mely régió 15-74 éves diplomás népességébe ekkor 117,8 ezer fő tartozott. A régió felsőoktatási hallgatóinak száma 2010-ben a felsőoktatásban tanuló összes hallgató 316871 fős létszámának tizedrészét sem tette ki (28944 fő). A 25-54 éves diplomásokat legalacsonyabb mértékben Közép-Dunántúlon fenyegette a munkanélküliség (3,7%), ahol a 15-74 éves diplomás népesség létszáma 102,5 ezer fő volt. A régió felsőoktatási intézményeiben pedig pusztán 14053 fő tanult, mely érték a korábbi évekhez hasonlóan a hallgatói létszám tekintetében felállítható rangsor utolsó helyét képezte.

A munkanélküliségi ráta alakulása tekintetében tehát nem állapítható meg olyan összefüggés, mint a foglalkoztatottsági ráta hasonló vizsgálatánál. Míg a foglalkoztatottság mértékének regionális alakulása mutatott összefüggést a nagy egyetemi központokkal, addig a munkanélküliség alakulása már annál kevésbé. A munkanélküliség alakulására a foglalkoztatás mértékéhez hasonlóan a legdöntőbb hatást a gazdasági válság gyakorolta. Más szempontból a regionális foglalkoztatási és munkanélküliségi ráták adataiból egyértelműen kitűnt, hogy a minél magasabb iskolai

végzettség annál magasabb foglalkoztatási és annál alacsonyabb munkanélküliségi aránnyal járt együtt. Így tehát, kézenfekvő volna a feltételezés, hogy a felsőoktatási expanzió képes volt ellensúlyozni a gazdasági válság munkanélküliség növekedést generáló hatását. Ezzel szemben a vizsgált adatok azt mutatták, hogy végzettségtől függetlenül sokkal magasabb munkanélküliségi arányok jelentkeztek a gazdasági válság beköszöntét követően 2010-ben, mint bármikor korábban a rendszerváltás óta. Ha végzettségi szintenként vizsgáljuk az évek során mutatkozó tendenciákat, a legfeljebb alapfokú végzettségűeknél az 1995-ös legmagasabb regionális munkanélküliségi érték 25,8% volt, 2005-ben 26,5%, 2010-ben viszont 37,7%. Az érettségivel nem rendelkező középfokú végzettségűek esetében ugyanezen években a csúcserőérték 18,6%, 11,2%, illetve 16,8% volt, míg az érettségizettek körében 10%, 7,4%, valamint 12,4%. A felsőfokú végzettségűeknél pedig 4,7%, 3,6%, valamint 6,4% volt. Az egyes végzettségi szinteket önmagukban vizsgálva tehát, 1995 és 2010 között a csúcserőértékeket tekintve a legnagyobb arányú munkanélküliség növekedés önmagához viszonyítva éppen a diplomások körében következett be. Az országos átlagértékek természetesen mérsékeltebb növekedést mutattak, sőt az érettségi nélküli középfokú végzettségűeknél még 1 százalékpontos javulást is a munkanélküliség tekintetében. Ugyanakkor a diplomások vonatkozásában módosultak a regionális súlypontok a munkanélküliségi mutatóban mindkét szélsőértékre vonatkozóan. Egyelőre tehát a felsőoktatási expanzió munkanélküliség mérséklő hatása a gazdasági válságot követően nem volt igazolható, az viszont bizonyos, hogy a gazdasági válság nem csupán a felsőoktatásban tanuló hallgatói létszámot csökkentette, de a diplomásokat sújtó munkanélküliségi arányt is növelte 2010-re. A regionális munkanélküliségi ráták alapján tehát a gazdasági válság olyan kihívást jelentett a felsőoktatásnak, melyre választ kell adnia. E kihívás rávilágít, hogy fokozottabban a munkaerő-piaci szükségletekhez kell igazítani a képzési struktúrát, a szakdolgozat első fejezetét lezáró SWOT analízis eredményeivel szinkronban.

PRIMER KUTATÁS

4. A primer kutatás célja, módszere, eredményei

4.1. A primer kutatás célkitűzései, módszerei

A fejezet célja, hogy a dolgozatomban bemutatott szekunder kutatást kiegészítse, annak megállapításait árnyaltabbá tegye a tanulmány tárgyát képező témában jártas szakemberek tudása, szakmai ismerete és több éves tapasztalata segítségével. A kutatásomban felhasznált kérdésblokk tartalmának kimunkálása a szekunder kutatást ismertető fejezet alapján történt. Ennek során olyan releváns információk gyűjtését helyeztem előtérbe, amelyek alapján a szekunder kutatással együtt a szakdolgozatom témájáról átfogó képet tudok nyújtani.

A primer kutatásom eszközének az interjú beszélgetést választottam, amelyet a Központi Statisztikai Hivatal Életmód-, foglalkoztatás- és oktatástatisztikai főosztály - a szakdolgozatom témájában elismert szakembernek számító - dolgozóival készítettem el. Azért tartottam fontosnak szakemberek bevonását, mert úgy vélem, hogy csak ők tudnak objektív és árnyalt magyarázatot adni a vizsgált témával kapcsolatban, hiszen számtalan olyan dolog van, amit laikus nem lát és az általuk szolgáltatott információk között felmerülhetnek olyan hasznos és fontos ismeretek is, amelyeket a szekunder kutatásomban esetleg nem vizsgáltam. A tanulmányomban 3 szakemberrel készítettem interjút, akik a munkaerő-piaci illetve oktatási adatok gyűjtői, a mögöttes folyamatok jó ismerői és a saját szakterületük neves képviselőinek számítanak. Az alanyokat a külső konzulensem, Dr. Lakatos Judit ajánlásával választottam, az interjúkat a Központi Statisztikai Hivatal épületében folytattam le. Az interjú teljes szövegét diktafonnal rögzítettem, amely átlagosan 35 percet vett igénybe, majd ezt követően otthon feldolgoztam.

Az információ szerzés eszközei közül - az előző bekezdésben már megemlített - mélyinterjú mellett döntöttem. Tanulmányoztam a szóba jöhető egyéb módszereket és ennek alapján arra a következtetésre jutottam, hogy az interjú a legmegfelelőbb, mert ez a szóbeli, személyes megkérdezésen alapuló módszer teszi lehetővé a nyitott kérdések

útján, hogy a szakértők részletes információval szolgáljanak a vizsgált témámra vonatkozóan és ezáltal elérjem a primer kutatásomban megfogalmazott célt. E módszer melletti döntésemnek másik oka, hogy lehetővé teszi a visszakerdezést és a pontosítást, így biztos, hogy hiteles, azonnali információt eredményez.

Az interjú vázlat 10 kérdést tartalmaz, felépítése a szekunder kutatással megegyező. A kérdések összeállításánál törekedtem a megfelelő terminus technicus használatára, valamint a pontos, érthető megfogalmazására. A kérdésblokk első része a felsőoktatási expanzióval, valamint a felsőoktatásra jellemző főbb trendek feltárásával foglalkozik, a 4. kérdés különösen kihegyezve az expanzió regionális megjelenésére, míg az ezt követő két kérdés célja az expanzió és a régió népességének iskolai végzettség szerinti összetétele közötti összefüggés feltérképezése. A kérdésblokk többi része a regionális munkaerő-piaci helyzetet, továbbá az expanzió regionális munkaerőpiacra gyakorolt hatását kutatja.

4.2. A mélyinterjúk

Interjú 1.

Az interjú a következő szakemberrel készült:

- Név: **Dr. Lakatos Judit**
- Beosztás: statisztikai főtanácsadó
- Dátum: 2011. december 14., 12.00
- Helyszín: KSH, főtanácsadó asszony irodája

Az interjú szövegében félkövér betűtípussal Sándor Mária szakdolgozó szóbeli kérdései, dőlt betűtípussal az interjú során történő hozzászólásai és normál betűtípussal Dr. Lakatos Judit szóbeli válaszai olvashatók.

1. Ön mit ért a magyar felsőoktatás expanziója alatt? Magyarországon a kilencvenes évek elején kezdődő expanzió milyen okokra vezethető vissza?

- Én alapvetően a munkaerő-piaci okát emelném ki, hogy kicsit hátulról kezdem. Egyrészt volt az a nagyon erős társadalmi igény, hiszen az én

generációm - akik ma az 50-es éveik végén járnak - igen kis létszámban részesülhetett a felsőoktatás áldásaiból. És a társadalom azért mindig azt becsülte meg, akinek diplomája van. Épp ezért a társadalom részéről jelentkezett egy nyomás és ugyanakkor meg a növekvő ifjúsági munkanélküliségnek egy viszonylag jól becsatornázható szelete maradt a felsőoktatás, ami egyre növekvő mértékben fogadta be a középiskolát végzetteneket. Természetesen ehhez az is kellett, hogy a középiskoláknál is egyfajta váltás jöjjön létre, és sokkal többen végezzenek érettségit adó középiskolákban, mint korábban. Ugye korábban jellemzően szakiskola, szakközépiskola volt, a kilencvenes évek elején már a többség érettségit adó szakközépiskolában végzett. Tehát úgymond nyitva volt az útja a felsőoktatás felé, és azt is tudni kell, hogy a felsőoktatás ekkor pótolta a több évtizedes lemaradását. Ha megnézzük, nem csak a nappali oktatás - ahol szintén ez a nagy ugrás volt -, de az esti, levelező és a távoktatásban is igen nagy létszámok vettek részt. Tehát azok, akik korábban nem tudtak diplomát szerezni, most viszonylag nagy anyagi áldozat, de nem túl nagy szellemi ráfordítás árán diplomához jutottak.

2. Az Ön véleménye szerint az expanzió általánosan milyen következményekkel járt?

- Vegyük először a kibocsátás minőségét. Biztos, hogy egy elitképzés, amelyben egy korosztály 10%-a vesz részt, az sokkal jobb minőségű kibocsátást tud produkálni, mint amikor ugyanannak a korosztálynak mondjuk a 70-80%-a vesz részt abban. Ilyenkor nemcsak a bekerülők „minősége” romlik, hanem maga az oktatás is tömegesedik. Sok szakember szerint ez nem baj, mert inkább szélesebb rétegek jussanak hozzá egy alacsonyabb szintű műveltséghez vagy tudáshoz. Tudomásul kell azonban azt is venni, hogy azok, akik ilyenfajta diplomát kapnak, nagyon sokszor a munkaerőpiacon azzal szembesülnek, hogy nem diplomás, hanem egy annál alacsonyabb kvalifikációjú munkát kell hogy elfogadjanak. Munkáltatóként gyakran tapasztaltam én is, hogy az, amire kiképezte őket a felsőoktatás, nem is nagyon teszi őket másra alkalmassá. Viszont van egy olyan hatása,

hogy ha a diplomások végzik a középfokú végzettségűek munkáját, akkor a középfokú végzettségűek kénytelenek beérni olyan munkával, amit korábban egy alacsonyabb végzettséggel el lehetett látni, és aki képzetlen, annak gyakorlatilag - mint ahogy a számok is mutatják - semmi esélye nincs a hazai munkaerőpiacon.

- *Ez mennyire köszönhető az új oktatási rendszer, a bolognai rendszer bevezetésének? Mennyire volt más a duális?*
- Én nem hiszem, hogy ez a bolognai rendszer bevezetéséhez lenne köthető, úgy látom viszont, hogy egyelőre a BA gyakorlatilag egy olyan képzés, amivel nem sok mindent tud kezdeni sem a munkaerőpiac, sem az ott végzett hallgató. A munkaerőpiac gyakorlatilag nem tudja, hogy mire képesek, így mire számíthat a bolognai folyamat első fecskéitől. Míg egy korábbi főiskolai diploma mögött még lehetett tudni, hogy milyen fajta szaktudás áll.

3. Milyen fontosabb trendek érvényesültek a magyar felsőoktatásban az elmúlt két évtized során?

- Nem vagyok felsőoktatási szakember, én a munkaerő-piaci oldalával foglalkozom, de azt hiszem, hogy ha valamit ki kéne emelni, akkor mindenképpen ezt a fajta tömegesedést. A Bologna létrehozta a nagy, monstre egyetemeket, amelyeknek sokféle szakiránya van. A különböző egyetemek gyakran mesterséges összeolvadásban vettek részt, így a néhai alma máterem, a Corvinus például a kertészeti egyetemmel egyesült. De ennél még vadabb párosítások is születtek. A vidéki képzőhelyek a legkülönbözőbb formális összeolvadásokon mentek át, plusz felduzzadtak a létszámok, de azért alapvetően a vidéki egyetemek provinciálisak is maradtak. Megmaradt a Budapest központúság, és most, hogy csökkenő gyereklétszámmal kell számolni, ezért azt hiszem, hogy elég sok kvázi oktatási konglomerátum nem fogja megállni a helyét ebben a versenyben. A tradicionális régi egyetemek, - ha megnézzük a magyarországi egyetemek rangsorát - megőrizték a helyüket. A Szegedi Tudományegyetem, a Debreceni Egyetem elég jó szinten integráltak különböző más képzéseket is, bár azt hiszem, hogy például a Debreceni Egyetemnek a mérnökképzése

soha nyomába nem fog érni a Budapesti Műszaki és Gazdaságtudományi Egyeteméhez. A kibocsátás szempontjából elvileg ez egy jó dolog, mert a felsőfokú végzettségűek területileg egyenletesebben kerülnek ki a munkaerőpiacra. Ott, ahol korábban nem volt felsőoktatás, vagy nem volt olyan nagylétszámú, ott is izmosodó egyetemek vannak.

- *És mi a helyzet a jelentkezőkkel és a felvettekkel? Hogyan alakult az elmúlt két évtized során?*
- Megint visszanyúlnék ahhoz a harminc évvel ezelőtti helyzethez, amikor a korosztály egytizede lett diplomás. A 2000-es években viszont több olyan év volt, amikor több hallgatót vettek fel az oktatási intézményekbe, mint ahányan abban az adott évben érettségiztek. Tehát gyakorlatilag, aki középiskoláig eljut és nem teljesen reménytelen eset, az egy-két év várakozással, de biztos, hogy bekerül valamilyen felsőoktatási intézménybe. És hát nagyon sok felsőoktatási szak tudjuk jól, hogy azért működik, hogy az egyetemnek pénz bevétele legyen.

4. A felsőoktatás tömegesedése hogyan mutatkozott meg a hazai régiók felsőfokú oktatási intézményeiben tanuló hallgatók létszámában? Melyik régiót érintette leginkább, és ez mivel hozható összefüggésbe?

- Ha megnézzük a számokat, akkor látható, hogy a legnagyobb létszámnövekedés a fővárosban volt, Pest megye ebből az áldásból igen mérsékelten részesült. Ha jól tudom, kevésbé nőtt a hallgatói létszám abban a két régióban, ami valójában a legjobb munkaerő-piaci helyzetben van, a nyugat-dunántúli a közép-dunántúli régióban. Az egyetlen egyetem a nyugat-magyarországi régióban a Soproni Erdészeti és Faipari Egyetem volt, ami most már a Nyugat-magyarországi Egyetem nevet viseli. Ott megvolt a munkaerőpiac, de nem volt meg a tudásháttér. A többi régió vegyes képet mutat, bár nyilván mindenhol volt expanzió. Hogy ez hozzájárult-e aztán az adott területnek a fejlesztéséhez, ez már megint más kérdés.

5. A felsőoktatásban végbemenő létszámbővülés és a régió lakosainak iskolai végzettség szerinti összetétele között milyen kapcsolat áll fenn? Mely időszakra jellemző leginkább az expanzió eredményeképpen kialakult felsőfokú végzettségűek növekedése?

- Itt megint csak találgatni tudnék. Nyilvánvaló, hogy azért az adott területen működő egyetemek egy része a helyi lakosokat szolgálja ki. Biztos, hogy mindenhol javult a népesség iskolai végzettség szerinti összetétele, viszont azt is tudni kell, hogy ha egy régióban olyan típusú képzések vannak, amire ott nincs fizetőképes kereslet, a felsőoktatásban végzettek egy része máshová fog menni. Én azt hiszem, hogy ennek a kilencvenes évek második felétől lehetünk tanúi.

6. Képesek-e az egyes régiók azonos mértékben megtartani az ott végzetteket?

- Hát nyilvánvaló, hogy erre nem képesek azonos mértékben. Magyarország egy tipikus vízfejű ország, ahol van egyszer a központi régió, ahol mindenféle munkáltató van, minden végzettségre van kereslet, és ennek megfelelő az oktatási kibocsátás is. Vannak régiók, ahol mondjuk egy műszaki végzettséggel nem olyan nagyon könnyű elhelyezkedni, holott Magyarországon abból hiány van. Elég, ha arra gondolok, hogy az adott területen működik egy tanítóképző - általában helyiek mennek oda - és majdnem biztos, hogy helyben már régóta nem kapnak semmilyen állást, maximum biztosítási ügynökként tudnak elhelyezkedni. Tehát a képzési hely bizonyos fókig megköti a helyi fiatalokat, viszont ugyanakkor nem biztosít automatikusan munkalehetőséget számukra helyben.

7. Mely régióban kisebb a felsőfokú végzettségűek elhelyezkedési esélye? Mi az oka annak, hogy egyes régiókból elvándorolnak a friss diplomások?

- Én azt hiszem, hogy ahol gyenge a munkaerőpiac. Ilyen Dél-Dunántúl bizonyos része, az észak-magyarországi régió, illetve a két alföldi régió, ahol kétfajta hatás érvényesül. Egyrészt a diplomások egy része helyben nem talál munkát és továbbáll, a másik, hogy ott marad ugyan, de nem diplomás

munkával is beéri, rontva ezzel az alacsonyabb végzettségű elhelyezkedési esélyét.

8. Az elmúlt két évtized során szélesedett-e a munkaerő-piaci regionális olló?

- Igen, feltétlenül szélesedett. Magyarországon, ahhoz képest, hogy milyen kicsi ország, igen nagyok a regionális különbségek. A rövid válság időszakától eltekintve az olló nyílt, a válság időszakban csak azért volt némi csökkenés, mert az iparvállalatoknál voltak a legnagyobb létszámleépítések, azok pedig a fejlett régióban vannak, viszont a közhasznú munkát a kevésbé jó munkaerő-piaci helyzetű régiókban szervezték. Ettől eltekintve töretlenül nyílik szét az olló.
- *És mit tenne a helyzet javítása érdekében?*
- Ha humoros akarnék lenni, azt mondanám, hogy kicserélném Észak-Magyarországot a Nyugat-Dunántúllal. A gond az, hogy minden mesterséges beavatkozás pénzbe kerül, és a hozadék kisebb, mint a ráfordítás. A helyzet javulása csak egy általános fellendüléstől várható. Tudni kell azt is, hogy a tőke oda megy, ahol kedvezőbb termelési feltételeket talál. Nem nagyon vagyok optimista ezeknek a területeknek a kilátásait illetően a jövőre nézve sem. Talán egy erősödő keleti kereskedelem, egy piacnyitás Oroszország felé segítene ezeken a régiókon, hiszen valójában Magyarország keleti részének a gazdasági tönkremeneteléhez nagyon erősen hozzájárult az orosz piacok eltűnése.
- *Igen, ezt én is tapasztalom, mint észak-magyarországi lakos, hogy sorban zárnak be a gyárak, és nem igazán találunk rá megoldást, hogy hogyan lehetne javítani Észak-Magyarország foglalkoztatottsági mutatóin.*
- Ráadásul még ehhez az is hozzátartozik, hogy tartósan magas munkanélküliséggel küzdenek ezek a térségek, az ott élő alacsony képzettségűek nem helyben dolgoztak korábban sem, hanem ingáztak. Most már ott sincs kereslet, ráadásul egy alacsony bérből nem lehet kifizetni az utazás költségeit. Talán többféle megoldásban kellene gondolkozni. Kellene kvalifikált munkahely a diplomásoknak, és kellene tömeges olyan munkahely újra - ha egyáltalán van ilyen a világban -, amely a viszonylag

képzetlen rétegek befogadására alkalmas. Felnőtt már egy olyan generáció, aki a munkanélküliséget, mint egy természetes állapotot tapasztalta meg, hiszen már a szülei is így éltek. Szóval nagyon nehéz és hosszú szocializációs folyamat, hogy azokban a régiókban magasabb szintű foglalkoztatást teremtsünk.

9. A felsőoktatási expanzió hatott-e és milyen módon a regionális munkaerőpiacra?

- Az a helyzet, hogy számok nélkül erre most így nagyon nehezen tudnék válaszolni. Nyilvánvaló, hogy az expanzióval mindenhol több lett a diplomás, és biztos, hogy egyes oktatási centrumok környezetében túlkínálat alakult ki bizonyos felsőfokú végzettségükből.
- *Az elvándorlás esetleg nem kompenzálhatta ezt a túlkínálatot?*
- Nem vagyok benne biztos, hogy olyan nagy az elvándorlás, ami a túlkínálatot képes kompenzálni. Nekem az az érzésem, hogy Magyarországon még nem olyan nagyon nagy a felsőfokú végzettségű állástalanok száma. Ez nem feltétlen annak köszönhető, mert annyi felsőfokú végzettségű állás van, hanem annak, hogy itt érvényesül egy kizorító hatás. Ha egy munkáltató a középfokú végzettségű béréért diplomást is kaphat - mondjuk ahhoz, hogy varrócérnát áruljon 8-18-ig -, akkor a diplomást fogja előnyben részesíteni. Ez nem jelenti feltétlenül azt, hogy az, aki helyben marad, az feltétlenül alacsonyabb szintű munkát végez, de valójában egy rossz munkaerő-piaci helyzetű régióban sokkal nagyobb esélye van, hogy nem a képzettségének, képzettségi szintjének megfelelő munkát kap, mint ott, ahol nagyobb a kereslet.

10. Ön szerint a felsőoktatási expanzió az ország méretéhez képest jelentős regionális munkaerő-piaci különbségeket segített csökkenteni?

- Az egyenlőtlenségeket biztos, hogy nem csökkentette. Sőt, én meg merném kockáztatni, hogy növelte is az egyenlőtlenségeket, mivel egyre több diplomás, egyre kevesebb helyért versenyez egy rossz munkaerő-piaci régióban.

Interjú 2.

Az interjú a következő szakemberrel készült:

- Név: **Dr. Lakatos Miklós**
- Beosztás: szakmai főtanácsadó
- Dátum: 2011. december 14., 13.00
- Helyszín: KSH, főtanácsadó úr irodája

Az interjú szövegében félkövér betűtípussal Sándor Mária szakdolgozó szóbeli kérdései, dőlt betűtípussal az interjú során történő hozzászólásai és normál betűtípussal Dr. Lakatos Miklós szóbeli válaszai olvashatók.

1. Ön mit ért a magyar felsőoktatás expanziója alatt? Magyarországon a kilencvenes évek elején kezdődő expanzió milyen okokra vezethető vissza?

- Ugye az expanzió nem csak a felsőoktatást érintette, hanem érintette a középfokot, azon belül pedig az érettségire épülő szakképzést is. Tehát itt egy általános expanzióról van szó, ami az iskolai végzettséget jelenti, és ennek csak egy eleme a felsőfokú végzettségűeknek az expanziója. Az pedig nyilvánvalóan arra vezethető vissza, hogy egyrészt nemzetközi tapasztalat az, hogy minél magasabb egy országban az iskolai végzettség, minél több ember végez magasabb iskolát, annál hatékonyabb az adott országnak a foglalkoztatottsága, tehát van összefüggés a kettő között.
- *Tudjuk, hogy a rendszerváltás után hirtelen megjelent az addig szinte alig ismert munkanélküliség. Ön szerint ez mennyire készítette a fiatalokat, illetve az idősebbeket a továbbtanulásra?*
- Hát nyilvánvalóan a munkanélküliség elleni menekülés megjelenik a felsőoktatási expanzióban, mert azáltal az emberek többsége kitolja a pályakezdést. Továbbá be kell látni, hogy minden adat egészen mostanáig azt mutatta, hogy minél magasabb iskolai végzettséggel rendelkezik valaki, annál jobban tud elhelyezkedni a munkaerőpiacon. Lehet, hogy nem a saját szakmájában, hanem egy másik szakmában, de mindenképpen jobban, mint egy elemi iskolai végzett, írni, olvasni nem tudó.

2. Az Ön véleménye szerint az expanzió általánosan milyen következményekkel járt?

- Ez az expanzió attól függ, hogy milyen gazdasági és egyéb helyzetben érte ezt az országot. Nyilván összefüggésben van azzal, mert a felsőfokú végzeteknek viszonylag nagy aránya - amely európai viszonylatban nem olyan nagy arány - valahol az alsó értéket súrolja. Hogy ekkor ez milyen következményekkel járt? ... Végül is azzal, hogy kitolta a pályakezdet és adott esélyt a hallgatóknak, hogy akik ezt vállalták, nem kell rögtön megküzdeniük a munkaerőpiacon az állásokkal.
- *És ön szerint a felsőoktatási intézményeket hogyan érintette ez a hirtelen megnövekvő hallgatói létszám?*
- Felkészületlenül érintette, ez az egyik legnagyobb baj. Ugye önmagában nem az a probléma, hogy túl sokan végeznek különböző képzésekben, hanem hogy milyen színvonalon végzik, és maga az emberanyag milyen színvonalú, de még inkább lényeges, hogy milyen színvonalon oktatják. És miután nem készültek fel sem kellő színvonalú oktatógárdával, sem kellő infrastruktúrával, ezért aztán ebből problémák adódhattak, de ehhez azt kell, hogy mondjam, hogy ezt intézménye válogatja. Vannak olyan intézmények, amelyek jobban fel tudtak készülni, vannak, amelyek nem. Azt is látni kell, hogy az intézményeknél gyakorlatilag egy csomó probléma abból származik, hogy nem a diákok érdekei szerint történik az oktatás, hanem anyagi érdekek miatt, és sajnos ez a kettő nem mindig ugyanaz.

3. Milyen fontosabb trendek érvényesültek a magyar felsőoktatásban az elmúlt két évtized során?

- Ezt én kevésbé ismerem, de nyilvánvaló, hogy örök dilemma, hogy a természettudományok, humántudományok hogyan viszonyulnak egymáshoz. Továbbá az államnak a felvevőképessége, mert a diplomásoknak a nagy többségét az állam foglalkoztatja, nem a magánszféra. A magánszféra dolgozóinak 10-20%-a diplomás. Tehát az egyetemeken végzetek a közigazgatásban, önkormányzati igazgatásban, állami szférában, kórházakban dolgoznak, de a magánszféra nem foglalkoztat annyit, nem is

kell neki annyi felsőfokú végzett, mert ott racionálisan van eldöntve, hogy mi hová kell, és nem foglalkoztatnak egy műszerész helyén mérnököt.

- *És a külföldi hallgatókra mi jellemző, milyen trend figyelhető meg?*
- A külföldi hallgatók nyilván nem magyar történelmet hallgatnak, hanem olyan studiomokra járnak, mint a természettudomány, vegyész, állatorvos.

4. A felsőoktatás tömegesedése hogyan mutatkozott meg a hazai régiók felsőfokú oktatási intézményeiben tanuló hallgatók létszámában? Melyik régiót érintette leginkább, és ez mivel hozható összefüggésbe?

- Egy régió az túl nagy egység. Vegyük, mondjuk a dél-alföldi régiót, ahol Békés, Csongrád és Bács-Kiskun megye van. Csongrád megyében tízezer hallgatója van a Szegedi Tudományegyetemnek, és nyilvánvalóan látszik az adatokból, hogy a többség próbál a nagyvárosokban elhelyezkedni, tehát a faluba nem megy ki, mert nincs is ott munkahely. És az a különbség, ami az országban megvan a nyugati és a keleti régiók között, az ebben is megvan. De alapvetően az látható, hogy azokban a megyékben, ahol az oktatási centrumok vannak, jóval magasabb a főiskolát végzettek aránya, mint ahol nincsenek.

5. A felsőoktatásban végbemenő létszámbővülés és a régió lakosainak iskolai végzettség szerinti összetétele között milyen kapcsolat áll fenn? Mely időszakra jellemző leginkább az expanzió eredményeképpen kialakult felsőfokú végzettségűek növekedése?

- Elsőként nem a régiót említeném, mert Nyíregyháza és Sopron között majdnem azonos a helyzet függetlenül attól, hogy az egyik Kelet-Magyarországon, a másik pedig Nyugat-Magyarországon van. Itt azért elsősorban nem az a döntő, hogy régiókban van területileg, hanem hogy milyen státuszú településeken van. Ugye a városokban jóval nagyobb a felsőfokú végzettek aránya, mert az állami szféra is izmosabb ezeken a településeken, mint a községekben, különösen a kisközségekben, de azok a különbségek, amelyek az egyes régiók között fennállnak - mondjuk az anyagi erő GDP stb. tekintetében - az megmutatkozik. Tehát van

összefüggés a felsőfokú végzettek, illetve felsőfokú foglalkoztatottság tekintetében a régiók között.

6. Képesek-e az egyes régiók azonos mértékben megtartani az ott végzetteket?

- Azokban az egyetemi városokban, ahol nagyon sok a felsőfokú intézmény, nyilván nem tudják az összeset megtartani, nem is céljuk, hogy megtartsák, mert nincs is annyi munkahely azokon a területeken, így azok szétszélednek. Nyilvánvaló, hogy ez összefüggésben van a régióknak a munkahelyteremtő képességével. A keleti régióban kevésbé vannak munkahelyek - ahogy a munkanélküli adatok is mutatják -, mint a nyugati régióban. Alapvetően ugye azért a felsőfokú végzettek városi lakosok.

7. Mely régióban kisebb a felsőfokú végzettségűek elhelyezkedési esélye? Mi az oka annak, hogy egyes régiókból elvándorolnak a friss diplomások?

- Nem lehet kimondani azt, hogy ez minden szakmára igaz. Ugye most az orvosok vannak előtérben. Az orvosokra mindig jellemző volt, hogy egyrészt alulfizetettek, másrészt a sansz. Mint minden ember, nyilván az orvos is a Rózsadombon jobban szeret dolgozni, mint a kisvárdai körzetben, magyarul az elvándorlásnak egy csomó más oka is van.
- *Az elvándorlások közül melyik figyelhető meg jobban, az ideiglenes vagy az állandó?*
- Hát mindkettőre van példa. Ugye az állandó vándorlást nagyon behatárolja a lakáspiac, tehát nem csak az, hogy van-e munkahely vagy nincs, hanem hogy le tud-e telepedni vagy nem, vagy a régi helyről át tud-e települni.
- *Igen, és ugye az ingázás is nagyon megfigyelhető régiókn belül is.*
- Igen. Kétfajta ingázás van. Van a napi ingázás és az úgynevezett huzamos ingázás. A napi ingázás állandóan növekszik, mert az emberek nem akarják otthagyni a lakóhelyüket, tehát inkább vállalják a napi ki-be járást. Az ingázókra az volt a jellemző, hogy egyre jobban terjedt az autóhasználat, azonban a benzin- és a tömegközlekedés ára is növekedett, így a munkáltatók nem nagyon járulnak hozzá az ingázás költségeihez, ezért nehéz helyzet alakult ki. De legyünk őszinték. Ha az emberek többsége nem

akar munkanélküli lenni, akkor kénytelen.

- *Igen.*

8. Az elmúlt két évtized során szélesedett-e a munkaerő-piaci regionális olló?

- Sajnos a foglalkoztatottsági adatok azt mutatják, hogy a különbségek megmaradtak. Nem mondhatnám, hogy szélesedtek, de az ember azt várta volna az elmúlt 20 évben, hogy közelednek egymáshoz, azonban nem régióként kell ezt a kérdést vizsgálni, hanem városonként, város - község vonatkozásban.

9. A felsőoktatási expanzió hatott-e és milyen módon a regionális munkaerőpiacra?

- A regionális különbségek a 90-es évek előtt a szocialista időben azért nem voltak olyan nagyon látványosak, de akkor is nagy különbségek voltak. Tehát régen is volt, csak akkor jobban működött a mezőgazdaság, jobban foglalkoztatta az embereket. Most a régiók közötti különbségek egyik oka, hogy nem vagy nem eléggé működik a mezőgazdaság. Tehát a mezőgazdaság okozza az igazi munkaerőhiányt a vidéki régiókban.

10. Ön szerint a felsőoktatási expanzió az ország méretéhez képest jelentős regionális munkaerő-piaci különbségeket segített csökkenteni? Mire alapozza ezt a megállapítását?

- Ez országosan igaz, de valószínűleg a különbségeket mérsékelte a megyeszékhelyeken, nagyobb városokban is. Ott az expanzió miatt csökkentek esetleg a különbségek, mert el lehetett diplomással látni széles városi környezetet is. Mondjuk egy Győrben végzett ember nem esett kétségbe, hogy Debrecenbe átköltözzön vagy fordítva. Tehát itt is a falusi környezet az, amelyikben ez az expanzió igazából nem segített vagy nem érintette.

Interjú 3.

Az interjú a következő szakemberrel készült:

- Név: **Janák Katalin**
- Beosztás: Életmód-, foglalkoztatás- és oktatásstatisztikai főosztály vezetője
- Dátum: 2011. december 14., 14.00
- Helyszín: KSH, főosztályvezető asszony irodája

Az interjú szövegében félkövér betűtípussal Sándor Mária szakdolgozó szóbeli kérdései, dőlt betűtípussal az interjú során történő hozzászólásai és normál betűtípussal Janák Katalin szóbeli válaszai olvashatók.

1. Ön mit ért a magyar felsőoktatás expanziója alatt? Magyarországon a kilencvenes évek elején kezdődő expanzió milyen okokra vezethető vissza?

- A felsőoktatás expanziója elsősorban számomra az új képzési formák, új szakok megjelenését, a hallgatók számának és ebből következően a végzettek számának is az emelkedését jelenti. Egyrészt annak köszönhető, hogy rendkívül nagy igény mutatkozott rá. A szocializmusban mesterségesen alacsonyan tartották a keretszámokat, többszörös volt a túljelentkezés, hiszen sokkal többen szerettek volna a felsőoktatásban részt venni. A fiatal korosztályhoz viszonyítva a hallgatók aránya sokkal alacsonyabb volt, mint a nyugat - európai országokban. Tehát egyrészt ez a magas kereslet volt az oka, másrészt pedig hogy bent tartották a fiatalokat az oktatásban, hogy ne menjenek ki a munkaerőpiacra, hiszen minél magasabb képzettséggel kerülnek ki a munkaerőpiacra a fiatalok, annál nagyobb esélyük van elhelyezkedni.

2. Az Ön véleménye szerint az expanzió általánosan milyen következményekkel járt?

- A 2000-es évek elején volt ugye egy intézményi integráció, ahol jelentősen lecsökkent az intézmények száma, ugyanakkor a képzési helyek száma nem csökkent. Tulajdonképpen megmaradt a szétaprózódottság, aminek úgy

gondolom, hogy mindenképpen voltak pozitív hatásai. Én azt mindenképpen pozitívan értékelem, hogy egyértelműen nőtt a fiatal korosztályok iskolai végzettségi szintje, illetve hogy jobban ki tudunk elégíteni egy valós keresletet. Természetesen negatív következményei is voltak. Egyrészt a minőség romlása - ami most eléggé közkeletű téma -, amihez az is hozzájárult, hogy az oktatók létszámának növekedése nem tartott lépést a hallgatók létszámának bővülésével. Továbbá olyan hallgatók is bekerültek, akik nem igazán a felsőoktatásba valók. Tehát a szűrő a minőségkövetelmények szempontjából nem volt megfelelő, és nem a munkaerő-piaci igényeket figyelembe vevő struktúra alakult ki, ennek következtében jelentősen megváltozott a hallgatók megoszlása a képzési területek között. Ugye régebben a 80-as években egyértelmű volt, hiszen a műszaki felsőoktatás volt a legjelentősebb, ez ma már teljesen eltolódott a társadalom- és gazdaságtudományok felé.

- *Tudjuk, hogy a felsőoktatási expanzió bekövetkezésének idején még duális rendszer volt, majd 2006-tól bevezették a bolognai rendszert, viszont napjainkban sokan úgy gondolják, hogy mégsem jó. Ön mit gondol erről?*
- A bolognai képzés egyértelműen az Európai Unió átjárhatóságot szolgálja, valamint hogy összehasonlíthatók legyenek az egyes képzések. Én azt gondolom, hogy önmagában elviekben a rendszer nem rossz. Az, hogy egymásra épülő diplomák vannak, alapjában véve logikus. Viszont ahogy be lett vezetve, ahogy el lett sietve a bevezetése, illetve hogy nem lettek rendesen kidolgozva mögé a tananyagok, tehát a kiképzési tervek nem megfelelőek. Továbbá vannak olyan szakok, amire ez egyáltalán nem alkalmas és ez nem csak az, ami megmaradt osztatlan képzésben (jogász, orvos, egyes művészeti szakok), hanem én úgy gondolom, hogy a tanárképzésre sem. Néhány kifejezetten elméleti képzésre sem alkalmas, mert nem lehet besűríteni egy 3 éves képzésbe a korábbi 4-5 éves képzést.

3. Milyen fontosabb trendek érvényesültek a magyar felsőoktatásban az elmúlt két évtized során?

- Már említettem, hogy a hallgatói létszám hihetetlenül felfutott, először inkább a nem nappali képzésben. Azt gondolom, hogy akik a 80-as években nem jutottak be a felsőoktatásba, azok mentek esti, levelező tagozatra. Ez a 90-es években úgymond rendeződött, és megint jobban nőtt a nappali képzésben részt vevők száma, ezzel párhuzamosan a végzettké is, valamint átalakult a képzési területek struktúrája is.
- *A nőknél, a külföldi hallgatóknál milyen trendek érvényesültek?*
- Ezt most hirtelen nem tudom, de megnézem... Ez a Társadalmi jellemzők és ellátórendszerek kiadványunkban van, amely az egyes társadalmi ellátórendszerekre jellemző területeken a legfontosabb indikátorokat tartalmazza. Az érettségit követően a felsőoktatásban továbbtanulók aránya 90-ben 35% volt, alig több mint egyharmad, az évtized közepén 58%, 2008-ban pedig már 77% volt, tehát ez azért nagyon jelentős változás. Akkor ezt is már említettem - csak most konkrét számokat is mondjak -, hogy a képzési területeknél leginkább a gazdasági ágazat térnyerése az, ami jelentős (20%) volt a 2000-es évek végén. A felsőfokú végzettségűek közül a 90-es évek elején a 22 éves korosztály 10-11%-a, 2008-ban pedig már a 21%-a szerzett diplomát, ami közel 10 százalékpontos növekedés. Már a 80-as évekre jellemző volt, hogy általában több nő járt a felsőoktatásba, mint férfi. Ez ugye nagyon szakfüggő, mert a műszaki felsőoktatásban ez nincs így, de azt hiszem, hogy tovább nyílt az olló. A külföldi hallgatókat fejből nem tudom.

4. A felsőoktatás tömegesedése hogyan mutatkozott meg a hazai régiók felsőfokú oktatási intézményeiben tanuló hallgatók létszámában? Melyik régiót érintette leginkább, és ez mivel hozható összefüggésbe?

- Az az igazság, hogy mi nem nagyon szoktuk vizsgálni, mert a felsőoktatási intézmények területi elhelyezkedése az, ami meghatározó, nem az, hogy a hallgatók hol laknak. Tehát ilyen abszolút specifikus mondjuk a művészeti képzés, amely teljes egészében Budapesthez és a közép-magyarországi régióhoz kötődik. Teljesen mindegy, hogy hol lakik valaki, egyszerűen nem

tud máshol tanulni. Vannak ugye még mindig ezek a speciális területek, ahol egyértelmű a budapesti és közép-magyarországi régió kiemelkedő szerepe, továbbá a nagy egyetemi városok köré is szerveződnek a hallgatók, ilyen Debrecen, Szeged és Pécs.

5. A felsőoktatásban végbemenő létszámbővülés és a régió lakosainak iskolai végzettség szerinti összetétele között milyen kapcsolat áll fenn? Mely időszakra jellemző leginkább, az expanzió eredményeképpen kialakult felsőfokú végzettségűek növekedése?

- Ezt én nem vizsgáltam sosem, úgyhogy erről nem tudok nyilatkozni.

6. Képesek-e az egyes régiók azonos mértékben megtartani az ott végzetteket?

- Úgy gondolom, hogy a hazai felsőoktatásnak az a problémája, hogy nem igazán a munkaerő-piaci igényeknek megfelelő képzéseket nyújtja. Legfőképpen a vidéki és a kisebb felsőoktatási intézményekre igaz, hogy gyakorlatilag mindegy, hogy mi az adott régió munkaerő-piaci igénye, akkor is azt a begyepesedett képzést nyújtja, amit ő tud. Én nem látok megfelelést az igények és a helyi lehetőségek között, ebből következően, ha olyan képzést nyújt, ami nem felel meg a munkaerő-piaci igényeknek, akkor nem is tudja megtartani az ott végzetteket.
- *És mennyire jellemzőek a régiók közötti vándorlások, az állandó és az ideiglenes, illetve az ingázások?*
- Nem nagyon. A magyar munkavállaló nem nagyon mobil. Talán még az lehetséges, hogy Budapest és az egyetemi városok felé vándorol, ott megpróbál elhelyezkedni, de nagyon nem jellemző, hogy könnyen mozdulna, még a fiatalok sem.

7. Mely régióban kisebb a felsőfokú végzettségűek elhelyezkedési esélye? Mi az oka annak, hogy egyes régiókból elvándorolnak a friss diplomások?

- Valószínűleg azért vándorolnak el a friss diplomások, mert nem megfelelő a képzés szerkezete, így az adott régióban nem kapnak munkát.

8. Az elmúlt két évtized során szélesedett-e a munkaerő-piaci regionális olló?

- Ezt Lakatos Judit gondolom részletesebben elmondta.

9. A felsőoktatási expansió hatott-e és milyen módon a regionális munkaerőpiacra?

- Összességében a regionális és a globális munkaerőpiacra is hatott. Egyértelmű, hogy minél magasabb valakinek az iskolai végzettsége, annál könnyebben talál munkát, viszont lehet, hogy nem a végzettségének megfelelő munkakörben foglalkoztatják.

10. Ön szerint a felsőoktatási expansió az ország méretéhez képest jelentős regionális munkaerő-piaci különbségeket segített csökkenteni? Mire alapozza ezt a megállapítását?

- Igazából regionális alapon nem is nagyon néztem ezt a dolgot...
- *És ugye a 90-es évekre tehető, amikor a regionális munkaerő-piaci különbségek is megnőttek.*
- Igen. Ez inkább a fejlettségből adódott. Szerintem nem nagyon volt rá hatással...
- *És nem is segített csökkenteni ezeket a különbségeket?*
- Szerintem nem, mert ugye az jól látszott a válságnál is. Tehát ezek a regionális különbségek elsősorban az ipari fejlettségből adódnak, azok a területek viszont műszaki képzettségűeket igényelnek, ami lecsökkent, bár az utóbbi időben azért megint növekszik a műszaki végzettségűek aránya, illetve a műszaki képzésben részt vevők aránya is.

4.3. A primer kutatás eredményeinek kiértékelése

Az interjú során közreműködő szakemberek a felsőoktatási expanziót illetően eltérő fogalmi magyarázattal szolgáltak, ebből is látható, hogy az expanzió meghatározása nehezen körülhatárolható, többféle aspektusból közelíthető meg.

Dr. Lakatos Miklós az iskolai végzettség szemszögéből világított rá a lényegi elemekre, miközben Janák Katalin szélesebb körben vizsgálta az expanzió fogalmát, hiszen ő emellett megemlítette a hallgatók számának növekedését, illetve az új képzési formák, szakok bevezetését is. E folyamat okainak feltárása tekintetében mindhárom szakember utalt a társadalom részéről fellépő felsőoktatás iránti megnövekedett igényre, ami a bekövetkező gazdasági változások tükrében mondhatni törvényszerűnek mutatkozott. Dr. Lakatos Judit és Dr. Lakatos Miklós továbbá kiemelte az érettségit nyújtó középiskolai expanzió hozzájárulását a felsőoktatásban végbemenő tömegesedéshez.

Mindhárom interjúalany a felsőoktatásban végbemenő expanzió általános következményeként említette a minőségromlást. Munkaerő-piaci megközelítésből azonban különböző válaszok születtek. Míg Dr. Lakatos Judit a színvonal visszaesése miatt jelentkező, a végzettségüknél alacsonyabb szintű munka gyakoribb elfogadására és ezáltal a „kiszorító hatás” érvényesülésére mutatott rá, addig Dr. Lakatos Miklós a munka világában való megjelenésük kitolódására, Janák Katalin pedig a fiatalok iskolázottsági szintjének emelkedése mellett a munkaerő-piaci kereslet és kínálat egymáshoz történő közeledésének megvalósulására fektette a hangsúlyt.

Az elmúlt két évtizedre visszanyúló trendek tekintetében általános következtetésként levonható, hogy nőtt a felsőoktatásban részt vevő hallgatók száma, melyre Dr. Lakatos Judit és Janák Katalin is rávilágított az interjúbeszélgetésünk kapcsán. Az előbbi szakember ezen kívül arra is felhívta a figyelmet, hogy nyomon követhető a felsőoktatási intézmények növekvő fúziója, utóbbi pedig, hogy átalakulás tapasztalható a képzési területek struktúrájában is. Dr. Lakatos Miklós továbbá véleményt formált a kikerülők ágazati megoszlását illetően, miszerint a felsőoktatásban végzettek döntő többségét nem a magánszféra, hanem a közszféra foglalkoztatja.

A hallgatói létszám regionális eloszlásával kapcsolatban mindhárom válaszadó a nagyvárosok dominanciáját emelte ki. Ezen városok körzetéhez nagy hallgatói létszám csatolható, ugyanakkor Dr. Lakatos Judit véleménye szerint a kedvezőbb munkaerő-piacú régiók hallgatói lélekszámának a kedvezőtlenebb helyzetű régiókéhoz való elmaradása is megfigyelhető.

A hallgatói létszámnövekedés és a régió lakosságának iskolai végzettség szerinti megoszlása közötti összefüggés kutatása során Dr. Lakatos Judit a felsőoktatásban zajló létszámbővülés következményeként a népesség iskolai végzettség szerinti összetételének változását, az iskolázottsági szint növekedését emelte ki. Dr. Lakatos Miklós ezen túlmenően a nagyvárosokra jellemző magasabb felsőfokú végzettségűek arányára is rávilágított, hiszen ezek azok a körzetek, melyek leginkább képesek felvenni a kikerülő hallgatói tömeget.

A régiók népességmegtartó erejét vizsgálva a három interjúalany válaszát szem előtt tartva megállapítható, hogy a régiók eltérő szinten képesek megtartani végzett hallgatóikat. Dr. Lakatos Judit állítása alapján a képzési hely bizonyos fokig megköti végzett hallgatóit, ugyanakkor ez nem azt jelenti, hogy képesek is ott elhelyezkedni. Dr. Lakatos Miklós ezzel szemben azt nyilatkozta, hogy azokban a régiókban, ahol több felsőoktatási intézmény van nem lehetséges, illetve nem is képez célt ott tartani a végzett hallgatói tömeget, így jellemező lehet az „elvándorlás”. Janák Katalin pedig a munkavállalók mobilitásának hiányára, valamint a regionális szinten is megmutatkozó képzési kínálat és a munkaerő-piaci elvárás illeszkedési problémájából bekövetkező esetleges elvándorlásra hívta fel a figyelmet.

Az elhelyezkedési esélyek regionális vizsgálatának tekintetében mindhárom válaszadó végső soron az elhelyezkedés nehézségét, illetve az elvándorlást az instabil munkaerő-piaci helyzettel magyarázta.

A munkaerő-piaci területi különbségek alakulásának feltárása kapcsán az interjúban részt vevő szakemberek válaszaiban ellentmondás figyelhető meg. Míg Dr. Lakatos Miklós nem számolt be jelentősebb kiszélesedésről, addig Dr. Lakatos Judit a

munkaerő-piaci regionális olló folytonos szétnyílását hangsúlyozta. Javasata szerint az elmaradottabb régiók felzárkóztatása érdekében mindenképp vonzóbbá kellene tenni e területeket a befektetők számára, hiszen így indulhatnának meg a fellendülés útján. Mindemellett felhívta a figyelmet a munkaerő-piaci kereslet és kínálat közelítésének fontosságára.

A felsőoktatási expanzió regionális munkaerő-piaci hatásvizsgálatánál Dr. Lakatos Judit és Janák Katalin a diplomások könnyebb elhelyezkedésére, ugyanakkor esetenként nem a képzettségüknek megfelelő munkakörben való foglalkoztatására mutatott rá az interjú során, miközben az előbbi szakember az itt jelentkező „kiszorító hatás” részletezése mellett a „túlkínálat” kialakulását is megemlítette.

Az utolsó, az expanzió munkaerő-piaci területi egyenlőtlenségekre gyakorolt hatását kutató kérdés tekintetében az interjúalanyok eltérő válaszokkal szolgáltak. Dr. Lakatos Judit nyilatkozata alapján a felsőoktatási expanzió nemcsak hogy nem csökkentette a regionális munkaerő-piaci különbségeket, hanem inkább hozzájárult annak növekedéséhez, ezzel szemben Dr. Lakatos Miklós szerint valószínűleg mérséklődtek a régiók közötti munkaerő-piaci differenciák, azonban ez a mérséklődés csak a megyeszékhelyek és a nagyobb városok esetében jelentkezett, a kistéleplések esetében nem. Janák Katalin állítása alapján viszont az expanzió semmiféle befolyást nem gyakorolt a regionális munkaerő-piaci különbségekre.

Összegzés

A felsőoktatás tömegesedését vizsgálva az expanzió okait a szakirodalom alapján számba véve, bemutatásra került úgy a rendszerváltás előtti zárt számokkal működtetett oktatáspolitikai struktúra rendszerváltást követő liberalizálása, a felvételi-centrikus bekerülést felváltó tandíj-alapú szelekció fokozatos kialakulása, mint az átalakuló gazdasági környezetben a szakmák iránti kereslet csökkenése, az ipar és mezőgazdasági szekciók leépülése, az átalakuló és a korábbiakhoz képest kedvezőtlené váló munkaerő-piaci helyzet. A felsőoktatási expanzió egyik okául számító bázis alapút felváltó normatív finanszírozás bevezetése által a korábbi elitképzést felváltotta a tömegképzés, a több mint háromszoros hallgatói létszámnövekedés, az újonnan alapított felsőoktatási intézmények számának gyarapodása, a diplomák tömegesedése. A szakirodalom fényében az expanzió munkaerő-piaci helyzetre gyakorolt fontos hatása, hogy megindult a diplomások iránti keresletnövekedés, majd az új diplomás álláshelyek gyors telítődésével a diplomások egy része ügyviteli-irodai álláshelyek betöltésére kényszerült, kiszorítva onnan az érettségizett és érettségi nélküli középfokú végzettségűeket.

A felsőoktatási helyzetkép vázolásakor bemutatásra került a felsőoktatási intézményrendszer átalakulása a 2000-ben bekövetkező szervezeti integrációt követően. Noha a felsőoktatási intézmények többsége nem állami fenntartású, a hallgatók nagy többsége továbbra is az állami felsőoktatási intézményeket preferálja. A szervezeti integráció következtében a továbbiakban nem az intézmények, hanem a karok száma bővült intézményenként. Ugyanakkor a hallgatói létszámnövekedést nem követte az oktatók számának ahhoz igazodó emelkedése, ahogyan az infrastrukturális feltételek sem igazodtak a megemelkedett igényekhez. Vizsgálatra került a felvételizők és felvételt nyert jelentkezők aránya s annak módosulása az évek során, ahogyan a felsőoktatási hallgatók számának és a diplomások számának emelkedése ugyancsak. A rendszerváltást követő meredek felsőoktatási expanzióban csak 2006-tól tapasztalható csökkenés a hallgatói létszámban, a 2008/2009-es tanévre viszont már a diplomások száma így is több mint a kétszeresére emelkedett.

E vizsgálatokat követően elkészítésre került a magyar felsőoktatás SWOT analízise

munkaerő-piaci szempontból, mely azt mutatta, hogy a gyengeségek és veszélyek lehetséges oka a felsőoktatás és a munkaerőpiac közötti kapcsolat nem megfelelő működése, hiszen míg a foglalkoztatók egyre magasabb követelményeket támasztanak a potenciális munkavállalók irányába, addig a felsőoktatás kevésbé igazodik ezekhez a felsőoktatási követelményeket meghaladó munkáltatói szempontrendszerhez. A másik irányból viszont, a munkáltatók részéről sem jellemző túlzott együttműködési készség a felsőoktatási intézményekkel, hiszen a hallgatók munkahelyi gyakorlati képzése nem része még a hazai felsőoktatásnak, s maguk a munkáltatók is nehézkesek a hallgatók gyakorlatra való befogadásában.

A felsőoktatási expanzió regionális jellemzőit vizsgáló második fő fejezetben elemzésre került az expanzió regionális megjelenése. 1995-re a hallgatók száma 57%-kal nőtt, s ugyanakkor az ekkor létező 152 felsőoktatási intézményből 49 Közép-Magyarországon működött. Így a közép-magyarországi régió jóval felülmúlta az országos átlagot, mind intézmény-, mind hallgató létszám tekintetében, az országos hallgatói létszám 40,9%-a e régióhoz kötődött. Az 1995-ös hallgatói-létszám alapú felsőoktatási intézményi rangsor a következőképpen alakult: a már említett Közép-Magyarország után Dél-Alföld volt a legjelentősebb 23 intézménnyel, melyben az ország összes hallgatójának 13,9%-a tanult. Ezt követte Észak-Alföld (19 intézmény, 13%), Nyugat-Dunántúl (21 intézmény, 9,3%), Észak-Magyarország (12 intézmény, megközelítőleg 8%), Dél-Dunántúl (13 intézmény (megközelítőleg 8%)), s végül Közép-Dunántúl (15 intézmény, 5,4%). 2001-re a hallgatói létszámban 75,8%-os növekedés jelentkezett, s a korábbi 49 felsőoktatási intézmény száma 65-re nőtt. Hallgatói létszám alapján az intézményi rangsor a következőképpen módosult: Közép-Magyarország (34 intézmény, 47,4%), Dél-Alföld (5 intézmény, 12,2%), Észak-Alföld (6 intézmény, 11,3%), Dél-Dunántúl (3 intézmény, 8,6%), Nyugat-Dunántúl (4 intézmény, 7,3%), Közép-Dunántúl (9 intézmény, 7,1%), Észak-Magyarország (4 intézmény, 6,1%). 2005-re ismételten 21%-os létszámnövekedés mutatkozott. Az intézményi létszám-alapú rangsor a következőképpen módosult: Közép-Magyarország, Észak-Alföld, Dél-Alföld, Észak-Magyarország, Dél-Dunántúl, Nyugat-Dunántúl, Közép-Dunántúl, az intézmények száma pedig a 2001. évi 65-ről 134-re növekedett. 2010-ben 120 felsőoktatási intézmény működött országosan, a hallgatói létszám tekintetében a korábbi emelkedő tendenciát felváltva 16,5%-os visszaesés mutatkozott. A hallgatói létszámon

alapuló intézményi rangsor változatlan maradt a 2005. évihez képest, az intézmények száma viszont a többi vizsgált évhez hasonlóan nem mutatott korrelációt a hallgatói létszámmal. Megállapítható volt azonban, hogy a gazdasági válságot követően a felsőoktatási expanzió nem gyakorolt olyan mértékű munkanélküliség-csökkentő befolyást, amit a gazdasági válság kihívása igényelt volna.

A hallgatói létszámbővülésnek a népesség iskolai végzettség szerinti összetételére gyakorolt hatását kutatta a következőkben a dolgozat. Ennek alapján megállapításra kerültek a regionális különbségek, valamint hogy a 15-74 év közötti korú, ún. nem intézményi népesség (7763,7 ezer fő) 9,6%-a rendelkezett felsőfokú végzettséggel 1995-ben, 2001-ben 8,3 ezer fővel nagyobb népességszám (7772 ezer fő) 11,24%-a volt felsőfokú végzettségű. 2005-ben 7772,5 ezer fő 13,98%-a rendelkezett felsőfokú végzettséggel, 2010-ben pedig 7686,4 ezer fő 16,61%-a. Következésképpen az elvégzett elemzések azt mutatták, hogy bár országosan és regionális szinten is nőtt a felsőfokú végzettségűek száma és aránya, s egyben emelkedett a népesség képzettségi szintje, a hallgatói létszámbővülés nem eredményezett ugyanolyan mértékű növekedést a régiók diplomásainak számában.

A szakdolgozat harmadik fő része a regionális munkaerő-piaci különbségek időbeli alakulását vizsgálta, továbbá azt, hogy a felsőoktatási expanzió segítette-e csökkenteni a regionális munkaerő-piaci különbségeket. A régiók munkaerő-piaci helyzetének vizsgálata mellett sor került a régiók foglalkoztatási és munkanélküliségi mutatóinak elemzésére, továbbá összevetésükre egymással, valamint az ún. nem intézményi népességre vonatkozó képzettségi adatokkal, illetve a felsőoktatásban tanuló hallgatók számának regionális mutatóival. Mindezen vizsgálatok alapján a következők voltak megállapíthatóak: Mind a munkanélküliségi, mind a foglalkoztatási mutatók esetében a rendszerváltást követően javuló eredményeket a gazdasági válság súlyosan visszavetette. A foglalkoztatás mértéke csak a legfeljebb alapfokú végzettségűeknél mutatott egyenletesen romló tendenciát 1995-ben, 2005-ben és 2010-ben. Az annál magasabb végzettségűeknél 2005-ben jobb értékek mutatkoztak, mint 1995-ben, s csak a gazdasági válság jelentkezését követően estek vissza, az 1995-ben mért értéknél is alacsonyabbra. A munkanélküliségi mutatók a legfeljebb alapfokú végzettségűeknél is javultak 1995-ben, a többi képzettségi szintűeknél mértékhez hasonlóan. A gazdasági válságot követően 2010-ben mért adatok minden képzettségi szintnél az 1995-ös

értékeknél magasabb munkanélküliséget mutattak, kivéve a középfokú érettségi nélküli végzettségűeknél, ahol országos átlagban egy százalékponttal alacsonyabb munkanélküliség volt jellemző 2010-ben, mint 1995-ben. A munkanélküliségi mutatók bár hasonló, döntően a gazdasági válsághoz igazodó tendenciát mutattak, mint a foglalkoztatási mutatók, azonban az előbbi mutatók nagyobb ingadozásokat jeleztek. A foglalkoztatási és munkanélküliségi mutatók regionális értékeinek hierarchiája nem feltétlenül esett egybe. Ugyanakkor a végzettségi szint mentén viszonylag konstans regionális jellemzők voltak megfigyelhetők. Élesen elváltak azonban a felsőfokúnál alacsonyabb végzettségek esetében legmagasabb, illetve legalacsonyabb munkanélküliségi, illetve foglalkoztatási mértéket mutató régiók a felsőfokú végzettségűek esetében ilyen minőségű régióktól. A felsőfokúnál alacsonyabb végzettségűek esetében a foglalkoztatási mutatók szélsőértékei az évek során viszonylag állandó képet mutattak. A felsőfokú végzettségűek esetében ugyanakkor, jelentős módosulások voltak nyomon követhetők. A felsőfokú végzettségűek foglalkoztatási rátái és az adott régió felsőoktatási intézményeinek a hallgatói létszám-alapú rangsorban elfoglalt helye között bizonyos összefüggések mutatkoztak. A minél nagyobb hallgatói létszámú régiók jobb foglalkoztatási arányokat is mutattak. Ugyanez nem volt megállapítható a munkanélküliségi adatokkal összefüggésben. Nem volt kimutatható korreláció a munkanélküliség minél alacsonyabb értéke és a régió hallgatói létszám-alapú rangsorban elfoglalt helye között. A foglalkoztatási és munkanélküliségi ráták adatai érdekes módon a felsőfokú végzettségűek esetében korreláltak egymással legkevésbé. Összességében az elvégzett elemzések annak a hipotézisnek a megfogalmazását teszik lehetővé, hogy a gazdasági válság a hazai rendszerváltozásnál jóval nagyobb kihívást jelentett a hazai munkaerőpiacnak és felsőoktatásnak, s a munkaerőpiacnak a gazdasági válság következtében beálló módosulására a magyarországi felsőoktatási expanzió egyelőre nem volt képes olyan fokban hatásos választ nyújtani, mint a rendszerváltás okozta munkaerő-piaci szerkezetváltozásra. Ugyanakkor a felsőoktatási expanziónak a rendszerváltozással átalakuló munkaerő-piaci struktúrára adott válasza eredményességének vizsgálatára jóval több és nagyobb időintervallumban mért értékek adtak alapot, mint a 2008-ban bekövetkező gazdasági válság esetében, melyet követően a szakdolgozat még csupán a 2010. évben mért eredmények alapján vizsgálódhatott.

A szakdolgozat szekunder, szakirodalmon és statisztikai adatokon alapuló elemzésének kiegészítéseként a negyedik fejezetben három szakemberrel történő mélyinterjúk alapján primer kutatás eredményeinek bemutatása történt. A Központi Statisztikai Hivatal három meginterjúvott szakembere kutatási preferenciáiknak megfelelő értékelését nyújtották az elmúlt évtizedekben bekövetkező felsőoktatási expanzióknak, valamint annak a regionális munkaerőpiacra gyakorolt befolyásának. Dr. Lakatos Judit statisztikai főtanácsadó végső értékelésében a felsőoktatási expanzió nemcsak hogy nem csökkentette a regionális munkaerő-piaci egyenlőtlenségeket, de inkább még növelte is azt, mivelhogy egyre nagyobb számú diplomás kénytelen egyre kisebb számú felsőfokú végzettségű munkakörért versengeni. Dr. Lakatos Miklós szakmai főtanácsadó szerint valószínűsíthető, hogy a felsőoktatási expanzió következtében országosan mérséklődtek a régiók közötti munkaerő-piaci különbségek, ez az országos mérséklődés azonban a főváros, a megyeszékhelyek és nagyobb városok esetében jelentkező ilyen mérséklő hatásokból állt össze, míg a kistéleplések esetében semmiféle hatást nem gyakorolt. Janák Katalin Életmód-, foglalkoztatás- és oktatástatisztikai főosztályvezető véleménye szerint a felsőoktatási expanzió nem volt hatással a regionális munkaerő-piaci egyenlőtlenségekre, hiszen azok oka nem a megfelelően magas végzettségűek hiányából, hanem az ipari fejlettség alacsony fokából adódik. Így orvoslása sem lehetséges másként.

A szekunder és primer kutatások eredményei alapján összességében ismételten csak az volt megállapítható, hogy a gazdasági válság olyan kihívásnak bizonyult, amelyhez történő felsőoktatási adaptáció sikeressége még nem volt mérhető az eltelt kevés idő következtében. A megelőző időszakok adatainak fényében azonban a gazdasági válságot követő 2010. évi adatok kiértékelése a fokozott adaptáció sürgető igényére hívja fel a felsőoktatás és oktatáspolitikai figyelmét. A globális munkaerő-piaci változások hatásának kitett hazai munkaerő-piaci változásokra adott válasz tekintetében a felsőoktatási expanzió a gazdasági válságot megelőzően bizonyosan pozitív hatást gyakorolt a foglalkoztatási és munkanélküliségi mutatók alapján. Utóbbiak arra is felhívták a figyelmet, hogy valóban, a minél magasabb végzettségi szint annál magasabb foglalkoztatási és annál alacsonyabb munkanélküliségi mutatókkal jár együtt. Minthogy azonban egyetlen állam sem állhat csupa diplomásból, hiszen a nemzetgazdaság nem csupán felsőfokú végzettséghez kötött munkakörök termeléséből

áll össze, az európai uniós ajánlásoknak megfelelően szükség volna a felnőttoktatási képzések ismételt fellendítésére, mely a kilencvenes évekbeli felvirágzását követően visszaesett. A felsőfokú oktatási intézményekben pedig a gazdasági válságot követően fokozottan szükséges a munkaerő-piaci igények figyelembe vétele mind az indított szakokban, mind a képzési struktúrákban, továbbá indokolt volna egy erősebben gyakorlati hangsúlyú, s lehetőleg a potenciális munkáltatókkal gyakorlati képzési összeköttetésben álló munkakapcsolat kialakítása is az egyes felsőoktatási intézményekben már kialakításra került állásbörzék, állásközvetítések mellett.

Irodalomjegyzék

- [1.] Andorka Rudolf (1996): Merre tart a magyar társadalom? Szociológiai tanulmányok a magyar társadalom változásairól és problémáiról. Antológia Kiadó, Lakitelek
- [2.] Bakos Norbert et al. (2011): Magyarország, 2010. Központi Statisztikai Hivatal, Budapest
- [3.] Bálint Lajos et al. (2006): A régió gazdasága és versenyképessége Dél-Dunántúl. Központi Statisztikai Hivatal Pécsi Igazgatóság, Pécs
- [4.] Balogh Károly (2003): Magyarország régiói. Közép-Magyarország. Központi Statisztikai Hivatal, Budapest
- [5.] Barakonyi Károly (2004): Rendszerváltás a felsőoktatásban. Bologna-folyamat, modernizáció. Akadémiai Kiadó, Budapest
- [6.] Baranyi Béla - Balcsók István (2003. május): A munkaerő-piaci folyamatok regionális eltérései Magyarországon 1992-2001. In: Comitatus, önkormányzati szemle. A Megyei Önkormányzatok Országos Szövetségének folyóirata. XIII. évfolyam 5. szám
- [7.] Barsi Böbe et al. (2011. június): Oktatás Plusz 2011. A HVG Kiadványok lapcsalád tagja. 2011/13.
- [8.] Berta Györgyné et al. (2003): Magyarország régiói. Közép-Dunántúl. Központi Statisztikai Hivatal, Budapest
- [9.] Bocz János et al. (2007): Társadalmi helyzetkép 2005. Központi Statisztikai Hivatal, Budapest
- [10.] Botkáné Horváth Zsuzsanna et al. (2003): Magyarország régiói. Dél-Dunántúl. Központi Statisztikai Hivatal, Budapest
- [11.] Bozsikné Vadai Anna et al. (2006): A régió gazdasága és versenyképessége Dél-Alföld. Központi Statisztikai Hivatal Szegedi Igazgatóság, Szeged
- [12.] Cserta Orsolya et al. (2003): Magyarország régiói. Nyugat-Dunántúl. Központi Statisztikai Hivatal, Budapest

- [13.] dr. Fóti János - dr. Lakatos Miklós (2006b): Foglalkoztatottság és munkanélküliség (Információk a 2005. évi mikrocenzus eredményeiből), A foglalkoztatottak strukturális jellemzői 7. kötet. Központi Statisztikai Hivatal, Budapest
- [14.] dr. Fóti János - dr. Lakatos Miklós (2006c): Foglalkoztatottság és munkanélküliség (Információk a magyarországi censusok eredményeiből), A foglalkoztatottak főbb jellemzői 2. kötet. Központi Statisztikai Hivatal, Budapest
- [15.] dr. Fóti János - dr. Lakatos Miklós (2006a): Foglalkoztatottság és munkanélküliség (Információk a 2005. évi mikrocenzus eredményeiből), A munkaerőpiac változásai 2001 és 2005 között 6. kötet. Központi Statisztikai Hivatal, Budapest
- [16.] Fazekas Károly - Telegdy Álmos (2006): Munkapiaci trendek Magyarországon, 2005. In: Munkaerőpiaci tükrök 2006. Szerk.: Fazekas Károly - Kézdi Gábor. Magyar Tudományos Akadémia Közgazdaságtudományi Intézet Országos Foglalkoztatási Közalapítvány, Budapest
- [17.] Fazekas Károly (1995. november): A magyarországi munkanélküliség két jellemző vonása II. rész. In: Munkaügyi Szemle, Személyügyi szakfolyóirat. XXXIX. évfolyam 11. szám
- [18.] Fejes László et al. (2006): A régió gazdasága és versenyképessége Észak-Magyarország. Központi Statisztikai Hivatal Miskolci Igazgatóság, Miskolc
- [19.] Fodor Aladárné et al. (2006): A régió gazdasága és versenyképessége Észak-Alföld. Központi Statisztikai Hivatal Debreceni Igazgatóság, Debrecen
- [20.] Galasi Péter (1993. július - augusztus): Munkanélküliség-magyarázatok. In: Munkaügyi Szemle, Személyügyi szakfolyóirat. XXXVII. évfolyam 7-8. szám
- [21.] Hrubos Ildikó (2006): A felsőoktatás intézményrendszerének átalakulása (Válogatott tanulmányok). Aula Kiadó Kft, Budapesti Corvinus Egyetem
- [22.] István Tiborné et al. (2003): Magyarország régiói. Dél-Alföld. Központi Statisztikai Hivatal, Budapest
- [23.] Juhászné Hantos Éva et al. (2011): Magyarország régiói. Regionális különbségek. Központi Statisztikai Hivatal, Budapest

- [24.] Katona Tamás (1997): Magyarország társadalmi és gazdasági fejlődése. In: Magyarország történeti demográfiája (896-1995), Millecentenáriumi előadások. Szerk.: Dr. Kovacsics József. Központi Statisztikai Hivatal, Budapest
- [25.] Kertesi Gábor - Köllő János (2005): Felsőoktatási expanzió, „diplomás munkanélküliség” és a diplomák piaci értéke. Budapesti Munkagazdaságtani Füzetek 2005/3, Magyar Tudományos Akadémia Közgazdaságtudományi Intézet, Budapest
- [26.] Kiss Ádám et al. (2002. május 17.): A magyar felsőoktatás 1998 és 2002 közötti átalakulása. Oktatási Minisztérium, Budapest
- [27.] Kozma Tamás (2010 - Tavasz): Expanzió. In: Educatio, Mérleg 2006-2010. Tizenkilencedik évfolyam Első szám
- [28.] Központi Statisztikai Hivatal (2002): Magyarország 1990-2001. KSH, Budapest
- [29.] Központi Statisztikai Hivatal (2008): A demográfiai folyamatok regionális különbségei, 1980-2007. KSH, Budapest
- [30.] Központi Statisztikai Hivatal (2011): Magyar Statisztikai Évkönyv, 2010. KSH, Budapest
- [31.] Központi Statisztikai Hivatal: belső használatra készült háttéranyag: Éves megyei és regionális statisztikai adatok, 1990-2010.
- [32.] Központi Statisztikai Hivatal: Munkaerő-felmérés (MEF) adatállományból külön megrendelésre készült lehívás: A 15-74 éves népesség létszáma, valamint a 25-54 éves foglalkoztatottak, munkanélküliek létszáma és foglalkoztatási, munkanélküliségi aránya megyénként legmagasabb iskolai végzettség szerint, 1995, 2001 (csak a 15-74 éves népességre), 2005, 2010.
- [33.] L. Rédei Mária (2006): Tanulási célú migráció a világban és itthon. In: Demográfia. 49. évfolyam 2-3. szám
- [34.] Ladányi Andor (1999): A magyar felsőoktatás a 20. században. Akadémiai Kiadó, Budapest
- [35.] Langerné Rédei Mária (2009): Magyarország vonzásában. Szerk.: Illés Sándor. Központi Statisztikai Hivatal Népeségtudományi Kutató Intézet, Budapest

- [36.] Lannert Judit (2004): Oktatási expanzió, Alapvető tények az oktatási expanzióról. In: Munkaerőpiaci tükör 2004. Szerk.: Fazekas Károly - Varga Júlia. Magyar Tudományos Akadémia Közgazdaságtudományi Intézet Országos Foglalkoztatási Közalapítvány, Budapest
- [37.] Lukács Péter (2006): A felsőoktatás rendszere. In: A tudásalapú társadalom kialakulása Magyarországon. Szerk.: Tamás Pál. Új Mandátum Könyvkiadó, Budapest
- [38.] M. Császár Zsuzsa - Németh Júlia (2008): A felsőoktatás hatása a regionális fejlődésre. In: A terület- és településfejlesztés társadalomföldrajzi megközelítésben. Tanulmányok. Szerk.: László Mária - Bucher Eszter. Pécsi Tudományegyetem Földrajzi Intézet, Pécs
- [39.] Oktatási és Kulturális Minisztérium (2009): Oktatás - Statisztikai Évkönyv 2008/2009. OKM, Budapest
- [40.] Oktatási Minisztérium (2004): Oktatás - Statisztikai Évkönyv 2003/2004. OM, Budapest
- [41.] Polónyi István - Tímár János (2001): Tudásgyár vagy papírgyár. Új Mandátum Könyvkiadó, Budapest
- [42.] Polónyi István (2000 - Tavasz): Egyre többet, egyre kevesebbet? In: Educatio, Felsőoktatás, tömegoktatás. Kilencedik évfolyam Első szám
- [43.] Polónyi István (2008): Oktatás, oktatáspolitikai, oktatásgazdaság. Nemzeti Tankönyvkiadó Zrt., Budapest
- [44.] Polónyi István (2010 - Ősz): Foglalkoztathatóság, túlképzés, Bologna. In: Educatio, Felsőoktatás és foglalkoztathatóság. Tizenkilencedik évfolyam Harmadik szám
- [45.] Polónyi István (2010): akadémiai szféra és az innováció. A hazai felsőoktatás és a gazdasági fejlődés. Új Mandátum Könyvkiadó, Budapest
- [46.] Széll Krisztián (2010. március): Idősödő társadalom és oktatási rendszer. In: Statisztikai Szemle. 88. évfolyam 3. szám
- [47.] Türei Sándor (1992. december): A piacgazdaság kialakításának hatása a foglalkoztatottságra és ennek hosszú távú kilátásai. In: Közgazdasági Szemle. XXXIX. évfolyam 12. szám

Internetes források

- [1.] Educatio Társadalmi Szolgáltató Nonprofit Kft.: Elmúlt évek statisztikái (2001/Á-2012/K), Jelentkezők és felvettek száma. Jelentkezők és felvettek megoszlása - jelentkezési helyük szerint. Letöltés ideje: 2012. április 29.
http://www.felvi.hu/felveteli/ponthatarok_rangsorok/elmult_evek/!ElmultEvek/elmult_evek.php?stat=1
- [2.] Educatio Társadalmi Szolgáltató Nonprofit Kft.: Friss statisztikák, 2012. szeptemberben induló képzések. Jelentkezők megoszlása - jelentkezési helyük szerint. Letöltés ideje: 2012. április 29.
http://www.felvi.hu/felveteli/ponthatarok_rangsorok/friss_statisztikak/!FrissStatisztikak/friss_statisztikak.php?stat=14&elj=N
- [3.] Eurostat (2011): Labour market statistics. Publications Office of the European Union, Luxembourg. Letöltés ideje: 2012. április 29.
http://epp.eurostat.ec.europa.eu/cache/ITY_OFFPUB/KS-32-11-798/EN/KS-32-11-798-EN.PDF
- [4.] Györgyi Zoltán (2011. február 09.): A felsőfokú képzés finanszírozása. Letöltés ideje: 2011. november 12.
http://www.ofi.hu/tudastar/felsooktatas/felsooktatas-adatok#_felsofoku_szakkepzes_finanszirozasa
- [5.] Kállai Gabriella (2011. február 09.): Hallgatók a felsőoktatásban. Letöltés ideje: 2011. november 4.
http://www.ofi.hu/tudastar/felsooktatas/felsooktatas-adatok#_hallgatok_a_felsooktatásban
- [6.] Központi Statisztikai Hivatal (2009. március 03.): A felsőoktatási rendszer változásai. In: Statisztikai tükrök. III. évfolyam 15. szám. Letöltés ideje: 2011. október 26.
<http://portal.ksh.hu/pls/ksh/docs/hun/xftp/gyor/jel/jel30812.pdf>
- [7.] Központi Statisztikai Hivatal (2011. július): A foglalkoztatottság és a munkanélküliség regionális különbségei, 2010. KSH, Budapest Letöltés ideje: 2011. december 9.
<http://portal.ksh.hu/pls/ksh/docs/hun/xftp/idoszaki/regiok/orsz/foglalkoztatatasregkul10.pdf>

- [8.] Központi Statisztikai Hivatal: Módszertani dokumentáció/adatgyűjtések, Népszámlálás, 2001. Letöltés ideje: 2011. szeptember 15.
http://portal.ksh.hu/pls/ksh/ksh_web.meta.objektum?p_lang=HU&p_menu_id=110&p_almenu_id=401&p_ot_id=400&p_level=1&p_session_id=83181613&p_obj_id=9011_2001
- [9.] Központi Statisztikai Hivatal: Módszertani dokumentáció/adatgyűjtések, Mikrocenzus, 2005. Letöltés ideje: 2011. szeptember 15.
http://portal.ksh.hu/pls/ksh/ksh_web.meta.objektum?p_lang=HU&p_menu_id=110&p_almenu_id=401&p_ot_id=400&p_level=1&p_session_id=83181613&p_obj_id=9012_2005
- [10.] Központi Statisztikai Hivatal: Módszertani dokumentáció/szakstatisztikák, Egész életen át tartó tanulás (felnőttek képzésben való részvétele). Letöltés ideje: 2011. szeptember 18.
http://portal.ksh.hu/pls/ksh/ksh_web.meta.objektum?p_lang=HU&p_menu_id=110&p_ot_id=100&p_obj_id=ZOE&p_session_id=93336106
- [11.] Központi Statisztikai Hivatal: Módszertani dokumentáció/szakstatisztikák, Egész életen át tartó tanulás (felnőttek képzésben való részvétele), Adat-előállítás módszertana. Letöltés ideje: 2011. szeptember 18.
http://portal.ksh.hu/pls/ksh/ksh_web.meta.objektum?p_lang=HU&p_menu_id=110&p_almenu_id=104&p_ot_id=100&p_obj_id=ZOE&p_session_id=93336106
- [12.] Központi Statisztikai Hivatal: Módszertani dokumentáció/szakstatisztikák, Iskolarendszerű oktatás. Letöltés ideje: 2011. szeptember 16.
http://portal.ksh.hu/pls/ksh/ksh_web.meta.objektum?p_lang=HU&p_menu_id=110&p_ot_id=100&p_obj_id=ZOI&p_session_id=20613193
- [13.] Központi Statisztikai Hivatal: Módszertani dokumentáció/szakstatisztikák, Iskolarendszerű oktatás, Adat-előállítás módszertana. Letöltés ideje: 2011. szeptember 17.
http://portal.ksh.hu/pls/ksh/ksh_web.meta.objektum?p_lang=HU&p_menu_id=110&p_almenu_id=104&p_ot_id=100&p_obj_id=ZOI&p_session_id=53987570
- [14.] Központi Statisztikai Hivatal: Módszertani dokumentáció/szakstatisztikák, Iskolarendszerű oktatás, Adatforrások, Adatgyűjtés. Letöltés ideje: 2011. szeptember 17.
http://portal.ksh.hu/pls/ksh/ksh_web.meta.objektum?p_lang=HU&p_menu_id=110&p_almenu_id=106&p_ot_id=100&p_obj_id=ZOI&p_session_id=92221970&p_nav=Adatforr%0E1sai

- [15.] Központi Statisztikai Hivatal: Módszertani dokumentáció/szakstatisztikák, Iskolázottság-népszámlálás. Letöltés ideje: 2011. szeptember 15.
http://portal.ksh.hu/pls/ksh/ksh_web.meta.objektum?p_lang=HU&p_menu_id=110&p_almenu_id=101&p_ot_id=100&p_obj_id=WDSI&p_session_id=22907472
- [16.] Központi Statisztikai Hivatal: Módszertani dokumentáció/szakstatisztikák, Iskolázottság-népszámlálás, Adat-előállítás módszertana. Letöltés ideje: 2011. szeptember 15.
http://portal.ksh.hu/pls/ksh/ksh_web.meta.objektum?p_lang=HU&p_menu_id=110&p_almenu_id=104&p_ot_id=100&p_obj_id=WDSI&p_session_id=70547938
- [17.] Központi Statisztikai Hivatal (2011. március 31.): Oktatási adatok, 2010/2011. In: Statisztikai tükrő. V.évfolyam 21. szám. Letöltés ideje: 2011. október 25.
<http://portal.ksh.hu/pls/ksh/docs/hun/xftp/idoszaki/oktat/oktatas1011.pdf>
- [18.] Központi Statisztikai Hivatal (2012. április 13.): Oktatási adatok, 2011/2012. In: Statisztikai tükrő. VI. évfolyam 23. szám. Letöltés ideje: 2012. április 23.
<http://www.ksh.hu/docs/hun/xftp/idoszaki/oktat/oktatas1112.pdf>
- [19.] Központi Statisztikai Hivatal: stADAT-táblák, 2.6.8. Egyetemek, főiskolák nappali tagozatára jelentkezettek és felvettek (1990-). Letöltés ideje: 2012. április 24.
http://www.ksh.hu/docs/hun/xstadat/xstadat_eves/i_zoi006.html
- [20.] Központi Statisztikai Hivatal: stADAT-táblák, 2.6.9. Felsőfokú oktatás (1990-). Letöltés ideje: 2012. április 23.
http://www.ksh.hu/docs/hun/xstadat/xstadat_eves/i_zoi007a.html
- [21.] Központi Statisztikai Hivatal: stADAT-táblák, 5.1.2.7. Foglalkoztatási ráta korcsoportok szerint, nemenként, 1992-2011. Letöltés ideje: 2012. április 20.
http://www.ksh.hu/docs/hun/xstadat/xstadat_hosszu/h_qlf009a.html
- [22.] Központi Statisztikai Hivatal: stADAT-táblák, 5.1.3.3. Munkanélküliségi ráta korcsoportok szerint, nemenként, 1992-2011. Letöltés ideje: 2012. április 20.
http://www.ksh.hu/docs/hun/xstadat/xstadat_hosszu/h_qlf012a.html
- [23.] Központi Statisztikai Hivatal: stADAT-táblák, 2.5. Oktatás (1960-). Letöltés ideje: 2012. április 16.
http://www.ksh.hu/docs/hun/xstadat/xstadat_hosszu/h_wdsi001b.html

- [24.] Központi Statisztikai Hivatal: Tájékoztatósi adatbázis. Hallgatók, végzetek a felsőoktatásban (az intézmény székhelye szerint). Letöltés ideje: 2011. november 7.
<http://statinfo.ksh.hu/Statinfo/haViewer.jsp>
- [25.] Nemzeti Erőforrás Minisztérium (2010. december 10.): Statisztikai gyorstájékoztató a 2010/2011. tanév eleji adatgyűjtés előzetes adatairól. Letöltés ideje: 2011. november 11.
<http://www.nefmi.gov.hu/miniszterium/oktatasi-statisztikak/gyorstajekoztato-tanev-eleji-adatgyujtes-2010-2011>
- [26.] Nemzeti Foglalkoztatási Szolgálat (2012): Havi részletes adatok, 2012. március. Letöltés ideje: 2012. április 24.
http://www.afsz.hu/engine.aspx?page=full_afsz_havi_reszletes_adatok_2012
- [27.] Szemerszki Marianna - Imre Anna (2011.február 09.): A felsőoktatásba jelentkezők és felvettek. Letöltés ideje: 2011. október 28.
http://www.ofi.hu/tudastar/felsooktatas/felsooktatas-adatok#_felsooktatasa_jelentkezo_k_es_felvettek
- [28.] Vágó Irén - Tomasz Gábor (2011. február 09.): A felsőoktatási intézményrendszer (Vágó Irén). Letöltés ideje: 2011. október 24.
http://www.ofi.hu/tudastar/felsooktatas/felsooktatas-adatok#_felsooktatasi_intezmenyrendszer

Köszönetnyilvánítás

Tiszteletem és hálám jeléül szeretnék köszönetet mondani mindazoknak, akik a szakdolgozatom megírása során erkölcsileg támogatásukat nyújtották felém.

Elsőként Nagy Viktor tanár úrnak, aki hasznos javaslataival segítette a dolgozatom elkészítését.

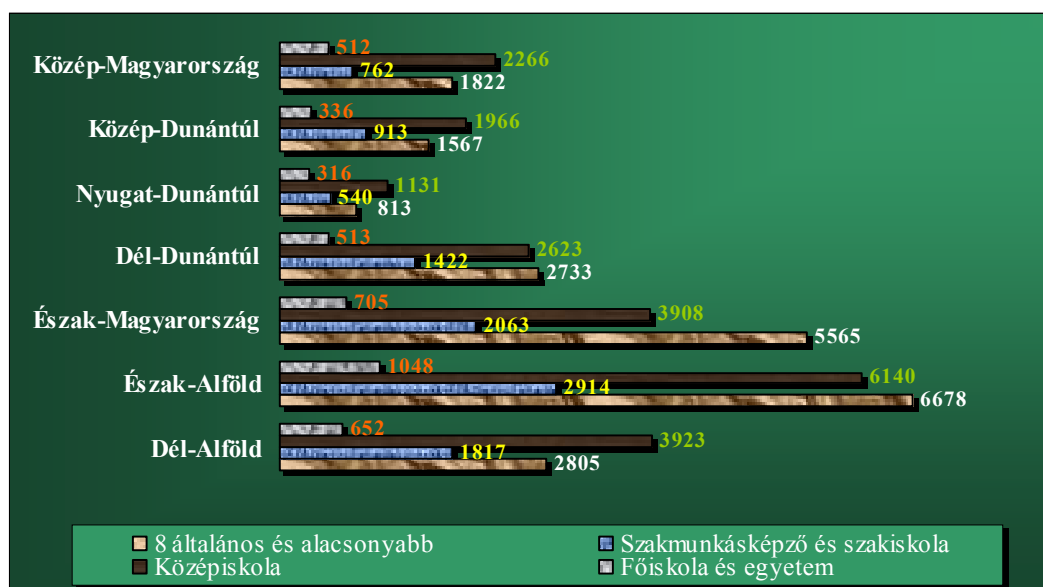
Valamint Dr. Lakatos Juditnak - külső konzulensemnek és egyben interjú alanyomnak is -, aki a háttéranyagok rendelkezésemre bocsátásával, szakmai tudásával és észrevételeivel hozzásegített, hogy tanulmányom minél színvonalasabb eredményt érjen el.

Végül, de nem utolsó sorban, Janák Katalinnak és Dr. Lakatos Miklósnak az interjúban való részvételükért, ezzel elősegítve a primer kutatásom megvalósulásának lehetővé tételét.

KÖSZÖNÖM!

Mellékletek

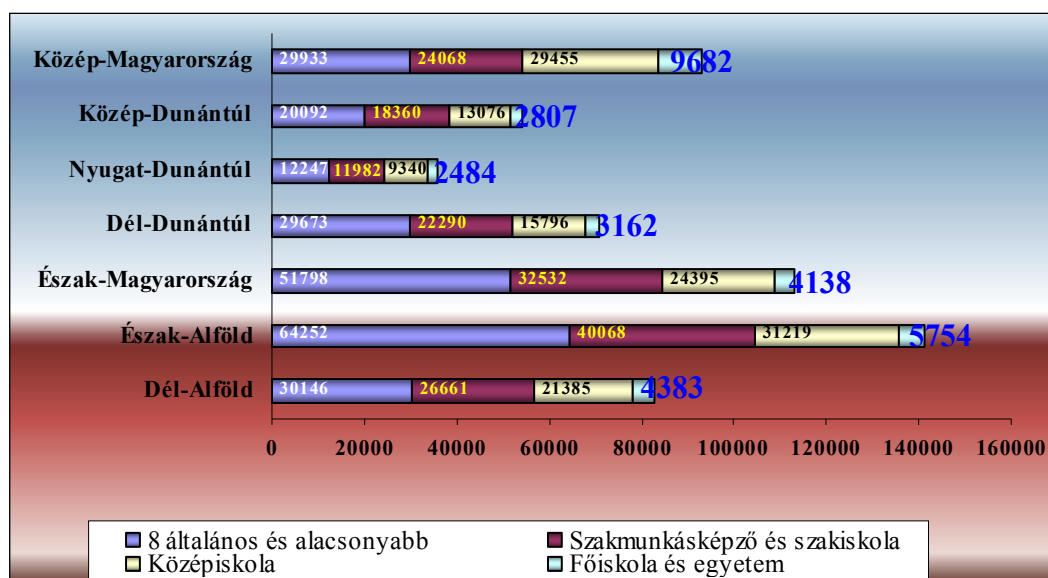
**M.1. A nyilvántartott pályakezdő álláskeresők száma iskolai végzettség szerint
2012 március**

*Megjegyzés: Saját szerkesztésű ábra

Forrás: NFSZ, 2012. 13. táblázat, 15. oldal

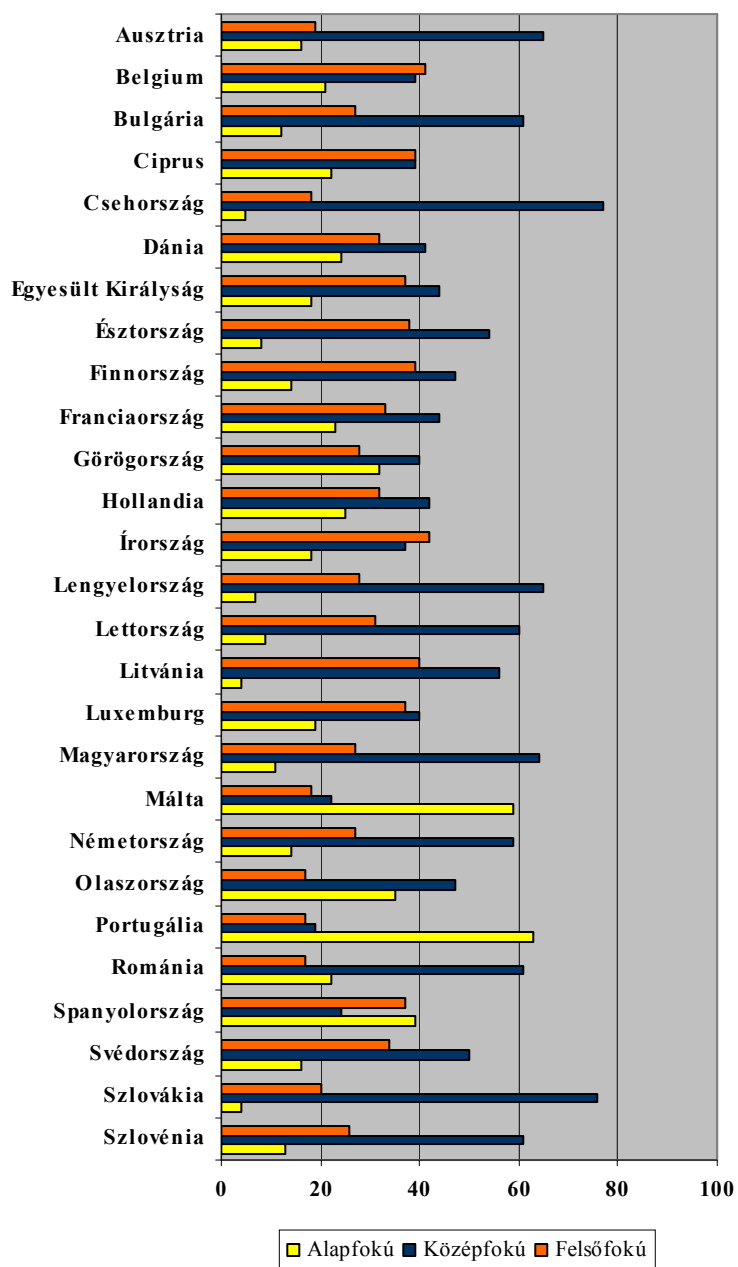
M.2. A nyilvántartott álláskeresők száma iskolai végzettség szerint 2012 március

*Megjegyzés: Saját szerkesztésű ábra

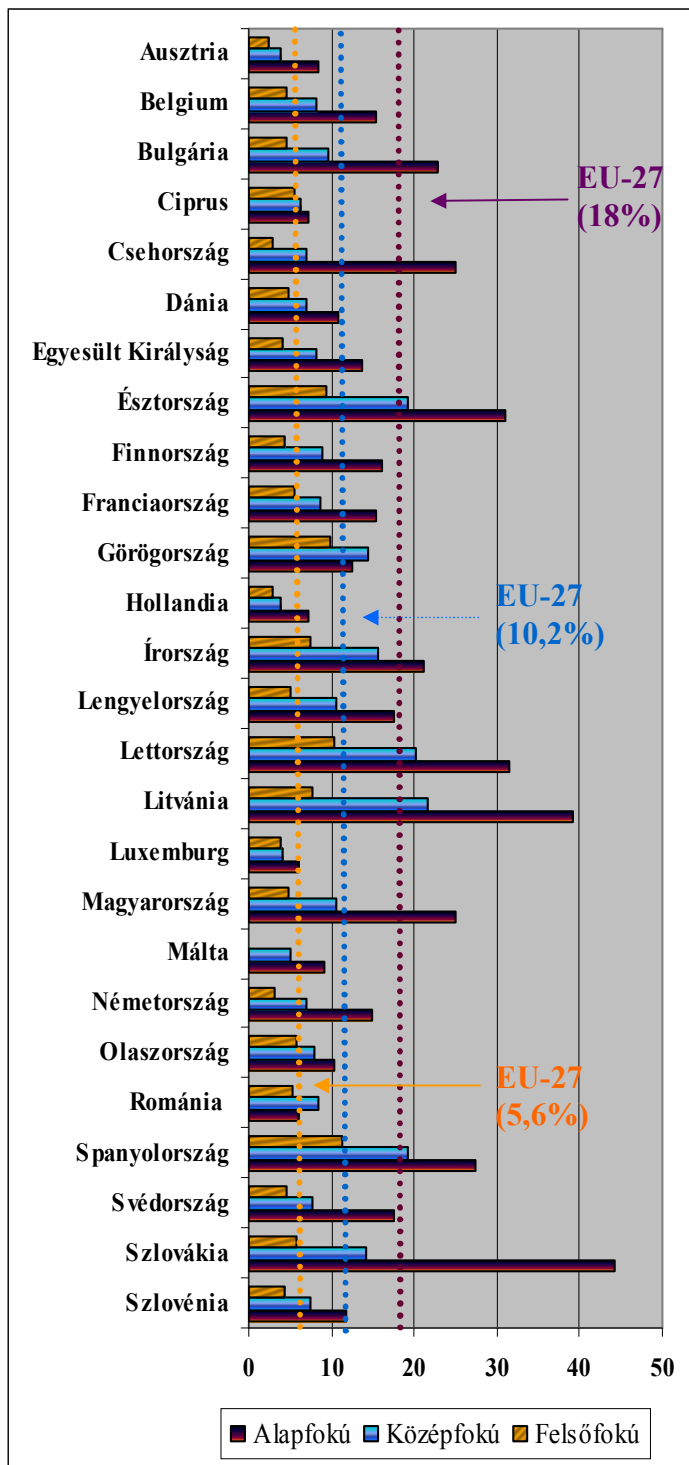
Forrás: NFSZ, 2012. 5. táblázat, 7. oldal

M.3. A 15-64 éves foglalkoztatottak megoszlása iskolai végzettség szerint, 2010 (%)

*Megjegyzés: Saját szerkesztésű ábra
 Forrás: Eurostat, 2011. 2.7. táblázat, 33. oldal

M.4. A 15-74 éves népesség munkanélküliségi rátája iskolai végzettség szerint, 2010
(%)

*Megjegyzés: Saját szerkesztésű ábra

**Megjegyzés: Málta felsőfokú végzettségűire, illetve Portugáliára nem áll rendelkezésre adat
 Forrás: Eurostat, 2011. 3.4. táblázat, 45. oldal

M.5. Interjú 1. : Dr. Lakatos Judit szakmai önéletrajza***Szakmai Önéletrajz***

Név: dr. Lakatos Judit
Születési hely, idő: Sopron, 1956. május 9.
Férj: Wittmann János
Gyermek: Wittmann Franciska (1994)

Iskolai végzettség:

1974-79	Marx Károly Közgazdaságtudományi Egyetem, népgazdaság tervező-elemző szak (nappali)
1980-84	Ybl Miklós Építőipari Műszaki Főiskola, városgazdász szak (levelező)
1989-91	BKE Továbbképző Intézete Nemzetközi gazdasági kapcsolatok szak

Tudományos fokozat:

1989.	egyetemi doktor (munkagazdaságtan)
2001.	Phd, közgazdaságtan (Szegedi Egyetem)

Tanfolyamok, fontosabb szakmai utak:

1992	BLS Wage Statistics tanfolyam (Washington, USA)
1993	BLS CPI tanfolyam (Washington, USA)
1993	Wage Structure Survey (Cambera. Australia)
1993-94	Labour Force Survey (Egyesült Királyság)
1995	Labour Account (Vorboorg, Hollandia)
1996	Labour Force Survey, Sampling Technics (Olaszország, Róma)
1999	Social Statistics in the UK

Munkahely, beosztás:

1979-80	ÉGSZI segéd munkatárs
1981-89	KSH Iparstatisztikai főosztály, főelőadó, ovh.
1989-95	KSH Munkaügy-statisztikai osztály vezetője
1995-2010	KSH Életszínvonal- és emberierőforrás-statisztikai főosztály vezetője
2010-	Főtanácsadó, KSH

Részvétel nemzetközi projekteken:

1993-	UNICEF MONEE Project
1992-1996	Employment Observatory, Central and Eastern Europe (EU)
1995-1998	State Responses to Poverty and Unemployment in Hungary (PHARE-ACE) – projektvezető
1998-1999	Hidden Economy (UNDP) – projektvezető
2001-2002	Family in Transition (UNDP) – projektvezető
2002-2004	STILE project (EU)

Szervezeti tagság:

MTA Statisztikai Bizottság 2001-2011
 MTA Munkatudományi Bizottság 2006-
 Magyar Statisztikai Társaság
 EALE (European Association for Labour Economist)

Nyelvtudás:

Felsőfokú német nyelvvizsga
 Felsőfokú angol nyelvvizsga

Kitüntetés:

Magyar Köztársasági Érdemrend lovagkeresztje (2004)

M.6. Interjú 2. : Dr. Lakatos Miklós szakmai önéletrajza

Dr. Lakatos Miklós

Személyi adatok	Születési idő:	hely, Budapest, 1950. április 11.
		Munkahely: 345-6907
	Telefon:	Lakás: 466-0908
	E-mail:	miklos.lakatos@ksh.hu
Végzettség		
	1968	Kaffka Margit Gimnázium, Budapest, érettségi
	1972-1978	Eötvös József Tudományegyetem Jogi Kar, doktori diploma
	1980-1983	ELTE Bölcsészettudományi Karának Szociológiai Szaka, szociológus
	1991	Jogtanácsosi szakvizsga
Munkahely (ek)	1971. október 1–	Központi Statisztikai Hivatal
Szakmai munkásság	1973-tól folyamatos részvétel a Foglalkozások Egységes Osztályozási Rendszerének (FEOR) kidolgozásában és bevezetésében, felülvizsgálatában, gondozásában. 2007-2010 között a FEOR-08 összeállításért felelős munkacsoport vezetője. 1993-tól folyamatos részvétel az OTKA fogyatékosok helyzetével kapcsolatos kutatási programjaiban, felelősség az 1990. és 2001. évi népszámlálások fogyatékosokkal foglalkozó témájáért. Részvétel az 1975-ös népesség-összeírásban. Részvétel az 1976-ban felállított Egységes Lakossági Adatfelvételi Rendszer munkálataiban. Részvétel az 1980. évi népszámlálás előkészítésében, végrehajtásában, az ingázási témakör felelőse. Részvétel az 1984. évi mikrocenzus előkészítésében, végrehajtásában és az adatok feldolgozásában, az ingázási témakör felelőse. Az 1986-ban az ELAR rendszerén belül végrehajtott un. Egészségi állapot felvételének felelőse, a témával foglalkozó kiadványok összeállítója. Részvétel az 1990. évi népszámlálás előkészítésében,	

végrehajtásában és az adatok feldolgozásában; a népszámlálást érintő jogszabályok összeállításában, felelőse a népszámlálás kommunikációjának.

Az 1990. évi népszámlálás előkészítése kapcsán a statisztikai információ-rendszer, ezen belül az adatvédelem kérdéskörének (személyi számmal kapcsolatos problémák, információszabadság) vizsgálata, információkat gyűjtése a nemzetközi tapasztalatokról, a témával összefüggő hazai jogalkotási folyamatok figyelemmel kísérése. Publikációk a közigazgatási rendszer átalakulásáról, a KSH helyéről és szerepéről a személyi szám és a személyiségi jogok összefüggéséről, 1994-től cikksorozat publikálása az adatvédelem tárgykörében (a Statisztikai Szemlében „Információszabadság – Adatvédelem – Statisztika” címmel).

1993-tól 2001-ig fakultatív oktatás keretében előadássorozat tartása szociológusoknak, szociálpolitikusoknak az ELTE Szociológiai Intézetében, „Adatvédelem” címmel.

1995-ben fél évig a KSH adatvédelmi felelőse, illetőleg a közérdekű adat problémakörének megvitatására alakult munkabizottság tagja. Szakértői feladatok a KSH-val kapcsolatos adatvédelmi problémák megoldásában.

Részvétel az 1996. évi mikrocenzus előkészítésében, végrehajtásában, az adatok feldolgozásában és publikálásában, a foglalkozás témakörének felelőse.

Társzerzővel közösen összefoglaló jellegű kiadvány készítése „A rendszerváltozás hatása a foglalkoztatásra” címmel a „Közösen a jövő munkahelyeiért Alapítvány” támogatásával.

1997-2009 között adatvédelmi témában előadó Szegeden, a JATE Informatikai Tanszék felkérésére.

Részvétel a 2001. évi népszámlálás előkészítésében, végrehajtásában, az adatok feldolgozásában és publikálásában, a népszámlálási kommunikáció és a foglalkozási témakörének felelőse.

Társszerzővel közösen összefoglaló jellegű, hét kötetes kiadványsorozat összeállítása „foglalkoztatottság és munkanélküliség (információk a magyarországi censusok és a 2005. évi mikrocenzus eredményeiből)” címmel az Országos Foglalkoztatási Alapítvány támogatásával.

Egyik felelőse a 2000. évi Általános Mezőgazdasági Összeírás (AMÖ) és a 2001. évi Népszámlálás adatállományainak összekapcsolásának, a közös adatbázis működtetésének, kiadványok összeállításának.

Részvétel 2005-ben az un. kis népszámlálás (mikrocenzus)

előkészítésében, végrehajtásában, az adatok feldolgozásában és publikálásában, a foglalkozás témakörének felelőse.

2006 novemberétől a Statisztikai Szemle főszerkesztője

2007-2008 A népszámlálási adatokra alapozott kongruenciavizsgálatok vezetője

2010 októberétől a KSH adatvédelmi felelőse.

Elismerések

1978, 1983 Kiváló Munkáért kitüntetés

2001 Elnöki dicséret

2001 Fényes Elek emlékérem

2004. Elnöki dicséret

M.7. Interjú 3. : Janák Katalin szakmai önéletrajza

Szakmai önéletrajz

Név: Janák Katalin

Végzettségek, felsőfokú képzések:

1982-1987 Marx Károly Közgazdaságtudományi Egyetem, Budapest
 okleveles közgazda (tervgazdasági szakon)
 1998 közigazgatási szakvizsga
 1997-2000 Nemzetközi Bankárképző

Tudományos fokozat: nincs

Munkahelyek:

1987-2000 társadalomstatistikus
 2000-2010 osztályvezető (Oktatási, kulturális és K+F statisztikai osztály)
 2010-től főosztályvezető (Életmód-, foglalkoztatás- és oktatásstatisztikai
 főosztály)

Tudományos, szakmai, közéleti tevékenység:

Magyar Statisztikai Társaság - tag
 Nemzeti Szakképzési és Felnőttképzési Tanács - tag
 Helsinki Group (Nők a Tudományban) - statisztikai szakértő
 Eurostat Education and Training Statistics munkacsoport - nemzeti koordinátor

Oktatási tevékenység:

KSH Iskola
 Eseti óraadás a BME és a Nyugat-Magyarországi egyetemeken, illetve a
 BGF-en

Elismerések, kitüntetések:

2009 szakmai főtanácsadó cím

Nyelvismeret: angol

Az elmúlt 5 év szakmai, tudományos munkássága:

KSH felvételek lebonyolításában való közreműködés:

Feladatok:

módszertani előkészítés, az adatgyűjtés szervezésének, feldolgozásának koordinálása, elemzés, tájékoztatás

Felvételek:

K+F és innovációs adatgyűjtés (éves/kétéves gyakorisággal)

Munkahelyi képzések felvétel (ötéves gyakorisággal)

Felnőttképzési felvétel (ötéves gyakorisággal)

Kulturális statisztikai adatgyűjtések (sajtó-, könyvkiadás, rádió-TV)

Nemzetközi projektekben való részvétel:

LLL (Egész életen át tartó tanulás felmérése) Eurostat project vezetője, 2003-2005

CVTS3 (Munkahelyi képzések felmérése) projektvezető (Eurostat), 2006-2007

AES (A felnőttek képzési hajlandósága, részvétele felvétel) projektvezető (Eurostat), 2006-2008

CDH (Tudományos fokozattal rendelkezők karrierútjának vizsgálata) projektvezető (Eurostat) 2009-től

AES2 (A felnőttek képzési hajlandósága, részvétele felvétel) projektvezető (Eurostat), 2010-től

M.8. A Központi Statisztikai Hivatal által közzétett oktatásstatisztikai adatok forrásainak és metaadatainak bemutatása

A következő áttekintés azt a célt szolgálja, hogy ismertessem a Központi Statisztikai Hivatal oktatásstatisztikai adatainak forrásait és legfontosabb metaadatait, miközben betekintést nyújt az adatgyűjtésekben és adatfelvételekben bekövetkező változásokba is. Úgy gondolom, hogy a szakdolgozatomban a teljesség igénye érdekében nem elegendő „csak” a statisztikai számadatok közzététele és elemzése, hanem elengedhetetlen ismertetnem néhány módszertani elemet, ami lehetőséget biztosít a statisztikai adatok háttér-információinak megismerésére.

A Központi Statisztikai Hivatal az oktatási adatokat két dimenzióban gyűjti. Az egyik dimenziót az oktatási tevékenység jelenti, ami az adott év (tanév, illetve naptári év) jellemzőinek számbavételére irányuló intézményi bevalláson alapuló oktatásstatisztika. A másik dimenzió az oktatás formális eredményének számbavétele, azaz a népesség iskolai végzettség szerinti összetételére vonatkozó adatok gyűjtése. Ez utóbbi leggazdagabb adatforrását a népszámlálások jelentik.

Magyarországon 1869 óta a teljes körű népszámlálásra rendszeresen tízévenként kerül sor, és 1910-ben tettek fel ebben először kérdést az iskolai végzettségre vonatkozóan. Az 1920-as évektől fokozatosan bővítették az iskolai végzettségre vonatkozó kérdéseket, majd az 1941. évi népszámlálás már tartalmazta az oktatási rendszerben rögzített iskolázottsági fokozatok teljes skáláját, és attól kezdve minden évben pontosították az elvégzett tanintézet, képesítés, szak, szakág, ágazat megnevezésével, illetve az oklevél megszerzésének évével. A cél a népesség iskolázottságának bemutatása, valamint a köztes időben bekövetkező változások mérése. A közzétett adatok a népesség iskolázottság szerinti megoszlást tartalmazzák a legmagasabb elvégzett évfolyam és a képzési szint szerint.

Az adatforrások egyike tehát a népszámlálás, ami kötelező teljeskörű lakossági adatgyűjtés. A másik adatforrás a két népszámlálás között a köztes időben végrehajtott mintavételes adatfelvétel (mikrocenzus), amely hasonlóan az eddigi népszámlálásokhoz szintén interjú módszerrel történik, ahol az adatszolgáltatók a kijelölt címeken élők,

akik számára a népszámláláshoz hasonlóan kötelező az adatszolgáltatás. (KSH, Módszertani dokumentáció/szakstatisztikák, Iskolázottság-népszámlálás) Népszámlálás esetén az elrendelő és a végrehajtó szerv a Központi Statisztikai Hivatal, az adatgyűjtés gyakorisága egyszeri, módja pedig teljeskörű (KSH, Módszertani dokumentáció/adatgyűjtések, Népszámlálás, 2001). Mikrocenzusnál azonban az előbbiektől csak az adatgyűjtés módja tér el, hiszen az nem teljeskörű, hanem reprezentatív (KSH, Módszertani dokumentáció/adatgyűjtések, Mikrocenzus, 2005).

Az adatok közzététele az utóbbi esetén megyénként vagy régióként, az előbbi esetén tetszőleges területi bontásban történik, melyek elektronikus és nyomtatott formában egyaránt hozzáférhetőek. Az iskolázottság helyzetéről és a különböző végzettséggel rendelkezők foglalkozási és demográfiai jellemzőiről egyrészt az adatfeldolgozás során létrehozott kombinációs tábla, másrészt a végzettségi fokozatok arányszáma szolgáltat információt, amelyet a megfelelő korú népességből számolnak (KSH, Módszertani dokumentáció/szakstatisztikák, Iskolázottság-népszámlálás, Adat-előállítás módszertana).

A magyar statisztikai szolgálat egyik legrégebbi tevékenysége az oktatási tevékenységre vonatkozó adatok gyűjtése. 1948 után a magyar statisztikai szolgálat és az iskolarendszer jelentős változáson ment keresztül. Az oktatásstatisztika az ezredfordulóig csupán az iskolatípusok szerinti adatgyűjtéssel foglalkozott, amelyek a legfontosabb oktatásstatisztikai mutatókat tartalmazták. A rendszerváltás idején az oktatási rendszer átalakulásával a korábbi szervezetre épülő statisztika már nem volt megfelelő a folyamatok nyomon követésére. Ez az oktatásstatisztikai rendszer reformját idézte elő a 2000/2001-es tanévtől, az adatfelvételek rendszere mind tartalmilag, mind módszerileg megváltozott.

A közzétett iskolarendszerű oktatási adatok a közoktatás és a felsőoktatás főbb mutatócsoportjait tartalmazzák, közoktatásnál településszintű, felsőoktatásnál a képzési hely és az intézmény székhelye szerinti megyei bontásban. A közoktatás főbb mutatócsoportjai között a tanulók összetételére, létszámára; a feladat-ellátási hely tevékenységére; a szakmai oktatásra és vizsgákra; a gyógypedagógiai nevelésre, a felsőoktatás mutatócsoportjai között pedig a különböző felsőfokú oktatási intézményekbe jelentkezők és felvettek; a végzettek; valamint az oktatói, hallgatói

ellátottságra és a kollégiumra vonatkozó adatok szerepelnek. Az adatfelvételek célja, hogy felmérjék az oktatási intézmények tevékenységét, folyamatosan információt szolgáltatassanak, teljesítsék a nemzetközi adatszolgáltatási kötelezettségüket, valamint oktatáspolitikai változások előkészítésében támogatást nyújtsanak (KSH, Módszertani dokumentáció/szakstatisztikák, Iskolarendszerű oktatás).

Az Országos Statisztikai Adatgyűjtési Program (OSAP) tartalmazza a Statisztikai Hivatal oktatási számadatainak közzétételében felhasznált, nyilvántartási számokkal ellátott alábbi adatgyűjtéseit:

- „1410 Adatszolgáltatás a közoktatási intézmények tevékenységéről”
- „1434 Jelentés a felsőoktatási intézmények tanév eleji helyzetéről”
- „1435 Jelentés az év folyamán oklevelet szerzett hallgatókról”
- „1435 Jelentés az év folyamán oklevelet, tudományos fokozatot, címet és felsőfokú, illetve szakirányú szakképzettséget szerzett hallgatókról”
- „1467 Jelentés a tanév I. évfolyamára jelentkező pályázókról”
- „1468 Jelentés a tanév I. évfolyamára felvett pályázókról”

(KSH, Módszertani dokumentáció/szakstatisztikák, Iskolarendszerű oktatás, Adatforrások, Adatgyűjtés).

Az oktatásstatisztikai adatok forrásai között szerepel a Nemzeti Erőforrás Minisztérium (NEFMI) intézményi, éves, teljes körű adatfelvételei (OSAP 1410, 1434, 1435), amelyet a Központi Statisztikai Hivatal teljes egészében átvesz, évente megkapja a Nemzeti Erőforrás Minisztérium MS-SQL lekérdező rendszerét, amelyekből a Statisztikai Hivatal előállítja a mutatókat a szükséges bontásban. Az 1410. számú adatszolgáltatás minden működő, megszűnő vagy szünetelő közoktatási, az 1434. és a 1435. számú pedig minden államilag elismert felsőfokú oktatási intézmény számára kötelező. Az adatszolgáltatók 90%-a elektronikus formában, a további 10% - kisebb intézmények - papíralapon szolgáltatnak információt az 1410. számú adatgyűjtés esetében. Az 1434., 1435. számú adatgyűjtésnél viszont az adatszolgáltatás csak elektronikus formában történik.

A másik adatforrás az Országos Felsőoktatási Információs Központ (OFIK) felsőoktatási jelentkezési és felvételi adatai, amelyet a Statisztikai Hivatal évente egyszer elektronikus adatátvétellel kap meg az Országos Felsőoktatási Információs

Központ 1467., 1468. számú adatgyűjtései alapján (KSH, Módszertani dokumentáció/szakstatisztikák, Iskolarendszerű oktatás, Adat-előállítás módszertana).

Az Életmód- foglalkoztatás- és oktatásstatisztikai főosztály oktatásstatisztikai adatgyűjtése és azoknak közzététele az iskolarendszerű oktatáson kívül kiterjed a felnőttoktatásra, felnőttképzésre a vállalkozások képzési tevékenységével együtt.

A Központi Statisztikai Hivatal lakossági felvételei mindig is tartalmaztak legalább a megkérdezettek legmagasabb iskolai végzettségére vonatkozó adatot. A KSH legnagyobb elemszámú folyamatos adatgyűjtése a munkaerő-felmérés (MEF) nemcsak a minta nagy méretével képvisel fontos oktatásstatisztikai információs forrást, hanem azért is, mert a népesség iskolai végzettség szerinti jellemzőin túl a felvétel alanyain keresztül az oktatási tevékenységet is érinti. Míg a legmagasabb iskolai végzettségre vonatkozó kérdés az 1992. évi induláskor is része volt a kérdőívnek, a tanulási tevékenységre vonatkozó blokk a 90-es évek végén nyerte el jelenlegi formáját. A munkaerő-felmérés oktatással kapcsolatos részei az iskolai végzettségekre és a kikérdezést megelőző négy hét alatti tanulási tevékenységre vonatkozó kérdéseket foglalja magában, 2003-ban ehhez csatlakozott egy, az oktatási részvétellel foglalkozó kiegészítő felvétel, 2006-ban pedig a MEF-hez kapcsolódott a felnőttkori tanulásra vonatkozó uniós felvétel (Adult Education Survey - AES). Az AES felvétel jelentősége, hogy olyan információs szükségleteket is kielégít, amelyeket más adatfelvétel nem tartalmaz. A cél, hogy támogatást nyújtsanak az oktatáspolitikai változások előkészítésében és a munkaerő-prognózisok készítése során, valamint átfogó képet adjanak a lakosság képzésben való részvételéről. 2000-ben volt első alkalommal az adatok gyűjtése a vállalkozások képzéseiről, amely a gazdálkodó szervezetek felnőttképzéssel kapcsolatos mutatóinak felmérésére szolgált (KSH, Módszertani dokumentáció/szakstatisztikák, Egész életen át tartó tanulás (felnőttek képzésben való részvétele)).

A felvétel a vállalkozások képzési politikájáról, a képzés költségeiről, a képzési részvételről, illetve az azt akadályozó tényezőkről szolgáltat információt. A célsokaság azon működő vállalkozások összessége, amelyek legalább 10 főből állnak, így az adatszolgáltatók körét kb. 6000 vállalkozás alkotja. A reprezentatív megfigyelés a 150 fő gazdasági szervezetnél teljeskörű, a kisebb szervezetek esetében pedig mintavételes.

Az adatszolgáltatás történhet önkitöltősen, elektronikusan vagy papír alapon. A Központi Statisztikai Hivatal felnőttoktatás, -képzés felvétele többévenként, személyes kikérdezés és összeírás alapján, papíralapon történik. A célsokaság a 25-64 éves népesség munkaerő-felmérés mintájába tartozó 8000 válaszadó (KSH, Módszertani információ/szakstatisztikák, Egész életen át tartó tanulás (felnőttek képzésben való részvétele), Adat-előállítás módszertana).

Tartalmi kivonat

„A felsőoktatási expanzió befolyása a regionális munkaerőpiacra Magyarországon” című szakdolgozat szekunder kutatásában elsőként a felsőoktatás tömegesedését vizsgálja, a felsőoktatási expanzió okait és következményeit, továbbá a magyarországi felsőoktatási helyzet általános képét nyújtja, felmutatva a főbb felsőoktatási trendeket. Ezt követően kerül sor munkaerő-piaci aspektusból a magyarországi felsőoktatás SWOT analízisére.

A szakdolgozat második fő része a felsőoktatási expanzió regionális sajátosságainak nyomába ered. Elsőként aprólékosan bemutatja a felsőoktatási expanzió regionális megjelenését hazánkban. Ezt követően a felsőoktatási expanziónak a népesség iskolai végzettség szerinti összetételére gyakorolt hatását vizsgálja.

A szakdolgozat harmadik fő részében a regionális munkaerő-piaci különbségek időbeli alakulását követi nyomon. Először a régiók munkaerő-piaci helyzetét mutatja be. A következőkben a foglalkoztatási-, valamint a munkanélküliségi ráták alapján a regionális különbségek jellemzésére kerül sor, továbbá annak elemzésére, hogy a felsőoktatási expanzió milyen hatást gyakorolt a regionális munkaerő-piaci egyenlőtlenségekre.

A szakdolgozat negyedik fő része az első három fejezetben bemutatott szekunder kutatás kiegészítéseként primer kutatást ad közre: a Központi Statisztikai Hivatal három munkatársával végzett mélyinterjú vizsgálat eredményeit s azok kiértékelését.

Mindezen szekunder- és primer kutatások alapján végül a szakdolgozat összegzi a kutatási eredményeket a felsőoktatási expanzió magyarországi munkaerőpiacra gyakorolt befolyása tekintetében.

Abstract

The title of my thesis is „The influence of the expansion of university education on the regional labour market in Hungary” and first it studies in its secondary discourse the multitude of university education, the reasons and consequences of the expansion of university education, and furthermore gives an overall expression of the condition of higher education showing the main trends of it. The SWOT analysis of higher education in Hungary from the point of view of labour market comes next.

The second part of my thesis scans the regional features of the expansion of university education. First it presents narrowly the regional appearance of the expansion of university education in our country. Next it studies the effects of it on the demography’s content according to education.

The third part follows up the development of the regional labour market dissimilarities from time to time. First it shows the situation of the labour market in the different regions. The characterization of the regional differences based on the rates of employment and unemployment is next, and also the analysis of the effect of the expansion of university education on the regional labour market disproportion.

The fourth part submits a primary research, which amplifies the secondary disquisition of the first three chapters: the results of personal interviews with three different employees of the Hungarian Central Statistical Office and their interpretations.

Finally the thesis summarizes the results of the research regarding the expansion of university education’s effect on the labour market in Hungary based on all these primary- and secondary researches.

